

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YILDIZ PORSELEN VEJVUT SERİSİ İLE WEDGWOOD
JASPER SERİSİ ÜRÜNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuba MARMARA

Enstitü Ana Sanat Dalı: Seramik ve Cam

Tez Danışmanı: Doç. Buket ACARTÜRK AKYURTLAKLI

MAYIS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

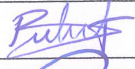
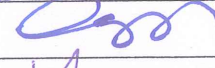
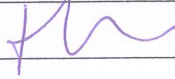
YILDIZ PORSELEN VEJVUT SERİSİ İLE WEDGWOOD JASPER
SERİSİ ÜRÜNLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuba MARMARA

Enstitü Ana Sanat Dalı : Seramik ve Cam

“Bu tez 10.5/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç. Buket Acartürk Akyurtlaklı	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Özge SAN YUKSEL	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üyesi BURAK DEVER	BAŞARILI	

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı	:	Tuba Marmara
Öğrenci Numarası	:	y156031005
Enstitü Anabilim Dalı	:	Seramik ve Cam Ana Sanat Dalı
Enstitü Bilim Dalı	:	Seramik ve Cam
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Yıldız Porselen Vejvut Serisi İle Wedgwood Jasper Serisi Ürünlerinin Karşılaştırılması
Benzerlik Oranı	:	% 10
Sosyal Bilimler ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.		
T. M. S. 15.04/2019 Öğrenci İmza		
☒ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere sbtezler@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.		
Bilgilerinize arz ederim. T. M. S. 15.04/2019 Öğrenci İmza		
Uygundur		
Danışman Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Buket Acartürk Akyurtlaklı		
Tarih: 15/04/2019 İmza: Buket		
☐ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR EYK Tarih ve No:	Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	

ÖNSÖZ

Tez çalışmasının hazırlanması sırasında, titiz ve özverili tutumuyla, çalışmanın her aşamasında desteğini ve bilgisini esirgemedi sunduğu katkılarından dolayı öncelikle tez danışmanım Doç. Buket Acartürk'e teşekkürlerimi sunarım. Değerli katkılarından dolayı Dr. Öğr. Üyesi Dicle Öney'e, Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası ile ilgili bağlantıları kurmamda yardımlarını esirgemeyen Seramik Mühendisi ve Porselen Boyama Sanatçısı Arzu Kama 'ya, teşekkürü bir borç bilirim.

Tüm zorlu süreçlerde yanımda oldukları gibi, tez çalışması süresince geçirdiğim yorgun ve yoğun dönemlerime katlanan ve bana destek olan eşim Ertolga Marmara ve oğlum Mehmet Alp Marmara'ya da teşekkürlerimi sunarım. En çok da anneme; bana güçlü olmayı ve asla pes etmemeyi öğrettiği için teşekkür ederim.

Tuba Marmara

10 Mayıs 2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
GÖRSEL LİSTESİ	v
FOTOĞRAF LİSTESİ	ix
ÖZET	x
SUMMARY	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: WEDGWOOD TARİHİ VE WEDGWOOD SERAMİKLERİ	4
1.1. Josiah Wedgwood’un Yaşamı	4
1.2. Wedgwood Seramik Fabrikaları	12
1.2.1. Churchyard Seramik Fabrikası	12
1.2.2. Ivy House Seramik Fabrikası	13
1.2.3. Brick House Seramik Fabrikası	15
1.2.4. Etruria Seramik Fabrikası	16
1.2.5. Barlaston Seramik Fabrikası	21
1.3. Wedgwood Ürün Çeşitleri	23
1.3.1 Earthenware (Toprak İşi) Ürünler Grubu	23
1.3.1.1. Krem Rengi Ürünler (Queen’s Ware - Creamware)	23
1.3.1.1.1 Yeşil Sırlı ve Karnabahar Rölyefli Ürünler	24
1.3.1.1.2 Akik Görünümlü Ürünler (Variegated Agate Ware)	25
1.3.1.1.3 Transfer Baskılı Ürünler (Transfer Printed)	26
1.3.1.1.4 Emaye Ürünler (Enameled)	27
1.3.1.2. İnci Serisi (Pearlware) Ürünleri	28
1.3.1.3. Mayolika (Majalika) Ürünler	29
1.3.2 Stoneware Grubu Ürünler	30

1.3.2.1. Siyah Bazalt Ürünler (Black Basalt)	30
1.3.2.2. Bambu İşi (Cane Ware) Ürünler	32
1.3.2.3. Jasper İşi (Jasperware) Ürünler	33
1.3.2.3.1 Portland Vazosu	39
1.3.2.3.2 Jasper Ware Dekor Tekniği	41
1.3.2.4. Rosso Antico	44
1.3.2.5. Drabware Ürünler	45
1.3.3 Porselen Ürünler	45
1.3.3.1. Kemik Porseleni (Bone China) Ürünler	45
1.3.3.2. Parian-Carrara Ürünler	46
1.3.3.3. Lüster Ürünler (Lustre Ware)	48
 BÖLÜM 2: YILDIZ ÇİNİ VE PORSELEN FABRİKASININ TARİHİ VE ÜRÜN ÇEŞİTLERİ	50
2.1. Avrupa’da Porselen Üretimini Yayılma ve Gelişme Süreci	50
2.2. Anadolu’da Gelişen Seramik, Çini Geleneği ve Porselen Üretimini Başlaması ..	52
2.2.1. Eser-i İstanbul Porselen Fabrikası	54
2.3. Yıldız Çini ve Porselen Fabrikasının Tarihi ve Kuruluşu	55
2.4. Yıldız Çini ve Porselen Fabrikasının Ürünleri	67
2.4.1. Duvar Tabakları	70
2.4.2. Vazolar	72
2.4.3. Şekerlikler	73
2.4.4. Takımlar (Set)	73
2.4.5. Abajurlar	77
2.4.6. Avizeler	77

2.4.7. Çini Panolar	78
2.4.8. Özel Ürünler	78
2.4.9. Klasik Yıldız Tekniği (Vejvut Serisi) Ürünler	79
2.4.9.1. Vejvut Serisinin Üretiminde Kullanılan Dekor Yöntemi	82
 BÖLÜM 3: WEDGWOOD JASPER SERİSİ ÜRÜNLER İLE YILDIZ PORSELEN VEJVUT SERİSİ ÜRÜNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI	91
3.1. Jasper ve Vejvut Ürünlerinin Bünye İçeriği Açısından Karşılaştırılması	92
3.2. Jasper ve Vejvut Ürünlerinin Üretim Yöntemi Açısından Karşılaştırılması	95
3.3. Jasper ve Vejvut Ürünlerinin Dekor Yöntemleri Açısından Karşılaştırılması	97
3.3.1. Uygulanan Dekor Tekniği Yönünden Karşılaştırılması	97
3.3.2. Kullanılan Desen Çeşidi Yönünden Karşılaştırılması	99
3.4. Tez Konusu Kapsamında Yapılan Uygulamalar	101
3.4.1. Uygulama 1	101
3.4.2. Uygulama 2	102
3.4.3. Uygulama 3	103
3.4.4. Uygulama 4	104
3.4.5. Uygulama 5	105
3.4.6. Uygulama 6	106
 SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	113

KISALTMALAR

YY. : Yüzyıl

M.Ö. : Milattan Önce

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1 : Josiah Wedgwood Aile İşinde Çalışırken (temsili).	4
Görsel 2 : Wedgwood Ailesi, Yağlıboya Tablo, George Stubbs, 1780.	6
Görsel 3 : Josiah Wedgwood, Sir Joshuo Reynolds tarafından yapılan portresi.	7
Görsel 4 : Pirometre	9
Görsel 5 : Makineyle Döndürülen Torna (engine-turning lathe).	10
Görsel 6 : Wedgwood Fabrikalarında Uygulanan Yatay Eksenli Torna Dekor.	11
Görsel 7 : Yeşilimsi taba rengi sırlı creamware vazo, Yatay Eksenli Tornada Dekorlanmış, Wedgwood, 1764-65.	11
Görsel 8 : Churchyard Seramik Fabrikası, Burslem.	12
Görsel 9 : Ivy House Seramik Fabrikası, Burslem.	13
Görsel 10: Yeşil Sırlı Ananas Rölyefli Demlik, 1762.	14
Görsel 11: Yeşil Sır İle Üretilmiş Karnabahar Tasarımlı Ürünler, 1754 - 1759.	14
Görsel 12: Brick House Fabrikası.	15
Görsel 13: Çömlek Atölyesi, Etruria, 1790.	16
Görsel 14: Etruria Fabrikası.	17
Görsel 15: İlk Gün Vazosu, Josiah Wedgwood, 1769.	18
Görsel 16: Portland House.....	19
Görsel 17: Oval Tabak, Frog Service (Kurbağalı Takım); Etruria (made), Chelsea (painted), 1775.....	21
Görsel 18: Barlaston Seramik Fabrikası.....	22
Görsel 19: Wedgwood Factory, Barlaston, 1955.....	22
Görsel 20: Tornada şekillendirilmiş Creamware vazo, 1770.	24
Görsel 21: Yeşil ve Sarı Sırlı Ananas Rölyefli Demlik, 1762.....	25
Görsel 22: 18.yy vazo, sır altı akik (astarlı), Wedgwood&Bentley.	26
Görsel 23: Queen's Ware çaydanlık, dekorasyon Sadler&Green, 1775.....	27
Görsel 24: Wedgwood Queen's Ware, emaye dekor David Rhodes, 1770.	27
Görsel 25: Kapaklı sosluk, mavi sıraltı dekorlu ve kenarları emaye kaplamalı, 1782. .	28
Görsel 26: Sürahi, Tasarım Frederick Bret Russel, Wedgwood, 1867.	29
Görsel 27: Black Basalt Teapot, Wedwood, 1790.....	31
Görsel 28: Wedgwood Black Basalt Çaydanlık ve Sürahi, 1785-90.	31
Görsel 29: Cane Ware Şamdan Vazo, Encaustik boyama, Wedgwood, 1785.	32

Görsel 30: İlk Jasper Denemeleri ve Josiah Wedgwood'un not defteri (Experiment Book), 1762-76.....	33
Görsel 31: Edward Bourne'nin Mavi Jasper Portre Madalyonu, 1778.	35
Görsel 32: Beyaz Bitkisel Rölyeflerle Çevrelenmiş Çikolata Fincanı ve Fincan Tabağı, Mavi Solid Jasper, 1785.....	36
Görsel 33: Yeşil Renkli Dip Jasper Plaka, Rölyef (Hackwood), "The Birth of Bacchus", 1776.....	37
Görsel 34: Üç Renkli Dip Dare Ware Kupa, 1790.	37
Görsel 35: Pegasus Vase, John Flaxman (tasarım), modelleme (William Hackwood), Wedgwood Etruria Fabrikası, 1786.	38
Görsel 36: Slave Medallion. 1787.	39
Görsel 37: Josiah Wedgwood'un Portland Vazo'su Kopyası.	40
Görsel 38: Parça Ekleme Dekorü İçin Basılan Çamurun Kalıptan Çıkarılması.	41
Görsel 39: Borghese Vase.	42
Görsel 40: Kalıptan Çıkarılan Rölyefler.	43
Görsel 41: Rölyef Parçasının Ana Gövdeye Yapıştırılması.	43
Görsel 42: Black Basalt İle Süslenmiş Vazo, "Procession Of The Deities", Wedgwood, 1792.....	44
Görsel 43: Drab Stoneware, Gotik Tarzda Sürahi, 1825.	45
Görsel 44: Wedgwood Üretimi Kemik Porseleni Ürünler, 1812-1815 (ilk dönem).	46
Görsel 45: 'The Sacrifice', Uygulama (William Beattie), Wedgwood, 1857.	47
Görsel 46: Wedgwood Victoria Ware, 1880.	48
Görsel 47: Ayışığı Lüsterli Vazo, 1810.	49
Görsel 48: Avrupa'daki Ünlü Porselen Fabrikaları.	52
Görsel 49: Eser_i İstanbul Üretimi Porselen Fincan.....	54
Görsel 50: “Abdülhamid Albümleri” adıyla tanınan albümden Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu.	56
Görsel 51: “Abdülhamid Albümleri” adıyla tanınan albümden Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu Model Atölyesi.	57
Görsel 52: “Abdülhamid Albümleri” adıyla tanınan albümden Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu ilk üretimlerinden Abdülhamid tuğralı tabağın suluboya resmi.....	58

Görsel 53: Salon Vazosu, Manzara, Dolmabahçe Sarayı Medhal Salonu (TBMM Milli Saraylar Koleksiyonu).....	59
Görsel 54: Padişah Portreli Kahve Fincanları (Topkapı Sarayı Koleksiyonları).	60
Görsel 55: Duvar Panosu, 29x34 cm, imza Halit Naci, 1894 (Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu).	60
Görsel 56: İlk Dönem Yıldız Porselen Ürünlerinden Bir Örnek, Topkapı Sarayı Müzesi.	61
Görsel 57: Aşure Testisi, imza Hüsrev Usta (Kalıpçı), Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu.....	62
Görsel 58: Yıldız Porselenlerinde Bulunan Çeşitli Yazı Ve İmzalar.	64
Görsel 59: Muhsin Demironat Tarafından 68 cm Lenger Tabak İçin Yapılmış Olan Çizimler.	65
Görsel 60: Sümerbank Yıldız Porselen Müessesesi El Dekor Atölyesinde Yapılan Dekor Uygulaması.	66
Görsel 61: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Atölyelerinden Bir Görünüm.	67
Görsel 62: Düz Lenger Tabak Üzerine Sırüstü Dekor Uygulaması.	69
Görsel 63: El Dekoru Atölyesinde Karpuz Şekerlik Üzerine Sırüstü Teknikle Uygulanan ve Pişirimi Yapılan Klasik Kuşlu Desenin Altın Kontörlerinin Uygulanışı.	70
Görsel 64: 68 cm Çapında Düz Lenger Duvar Tabağı Sırüstü, Klasik Desen, No.80.....	71
Görsel 65: Klasik İznik Serisi, 29cm Yanaklı Düz Duvar Tabağı.....	71
Görsel 66: Küçüksu Çeşmeli Duvar Tabağı, Turkuaz Bordürlü.	71
Görsel 67: Büyük Boy Kandil Vazo, Sırüstü, Klasik Desen, No:58.	72
Görsel 68: Lale Vazo, Sırüstü, Mineli Klasik Kuşlu Desen.....	72
Görsel 69: Yeni Saray Vazo, Parselli Serbest Çalışma.	72
Görsel 70: Karpuz Şekerlik, Kapitemonte Güllü.....	73
Görsel 71: Gülbahar Şekerlik, Sıraltı, Klasik Papatya Desenli.	73
Görsel 72: Aşure Takımı, Sırüstü, Sebest Desen, Parselli El Dekoru.	74
Görsel 73: Semaver Takımı, Sırüstü, Lame Corning Tekniği.	74
Görsel 74: Boza Takımı, Klasik Desen.	75
Görsel 75: Sultan Çay Takımı (6 Kişilik), Sırüstü, Parselli Serbest Çalışma.	75
Görsel 76: Sultan Çaydanlık, Sırüstü, Parselli Serbest Çalışma.....	76
Görsel 77: Sırüstü, Klasik Boğaziçi Desen.	76

Görsel 78: Sıraltı, Laleli Desen, Tiryaki Kahve Takımı.	75
Görsel 79: Mineli Akarsu Abajur, Sıraltı, Serbest Çalışma.....	77
Görsel 80: Kapitemonte Güllü Avize.....	77
Görsel 81: Zencerekli Çini Pano, Sıraltı, 16. Yy. İznik Tarzı.	78
Görsel 82: Renkli Kahve Fincanı.....	79
Görsel 83: Düz Duvar Tabacağı. Klasik Motifler Renkli Çamur Üzerine Beyaz Çamurla Angob Tarzında El ile İşlenmiştir.....	80
Görsel 84: Kavuk Vazo.	81
Görsel 85: Vejvut (Klasik Yıldız Tekniği) Çalışması, Kuru Haldeki Yarı Mamul Üzerine Rölyef Uygulamasını Çalışırken.	82
Görsel 86: Manolya Çiçeği Jasperware Bud Vazo.	91
Görsel 87: Wedgwood Sarı Jasper Çuha Çiçeği Bud Vazo, 1970.....	93
Görsel 88: Kırmızı Jasper Çay Kutusu, 1920.	93
Görsel 89: Yeşil Jasperware Örneği Ürünler.....	94
Görsel 90: Lila Renkli Jasper İmparatorluk Kâsesi, 1970.....	94
Görsel 91: Şekillendirme Atölyesinde Şekerlik Alt Gövdesinin Döküm İşlemleri, Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası.....	96
Görsel 92: Wedgwood Fabrikalarında Uygulanan Alçı Kalıba Döküm ile Şekillendirme Yöntemi.	97
Görsel 93: Wedgwood Jasper İş Rölyef Detayı.....	98
Görsel 94: Vejvut Kavuk Vazo Dekor Detayı.....	99
Görsel 95: Wedgwood Jasperware Plaka, Yunan Mitolojisinde Cupid&Psyche Evliliği, 1770'ler.....	100
Görsel 96: Matra Vazo, Klasik Yıldız Tekniği.....	100

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1 : Kuru Haldeki Yarı Mamul, Gülbahar Şekerlik.	83
Fotoğraf 2 : Kuru Haldeki Yarı Mamulün Nemli Süngerle Tozunun Alınması.	84
Fotoğraf 3 : Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası El Dekorü Atölyesi.	84
Fotoğraf 4 : Yarı Mamul Üzerine Desen Silkeleme İşlemi.	85
Fotoğraf 5 : Yarı Mamul Üzerine Aktarılan Desen.	85
Fotoğraf 6 : Dekorü Tamamlanmış Mamul.	86
Fotoğraf 7 : Rölyef Yapılacak Alanın Nemlendirilmesi.	87
Fotoğraf 8 : Dekor İçin Dinlendirilmiş Çamur.	87
Fotoğraf 9 : Dekor Çamurunun Yarı Mamul Üzerindeki Desene Uygulanması.	88
Fotoğraf 10 : Rölyefin Etrafının Çizilmesi.	88
Fotoğraf 11 : Çamur Çapaklarının Temizlenmesi.	89
Fotoğraf 12 : El Dekor Atölyesinde Bulunan Vejvut Serisi Bir Ürün.	89
Fotoğraf 13 : 3'lü Kahve Fincanı.	101
Fotoğraf 14 : Vejvut Dekorlu Kahve Fincanı.	101
Fotoğraf 15 : Vejvut Dekorlu 16 cm Duvar Tabağı.	102
Fotoğraf 16 : Vejvut Dekorlu Duvar Tabağı Detay.	102
Fotoğraf 17 : Vejvut Dekor Tekniği İle Üretilmiş Duvar Tabağı.	103
Fotoğraf 18 : Vejvut Dekor Tekniği İle Üretilmiş Duvar Tabağı Detay.	103
Fotoğraf 19 : Vejvut Dekor Tekniği İle Üretilmiş 20 cm Duvar Tabağı.	104
Fotoğraf 20 : Vejvut Dekorlu Duvar Tabağı Detay.	104
Fotoğraf 21 : Vejvut Dekor Tekniği İle Üretilmiş 20 cm Duvar Tabağı.	105
Fotoğraf 22 : 20 cm Duvar Tabağı Detay.	105
Fotoğraf 23 : 20 cm Duvar Tabağı Detay.	106
Fotoğraf 24 : Wedgwood Dekor Tekniği İle Üretilmiş Şah Vazo.	106

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐	
Tezin Başlığı: Yıldız Porselen Vejvut Serisi İle Wedgwood Jasper Serisi Ürünlerinin Karşılaştırılması				
Tezin Yazarı: Tuba Marmara		Danışman: Doç. Buket Acartürk Akyurtlaklı		
Kabul Tarihi: 10.05.2019		Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) + 113 (tez)		
Ana Sanat Dalı: Seramik ve Cam				
İngiliz porselen fabrikası Wedgwood, 1759'da Josiah Wedgwood tarafından kurulmuştur. Josiah Wedgwood, uzun araştırmalar sonucunda ortaya çıkardığı seramik bünyeler ile seramik sektörüne önemli katkılarda bulunmuş bir isimdir. 1762'de Queenware, 1768'de Black Basalt ve 1774'te üretime geçirdiği Jasper isimli seri; Josiah Wedgwood'un en önemli yenilikçi buluşlarından. 1891'de Sultan II. Abdülhamid tarafından kurulan Yıldız Çini Farika-i Hümayunu; dönemin sanayileşme hareketlerinin bir sonucu olarak Saray'ın porselen eşya ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Yüz yıllık üretim geçmişine sahip olan fabrika zaman içerisinde çok sayıda yönetim ve isim değiştirmiştir. Son olarak 1994 yılında TBMM Milli Saraylara bağlanan Yıldız Porselen Fabrikası üretimine, porselen ve çini alanlarında devam etmektedir. Fabrikanın ürün çeşitlerinden biri olan Vejvut serisi; Wedgwood Jasper serisi ürünleri ile benzer özelliklere sahiptir. Jasper'ın mavi serisiyle aynı bünye rengine sahip olan Vejvut serisi, bunun yanında rölyef uygulama tekniği ve desen teması olarak farklılıklar içermektedir. Tez çalışması; Wedgwood Jasper serisi ürünleri ile Yıldız Porselen Vejvut serisi ürünlerinin karşılaştırılmasını içermektedir. Bu bağlamda hazırlanmış olan tezin birinci bölümünde Josiah Wedgwood ve Wedgwood seramik işletmesinin kuruluşu hakkında bilgi verilmiş, kurum tarafından üretilen ürünler tanıtılmış, Jasper serisi ürünleriyle ilgili detaylı bilgiye yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası'nın kuruluşuyla ilgili verilen bilgilerin yanında, fabrikada üretilen ürünler de tanıtılmıştır. Bunun yanında Vejvut serisi ürünler detaylı olarak açıklanmış, konu ile ilgili fabrikanın dekor atölyesinde yapılan röportaja da yer verilmiştir. Son olarak üçüncü bölümde Jasper ve Vejvut serisi ürünlerin üretim ve dekor teknikleri yönünden karşılaştırmaları yapılmış ve konu kapsamında gerçekleştirilen uygulamalar görsellerle ifade edilmiştir. Vejvut serisi ürünler yüksek estetik kriterlere sahip olmalarına rağmen Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası'nın diğer ürünleri kadar bilinmemesi ve söz konusu ürünlerin literatürde yer almadığının fark edilmesi üzerine hazırlanmış olan tez çalışmasının; bu alandaki eksikliği gidermesi ve seramik literatürüne katkıda bulunmasının yanında, seramik eğitimi açısından da artı değer sağlaması amaçlanmaktadır.				
Anahtar Kelimeler: Wedgwood, Jasperware, Vejvut, Yıldız Porselen.				

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: The Comparison Of Yıldız Porselen's Vevjut Products And Wedgwood's Jasperwares Products			
Author of Thesis: Tuba Marmara		Supervisor: Doç. Buket Acartürk Akyurtlaklı	
Accepted Date: 10.05.2019		Nu. of Pages: xi (pretext) + 113 (mainbody)	
Department: Ceramic and Glass			
Wedgwood, an English Porcelain Factory, was established by Josiah Wedgwood in 1759. He is the person who contributed to the ceramic industry with the ceramic bodies that he had invented following a long period of study. Queenware which was initiated to be produced in 1762, Black Basalt in 1768 and Jasper in 1774 were his most significant innovator series. Yıldız Çini Fabrika-i Hümayun was established by Abdul Hamid II in 1891 to meet the need of porcelain staff of the Palace as a result of industrialization of the period. With a hundred years of manufacturing experience, the factory changed a lot of administrations and name during this period. Finally, Yıldız Porselen Company which was affiliated to the National Palaces of the Grand National Assembly of Turkey in 1994 continues its manufacturing in the fields of porcelain and tile. The Vevjut series, a type of the factory's product, has similar properties with the Wedgwood's Jasperware. It has the same body color with the blue Jasperwares but it is different from the latter in term of relief application techniques and the pattern themes. This thesis includes the Wedgwood's Jasper products' and Yıldız Porselen Company's Vevjut products' comparison. In the first part of this thesis which is written in this context, informations about Josiah Wedgwood and establishment of Wedgwood Ceramic Company are given, the products of the company are introduced and detailed information about the Jasper series' products are given. In the second part, beside the informations given about the establishment of the Yıldız Porselen Company, the products that are produced in the factory are introduced. Also the products of Vevjut series are described in detail and the interviews about the topic from the decoration atelier of the factory is included. Finally in the third part the Jasper and Vevjut series' products are compared According to their production and decoration techniques and the applications which are done in the scope of the subject are expressed with the images. Due to the fact that the Vevjut series' products have a high aesthehic criteria although they're not known as much as the other products of the Yıldız Porselen Company and due to the realization of the deficit of these products' in the literature the thesis is written; and it's expected to fulfil the deficiency of this subject in the ceramic literature and contribute to that, also aimed to provide a value in terms of ceramic education.			
Keywords: Wedgwood, Jasperware, Vevjut, Yıldız Porselen.			

GİRİŞ

Seramik, tarih öncesi dönemlerden beri insan yaşamı içerisinde yer almış ve ilk olarak kullanım eşyası amacıyla üretilmiş toprak malzemedir. Çamurun şekillendirilip kurutulması ile oluşturulan bu eşyalar, ateşin bulunmasıyla birlikte pişirilmiş ve seramik adını almıştır. Sadece kullanım eşyası ile sınırlı kalmayarak tanrı ve tanrıça heykellerinin yapımında da kullanılan toprak malzeme günümüze kadar gelmiş tarihi eserlerle bir sanat objesi olarak sanat tarihi içinde de önemli bir yere sahip olmuştur.

İlerleyen dönemler içerisinde, teknik imkânların ve teknolojinin de gelişmesiyle birlikte çamur içerisine farklı hammaddeler de karıştırılmış ve daha dayanıklı, aşınmalara karşı dirençli ürünler elde edilmiştir. Çin’de başlayan porselenin icadı ise seramik alanında yapılan devrim niteliğinde bir buluş olarak tarihe geçmiştir. Bu aşamadan sonra artık seramiğin kullanım alanı oldukça genişlemiş; sanat objesi ve kullanım eşyası olmasının yanında, teknolojik malzeme olarak da bilim alanında da kendini göstermiştir.

Tüm bu gelişmelerin yanında, üretilen ürünlere estetik değer katmak adına çeşitli dekor teknikleri denenerek birbirinden kıymetli ve göze hitap eden ürünler günümüze kadar gelmiştir.

Seramik sektörüne bu anlamda birçok fayda sağlayan ve yenilik getiren, İngiliz çömlekçiliği geleneğinde yetişip, kendi seramik fabrikasını kurmuş olan Josiah Wedgwood’un seramik dünyasına kazandırdığı en önemli buluşlardan birisi Jasper bünyedir. Mavi renkli bünye üzerinde beyaz rölyeflerle bezenmiş olan Jasperware ürünler, hammadde içeriği açısından dönemi için devrim niteliğinde bir buluş olmasının yanı sıra estetik değeri yüksek stoneware ürünlerdir.

Diğer yandan Sultan Abdülhamid tarafından 1891 yılında kurulan; günümüze gelinceye kadar birden fazla yönetim ve isim değişiklikleri geçirmiş ve bugün TBMM Milli Saraylar bünyesinde bulunan Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, Anadolu kültür ve geleneğini yaşatan desenlerle ürettiği porselen kullanım eşyalarıyla üretimini sürdürmektedir. Yıldız çini ve porselen fabrikasının ürün çeşitlerinden birisi olan Vejvut isimli serisi ise mavi renkli bünye üzerine çalışılmış beyaz rölyeflerle Wedgwood Jasper serisi ürünleriyle benzerlik göstermektedir.

Çalışmanın Konusu:

Tez çalışmasının konusu; İngiliz porselen üreticisi olan Wedgwood Fabrikasının bir üretimi olan Jasper serisi ürünleri, yerli kuruluşumuz olan Yıldız Porselen Fabrikası tarafından üretilen Vejvut serisi ürünleri ile karşılaştırmaktır. Tez kapsamında, her iki kurumun tarihçeleri araştırılmış, söz konusu iki ürün gurubu üretim aşamaları ve dekor yöntemleri açılarından incelenmiş, benzerlik ve farklılıkları ayrıntılı olarak karşılaştırılmıştır. Ayrıca, tez çalışması dâhilinde Jasper ve Vejvut ürünlerinin üretim yöntemlerine bağlı kalınarak özgün eserler tasarlanmış ve uygulanmıştır.

Çalışmanın Önemi:

Tez konusu kapsamında yapılan literatür taraması sırasında, İngiliz Wedgwood Seramik işletmeleri ve Jasper ürünleri ile ilgili bilgi ve belgeye ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra Yıldız çini ve porselen fabrikası ile ilgili olarak da kapsamlı çalışmalar mevcuttur. Ancak, Yıldız Porselenin Vejvut serisi ürünleri ile ilgili akademik literatürde çalışma olmadığı tespit edilmiştir. Bu tez çalışması ile yerli kuruluşumuz olan Yıldız Porselen Vejvut serisi ürünler akademik literatürde yer alarak, önemli bir eksikliği gidermiş olacaktır.

Çalışmanın Amacı:

Tarafımızca yürütülen tez çalışmasında İngiliz üretimi Wedgwood Jasper serisi ile yerli kuruluşumuz olan Yıldız Porselen Vejvut serisi ürünlerinin karşılaştırmasının (üretim ve dekor yöntemi bakımından) yapılması hedeflenmiştir.

Yıldız Porselen Vejvut serisi ürünleri her ne kadar İngiliz Wedgwood üretiminden esinlenilerek üretilmişlerse de, dekor temaları ve üretim yöntemleri açısından farklar içermektedir. Bunun yanında söz konusu ürün serisinde, dekor için kullanılan desenler açısından Anadolu kültür ve sanatını yansıtan geleneksel motifler kullanılmıştır. Türk kültürünün özgün değerlerini içeren bu ürün çeşidinin literatürde yer alması sosyokültürel açıdan önem taşımaktadır. Sonuç olarak; tez çalışması kapsamında Yıldız Porselen Fabrikası'nda üretilen Vejvut ürünlerin araştırılması ve uygulamalarının akademik literatüre katkı sağlaması ve bu bağlamda seramik sanatı eğitimine artı değer katması amaçlanmıştır.

Çalışmanın Yöntemi:

Tez çalışması kapsamında öncelikle konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bu doğrultuda, tez konusuyla ilgili anahtar kelimeler to-kat (toplu katalog) taranmış, ilgili kitaplar ve bulunduğu kütüphaneler belirlenmiş, ulaşmak için gerekli girişimlerde bulunulmuş ve kitaplar temin edilmiştir.

Bir diğer araştırma yöntemi olarak da saha ziyaretinde bulunulmuştur. Bu kapsamda, Yıldız Porselen Fabrikası'nda kurumun izni dâhilinde konunun uzmanlarıyla röportajlar yapılmıştır. İlk elden bilgi edinmenin avantajıyla Vejvut serisi ürünlerin dekor yöntemi ve uygulaması konusunda detaylı bilgiye ulaşılmış ve bu sayede tez konusu kapsamında yapılan uygulamalarda problem yaşanmamıştır. Fakat uygun koşulların oluşturulamaması sebebiyle İngiltere'ye Wedgwood fabrikalarına gidilememiş ve üretim yerinde incelenememiştir. Jasper ürünlerin üretimi ile ilgili bilgi literatür bilgisiyle sınırlanmıştır.

Her iki ürününün dekor yöntemini ve desen konusunu içeren örnek uygulamalar ise Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü atölyelerinde üretilmiştir.

BÖLÜM 1: WEDGWOOD TARİHİ VE WEDGWOOD SERAMİKLERİ

1.1. Josiah Wedgwood'un Yaşamı

Josiah Wedgwood, Thomas ve Mary Wedgwood çiftinin 13. ve en küçük çocukları olarak, Kuzey Staffordshire'de (Burslem) dünyaya gelmiştir. İngiliz seramik üretiminin kalbi olan Staffordshire o dönemlerde, "Fransa'daki Vincennes ile Sèvres ve Almanya'daki Meissen kentleri gibi çömlekçiliğin seri üretime geçişinde öncü rol oynayan merkezlerdir" (Yılmaz, 2012: 255). Kesin doğum tarihi bilinmese de Josiah Wedgwood'un, Burslem'deki kilise kayıtlarından edinilen bilgiye göre, 12 Temmuz 1730 vaftiz edildiği tarih olarak kayıtlara geçmiştir.

Görsel 1: Josiah Wedgwood Aile İşinde Çalışırken (temsili).

Kaynak: <https://www.lookandlearn.com/history-images/search.php?t=2&q=Josiah+Wedgwood&n=6>, (21 Ocak 2019).

Wedgwood ailesinin kökleri 13.yy'la dayanan, Burslem'in birkaç mil uzağındaki Wedgwood isimli bir çiftlikte yaşamış çiftçi bir aileden geliyordu. Barlaston'da bulunan Wedgwood Müzesi arşivlerinde yer alan bir dokümanda (1649), Josiah Wedgwood'un büyük büyük babası Gilbert, kendisinden çömlekçi ustası olarak söz ediyordu. Çömlekçi

bir aileden gelmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak kendisi de bir çömlekçi olan Wedgwood; çalışma azmi, becerisi ve gayreti sayesinde çömlekçilik zanaatını, aile üyelerinden birkaç adım daha öteye götürmeyi başararak 18yy. İngiltere'sinin önemli sanayi kollarından biri haline gelmesine de hizmet etmiştir.

Altı yaşında eğitim hayatına başlayan Wedgwood, 1749'da babasının ölümüyle birlikte okuldan ayrılıp abisinin yanında, Churchyard Works'de çalışmaya başlamıştır. Çömlekçi tornasında çok başarılıydı ve beş yıl sonra abisi Thomas'ın çırağı oldu. “Burada bir parantez açılarak İngiltere'nin Orta Çağlardaki loncalara kadar geri giden uzun bir çıraklık geleneği olduğu ve bu ülkede hiç kimsenin, usta ve çırağın karşılıklı yükümlülüklerini tanımlayan bir sözleşme altında yedi yıllık bir çıraklık dönemi geçirmeden ticarete atılamayacağı hatırlanmalıdır” (Yılmaz, 2012:256).

Josiah Wedgwood çocukluk döneminde geçirdiği çiçek hastalığı sebebiyle sağ bacağını kullanamaz hale gelmişti, bu durum çalışmalarının kısıtlanmasına neden olsa da içindeki azim; araştırmalar yapmasına, okumalarına ve denemelerine engel olmamıştır. Kelly (1975: 14)'e göre, belki de çömlekçi çarkı ustası olmasına engel olan bu durum, onun araştırmacı kişiliğini ortaya çıkarmış olacak ki, yenilik ve girişimcilik konusunda daha mütevazı bir karaktere sahip olan abisi Thomas ile yollarını ayırmalarına sebep olmuştur.

Söz konusu dönemde çömlek üretimi olarak; tereyağı kapları, testi ve kupalar yapılmaktadır. Çömleklerin yapımında yerel killeri kullanılıyor ve üretimde genellikle; cansız, tekdüze renkler yer almaktadır. Yeniliklerin peşinde olan ve araştırmayı seven Josiah; seramik ürün yelpazesini geliştirmek ve çeşitlendirmek konusundaki çalışmalarını abisi Thomas ile gerçekleştiremeyeceğini anlamıştı. Bu sebeple kendisine aile dışında bir ortak arayışına giren Josiah, Thomas Alders ve John Harrison ile ortaklık kurarak, Stoke yakınlarındaki Cliff Bank'ta çalışmaya başlamıştır.

Josiah, bu işletmede küçük çanak çömleklerin üretimlerinin gelişmesinde başarılı olmuş, fakat ortaklarından başarısını takdir edecek geri dönüşler alamamıştır. Bu durumdan rahatsızlık duyan Josiah, daha birçok konuda aralarında gelişen fikir ayrılıkları sebebiyle ortaklıklarını bozma kararı almıştır.

Bozulan bu ortaklığın ardından Thomas Whieldon (Fenton) ile yoluna devam etme kararı alarak birlikte yeni bir ortaklık kurmuşlardır. (Macht, 1957, s. 4)'ın da belirttiği gibi,

1758’de işletmenin kapanmasıyla son bulan ortaklık, toplamda altı yıl sürmüştü. Whieldon, liberal düşünceli, güler yüzlü, dürüst birisiydi. Bu özellikleri sebebiyle Wedgwood için iyi bir ortak olarak nitelendirilebilirdi. İki ortak aralarında, Wedgwood’un araştırmalarında özgür olacağı; araştırmalarının sonuçları ve nasıl elde ettiği hakkında bilgi paylaşımı yapma zorunluluğunun olmayacağına dair yazılı bir anlaşma da imzalamışlardı. Bu sayede Wedgwood, yeni ürünler ve özellikle de yeni sırlar bulma konusunda önemli bir fırsat yakalamıştır. Yıllar sonra Fenton Vivian’da yapılan kazılarda Whieldon ve Wedgwood ortaklığına ait pek çok farklı ürün ortaya çıkmıştır. Kelly (1975: 15)’in kitabında yer verdiği bilgiye göre, 1759’da biten ortaklığın sonlarına doğru Wedgwood’un, denemelerini [Experiment Book] adlı not defterinde kaydetmiş olduğu bilinmektedir.

Wedgwood, 1764’ de varlıklı bir ailenin kızı olan kuzeni Sarah ile evlenir. Çiftin sekiz çocuğu olur. En büyükleri Susannah, Charles Darwin’in (biyolog ve “The Origin of Species” adlı kitabın yazarı) annesidir. En büyük oğlu John, Royal Horticultural Society’in kurucusu olur; ikinci oğlu Josiah ise babasının ölümünden sonra işlerin yönetimini devralır. En küçük oğlu Thomas, çömlekçi aile geçmişinin aksine farklı bir alanda çalışmalar yürüterek, babasının ölümünden sonra ünlü bir fotoğrafçı olmuştur.

Görsel 2: Wedgwood Ailesi, Yağlıboya Tablo, George Stubbs, 1780.

Kaynak: (Kelly, 1975: 41).

Josiah'ın eşi Sarah Wedgwood, çeyiz olarak getirdiği yüklü miktarda para ile Wedgwood'un işleriyle ilgili yatırımlarına katkı sağlamasının yanında; iyi eğitilmiş, zeki ve kurnaz bir kadındır. Evliliklerinin ilk yıllarında Josiah'a çalışmalarında yardımcı olmuş, kocasının yaptığı deneylerin sonuçlarını kaydetmiş, notlar tutmuş ve hesaplamalarında ona yardımcı olmuştur.

Görsel 3: Josiah Wedgwood, Sir Joshua Reynolds tarafından yapılan portresi.

Kaynak: (Reilly, 1980:8).

Wedgwood'un portrelerine bakıldığında güçlü bir vücut yapısının olduğu görülse de o gerçekte ortalamanın altında bir boya sahipti. Vaiz John Wesley onu kısa ve topal olarak tanımlamış ve bunun yanında ruhunun tanrıya yakın olduğunu da eklemiştir.

Sağlık sorunlarını bir engel olarak görmeyen, aksine daha da çok çalışan, bu azmi sayesinde birçok buluşa imzasını atan, seramik tarihine katkılarıyla adını altın harflerle yazdıran Josiah Wedgwood; 1790'da tüm aktif görevlerinden çekilerek kısmen emekliye ayrılmıştı. Bu dönem içerisinde sağlığı gittikçe kötüleşen Wedgwood; 3 Haziran 1795'te, 64 yaşındayken hayatını kaybetmiştir. Mezarı, Stoke'daki kilisenin bahçesinde yer almaktadır. Ayrıca kilise de Flaxman tarafından yaptırılan bir anıt bulunmaktadır. Kelly (1975: 47)'in ifade ettiği üzere, anıtta: 'O, sıradan, önemsiz ve kaba işleri seçkin bir sanata ve uluslararası ticaretin önemli bir parçasına dönüştürdü' sözleri yer almaktadır.

Wedgwood'un seramik sektörü bağlamında en genel açıdan değerlendirilebilecek katkısı; 18.yy İngiltere'sinde sıradan bir zanaat olan çömlekçiliği, modern seri üretim ürünlerinin üretildiği bir sektör haline getirmiş olmasıdır. Bununla birlikte, o dönemde İngiltere'de yaşanan Sanayi Devrimi'nin öncü isimlerinden biri olarak da tarihe geçmiştir.

Teknolojik araştırma ve geliştirme konusunda yaptığı çalışmalar ve denemeler sonucu, seramik sektörüne; zamanı için devrim niteliği taşıyan creamware¹ (kremrengi iş), basaltware² (bazalt işi) ve jasperware³ (jasper işi) bünyeleri katmıştır. Bu nitelikli çamur çeşitleriyle ürettiği ürünler ilgi ve beğeniyle karşılanmış, dâhice geliştirdiği pazarlama yöntemleriyle, geliştirdiği bu ürünleri kayda değer adetlerde satmayı başarmıştır. Bu yönüyle, ticaret konusunda da adından sıkça söz ettirmiş ve önemli başarılarla imza atmıştır.

18. yy ortalarında yolların seyahat için elverişsiz oluşu sebebiyle, farklı bölgelerden hammadde tedarik etmekte ve ticaret amaçlı yapılan seyahatlerde sıkıntılar yaşanmaktaydı. Burslem'i, önemli ticaret merkezleri olan Londra ve Liverpool'a güvenli (çömleklerin kırılmadan taşınması bakımından) bir yol yoktu. Wedgwood öncülüğünde gerçekleştirilen girişimler sonucunda bu soruna da çözüm bulundu ve güvenli ticaretin yapılabilmesi karayolu bağlantıları kurulmuştur.

Karayollarından başka, diğer bir ulaşım imkânı olarak su kanallarının önemini fark eden Wedgwood; Trent ve Mersey kanallarının geliştirilmesine katkıda bulunarak, bu sayede Ellesmere'de ki limana ulaşımı sağlamıştır. Bu bağlantı sayesinde ticaret konusunda; hızlı, güvenli ve ekonomik ulaşım imkânlarına da sahip olunmuştur.

Bununla birlikte, sosyal bir reformcu olan Wedgwood; Yüksel (2011: 4)'in de belirttiği gibi hammaddelerin taşınması için kara yollarının ve su kanallarının geliştirilmesinde

¹ Creamware (Kremrengi iş): 1) Bileşimindeki demir oranı çok düşük olduğundan, beyaza yakın açık renkte pişen bir İngiliz kili. 2) Bu gibi killere kuvars, feldspat, bazen de bir miktar kaolen katılarak hazırlanan hamurlarla, ilk kez Wedgwood tarafından üretilen ince fayans eşyaya verilen genel ad. İngiliz fayansı (Ayta, 2017: 26).

² Bazalt: (Alm. Basalt; Fr. Basalte; Ing. Basalt) - Büyük boyda feldspat kristallerinden oluşmuş sert ve siyah renkli püskürük kayalar (Ayta, 2017: 19).

³ Jasperware: (Ing. Jasper ware) - İlk kez 1774'de İngiltere'de Wedgwood tarafından yapılmış olup, günümüzde bazı yapımcılar tarafından üretimi sürdürülen açık renkli hamurlardan yapılmış, ince pekişmiş çini eşya (Ayta, 2017: 54).

olduğu kadar, seramik endüstrisinde buhar gücünün kullanılması, motorlu torna icadı, fabrika üretim tekniklerindeki yenilikler gibi birçok konuda öncü olmuştur.

Wedgwood'un yaşadığı dönem İngilteresi büyük keşiflerin ve önemli deneyimlerin yaşandığı bir tarih dilimi olarak bilinmektedir. Bu parlak dönem içerisinde seramik sektörü adına çığır açacak buluş ise Wedgwood tarafından keşfedilmiştir.

Söz konusu buluş olan pirometreden önce fırın sıcaklığını kontrol etmek oldukça zor bir işti. Bu görevi yerine getiren çalışanların ücretleri de aynı doğrultuda diğerlerinden fazlaydı. Ölçüm, daha önceden pişirilmiş silindirler ile henüz fırında olan silindirleri fırından çıkararak karşılaştırmak suretiyle yapılıyordu. Silindirler arasındaki renk farkı, sıcaklık hakkında fikir yürütmeye yarıyordu. Sıcaklık ölçümü, Wedgwood'un icadı olan pirometreden sonra, küçülme oranlarının hesaplanması yöntemiyle bulunmaya başlanmıştır.

Pirometre, iki bölmeye ayrılmış, sürgülü kapaklı bir kabinden oluşmaktadır. Üst bölmede dört küçük silindirik parça ve yaklaşık elli adet küçük parçalar halinde kurutulmuş beyaz killer; alt bölme ise, üç cetvelin vidalarla tutturulduğu dikdörtgen bir pirinç plaka taşıyan bir çekmece içermektedir. Cetveller, bir uçta daralmakta olan iki oluk ile birbirinden ayrılmıştır. Dış taraflarına oyulmuş olan termometrik çizelge ise 0 ile 240 Fahrenheit arasında tek dereceli bir alt bölme taşımaktadır (museo galileo, 2019).

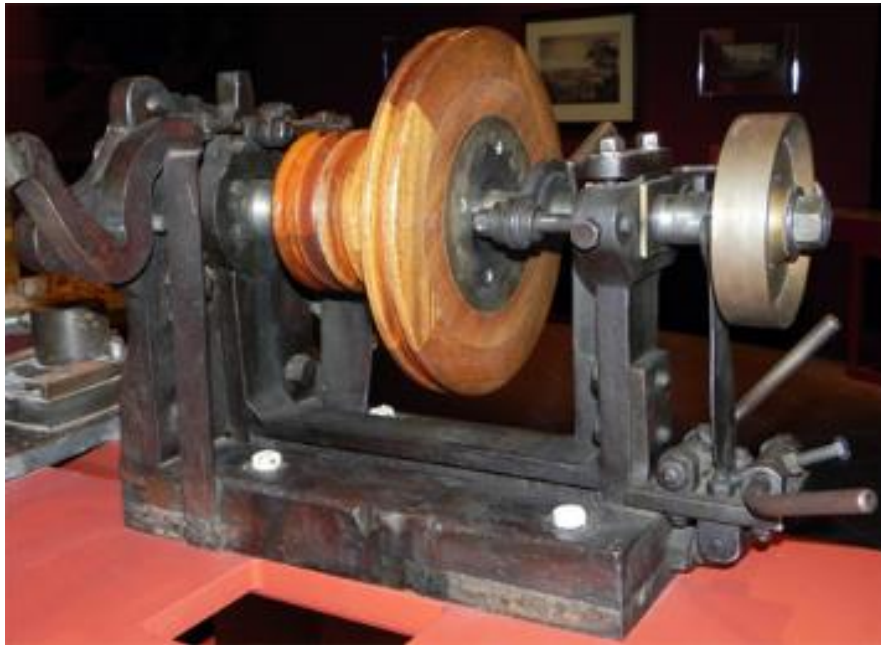

Görsel 4: Pirometre

Kaynak: <https://www.ssplprints.com/image/82477/pyrometers-1786-1856>, (15 Ocak 2019).

Ayrıca, “Wedgwood bu ısı ölçme aleti (pirometre) ile bir bilim topluluğu olan Royal Society üyeliğine kabul edilmiştir. 9 Mayıs 1782’de ‘yüksek derece sıcaklığı ölçebilen termometre girişimi’ adı altında Royal Society tarafından ülkenin en yüksek bilim ödölüne layık görüldü” (Yüksel, 2011:6).

Yaklaşık olarak 1700’lerden beri, Staffordshire bölgesi çömlekçilerinin çanak çömlek üretimlerinde basit torna tezgâhları kullandıkları bilinmektedir. Ancak bununla birlikte kullanılan bu tezgâh, ahşap ve metal üretimi yapılan diğer tornalardan farklılıklar içermekteydi.

Görsel 5: Makineyle Döndürülen Torna (engine-turning lathe).

Kaynak: <https://www.gracesguide.co.uk/File:Im20110722WM-i010.jpg> (20 Ocak 2019).

Yeni arayışlar ve gelişmeler peşinde olan ve bu konuda algısı oldukça açık olan Wedgwood; 1763’de yaptığı bir gezide Birmingham’da bulunan Matthew Boulton’ın Soho metal işleme tesisinde gördüğü motor torna tezgâhından oldukça etkilenir (Rickard & Carpentier, 2019). O esnada kafasında, bu tornanın çömlekçilik üretimi için de kullanılabileceği konusunda bir fikir belirir. Bu fikri hayata geçirmek için gerekli çalışmaları ve araştırmaları yapar, dönemin torna üreticilerinden tavsiyeler alır; sonunda makineyle geliştirilen tornayı (engine-turning lathe) seramik sektörüne kazandırılmış olur.

Görsel 6: Wedgwood Fabrikalarında Uygulanan Yatay Eksenli Torna Dekoru.

Kaynak: (Reilley, 1980:295).

Başka bir buluşu olan yatay eksenli torna ise makineyle döndürülen tornaya eklenen kabartma desenin, her dönüşte torna üzerindeki seramik yüzeye; yine tornaya monte edilen bir bıçak yardımıyla kabartma desenin aktarması sistemiyle çalışmaktadır. ‘Rose-Engine Turned’ olarak adlandırılan bu sistem sayesinde; seramik yüzeyler üzerine, elle yapılması oldukça zor olan desenler aktarılmış ve dekoratif açıdan çeşitlilik sağlanmıştır. Bu teknik İngiliz çömlekçiler (özellik de Wedgwood) tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Yüksel (2011: 11)’in de belirttiğine göre söz konusu dekor tekniği, 1760-1780 yılları arasında popüler olmuş fakat daha sonraları bu ilgiyi kaybetmiştir.

Görsel 7: Yeşilimsi taba rengi sırlı creamware vazo, Yatay Eksenli Tornada Dekorlanmış, Wedgwood, 1764-65.

Kaynak: <http://collections.vam.ac.uk/item/O1175486/vase-josiah-wedgwoods-factory/> (20 Ocak 2019).

1.2 Wedgwood Seramik Fabrikaları

Çömlekçi bir aile geçmişine sahip olan Wedgwood, diğer bölümde (bkz. 1.1) belirtildiği gibi babasının ölümünden sonra, abisi Thomas'la bir süre çalışmış, ardından kendi yolunu çizmeye karar vermiştir. Bu yolculukta, kendini geliştirmesinde katkı sağlayacağı farklı ortaklar edinmiş ve en nihayetinde kendi işletmesini kurmayı başarmıştır.

1.2.1. Churchyard Seramik Fabrikası

Josiah Wedgwood'un büyük büyükbabası olan Thomas 1656 yılında Burslem'de Churchyard Works adlı çömlek fabrikası inşa etmişti. İşletme, adını Josiah'ın vaftiz edildiği St Jhon Kilisesi'sinden almıştı. Söz konusu bu fabrika, Wedgwood üretiminde rol oynayan en önemli bölgelerden birisidir.

Görsel 8: Churchyard Seramik Fabrikası, Burslem.

Kaynak: Kelly, (1975: 10).

Bu fabrika, her ikisinin de adı Thomas olan Josiah'ın büyükbabası ve babası tarafından sırayla devralınmıştı. Kelly (1975: 11)'in de belirttiği gibi, Josiah'ın babası öldüğünde Churchyard Works'ün yönetimi ağabeyine geçmiştir ve Josiah, aile kuruluşu olan bu çömlekçi fabrikasını 1780'de yeğeninden satın almıştır.

1.2.2. Ivy House Seramik Fabrikası

Josiah Wedgwood ilk olarak 1759'da kendi işini kurmuştur. Ivy House Works adında Burslem'de kurulan bu işletmeyi, varlıklı yakınları John ve Thomas Wedgwood'dan bir yıl için kiralamıştır. Yüksel (2011: 33)'in de ifade ettiği üzere; bu fabrikada Wedgwood, dönemin seçkin sanatçıları ile işbirliği yaparak geleneksel çömlekçiliğin başarılı alçak kabartma örneklerini geliştirmiş, siyah bazalt ve Jasper gibi teknikler ile üretime başlamıştır.

Görsel 9: Ivy House Seramik Fabrikası, Burslem.

Kaynak: Kelly, (1975: 24).

Josiah'ın bağımsız bir çömlekçi olarak, Ivy House döneminde gerçekleştirdiği ilk buluşu yeşil sırdır. Bu sırnın formülü ise [Experiment Book] adlı notlarında mevcuttur. Kelly (1975: 17)'nin kitabında yer alan bilgiye göre; 18.yy. ortalarında rokoko üslubuyla porselen ürünlerin üzerine çalışılan meyve ve sebze taklitlerinin sıkça uygulandığı bir dönemde bulunan bu yeşil sır, sektöre farklılık getirmiştir. Ayrıca bu yeşil sıra

earthenware⁴ kaplara uygulamakta mümkündür. Bulunan bu yeşil sır; ananas ve karnabahar yaprakları örnek alınarak yapılan rölyefli kap kacak tasarımlarında kullanılmıştır.

Görsel 10: Yeşil Sırlı Ananas Rölyefli Demlik, 1762.

Kaynak: Reilly, (1980: 45).

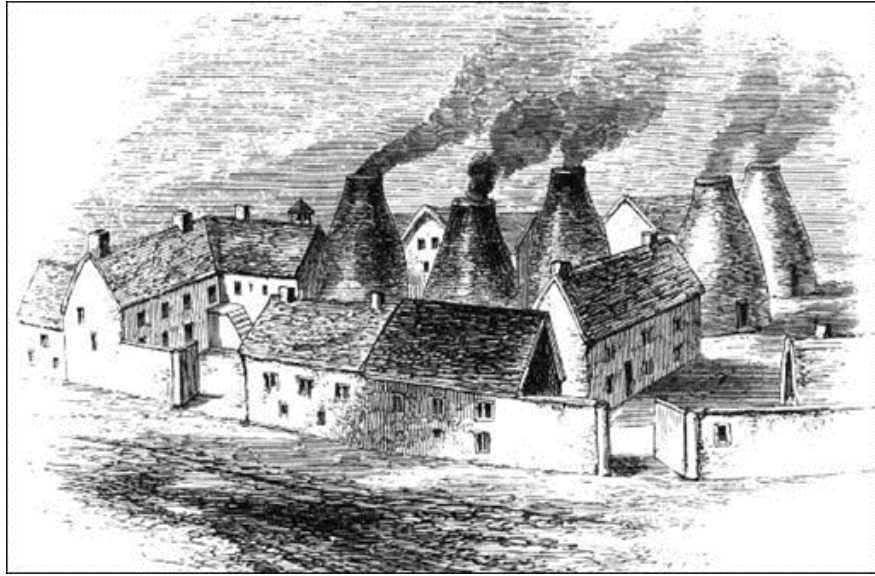
Görsel 11: Yeşil Sır İle Üretilmiş Karnabahar Tasarımlı Ürünler, 1754 - 1759.

Kaynak: (Kelly, 1975: 19).

⁴ Earthenware: Camlaştırılmamış kil ürünlerinin genel adı (Bengisu, 2019).

1.2.3. Brick House Seramik Fabrikası

Burslem’de yer alan bu fabrikada 1773’e kadar farklı ve kullanışlı süs eşyaları üretmeye devam etmiştir. “Altmış işçinin istihdam edildiği bu kiralık mülk, beş ya da altı atölye, beş fırın ve kendisi için tuğladan bir malikâne içermektedir” (Yüksel, 2011: 34). Bununla birlikte Brick House, bölgenin bir geleneği olarak işçilerin korna (horn) yerine, zil(an) ile ağırılmasından dolayı Bell Works olarak bilinmektedir.

Görsel 12: Brick House Fabrikası.

Kaynak: http://www.thepotteries.org/works/burslem/brick_house.htm, (20 Ocak 2019).

Bu fabrikadaki çalışma dönemi içerisinde gerçekleştirdiği çeşitli denemeler ve tecrübeler sonucunda 1763 itibariyle; dayanıklı, güzel görünümlü sırla kaplı, kolay ve hızlı retileniblen sofa eşyası ürünleriyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Bununla birlikte, bu başarısını takiben [Creamware] Krem rengi işler olarak adlandırdığı bu ürünler için, Kral III. George’un eşi Kraliçe Charlotte adına çay takımı siparişi de almıştır. Kraliçe tarafından çok beğenilen bu ürünlerin mkfatı olarak kendisine, “Majesteleri’nin Seramikçisi” unvanı verilmiştir. Ayrıca bu başarı ona, kraliyet sofa eşyaları sağlayıcısı olma yolunu da açmıştır.

Josiah’ın ticari zekâsı ve girişimci yetenekleri bu noktada da devreye girmiştir. “Wedgwood, bir pazarlama dehasının tipik tavrıyla derhal harekete geçerek, Aris’s Birmingham Gazette’de, “Burseml’li Bay Josiah Wedgwood ‘Majesteleri’nin

Seramikçisi’ unvanıyla onurlandırılmıştır” diyen bir reklam metni yayımlatır [...] Ayrıca asıl önemlisi, ürününü Queen’s Ware olarak adlandırmak için gerekli izni alır. Creamware artık Queen’s Ware olarak anılacaktır ki bu, Wedgwood’un kariyerindeki önemli bir dönüm noktasıdır. Hatta Wedgwood, eğer eserini Queen’s Ware olarak adlandırmış olmasaydı, Wedgwood olamayacaktı [...] bile denilmektedir” (Yılmaz, 2012: 261).

1.2.4. Etruria Seramik Fabrikası

Wedgwood’un 1764’de kuzeni Sarah ile evliğı, onun mali açıdan işlerini büyütmesi konusunda bir fırsat olmuştur. Wedgwood ürünlerine olan talebin artmasıyla birlikte Burslem’de yer alan Brick House Work artık yetersiz gelmektedir. Üretim anlamında büyük yeniliklere imza atan ve kapasitesini arttırmak için artık elinde maddi imkânları da yeterince var olan Wedgwood, yeni bir fabrika inşa etmek için Burslem yakınlarında yaklaşık 350 dönümlük bir arazi satın almıştır. “Yeni yer, bir zamanlar kuzey İtalya’da yaşamış olan Etrüsklere atfen, Etrurya olarak adlandırılır. Bu adlandırma, tıpkı yeniden ürettiğı antik çömlekler gibi, Wedgwood’un klasik antikite tutkusuna işaret eder zira Wedgwood, bu tutkuyla beslenen Neo-klasisizm akımının seramik mecrasındaki en önemli temsilcisidir ” (Yılmaz, 2012:258). Gizemli bir toplum olan Etrüksler’in seramik sanatından oldukça etkilenen Wedgwood, kurduğı fabrikaya da onların adını vermiştir.

Görsel 13: Çömlek Atölyesi, Etruria, 1790.

Kaynak: (Kelly, 1975: 47).

Mesleki anlamda bilinen tüm üstün yönlerinin yanında Josiah Wedgwood kamu yararına işler de yapan bir yardımseverdir. Macht (1957:5)'in de kitabında yer verdiği gibi, bölge için önemli yere sahip olan Trent ve Mersey Kanalları'nın sorunlarını çözmek için katkıda bulunmuştur.

Wedgwood'un şahsına ait bir malikâne, ortağı Bentley için büyük bir ev ve işçileri için 42 adet konut da barındıran Etruria fabrika yerleşkesi Trent ve Mersey Kanalları'nın yanına konumlandırılmıştır. Aslına bakılırsa, yeni kurulacak fabrikanın söz konusu su kanalının yanına konumlandırılması hiç de tesadüf değildir. “ Böylesi su kanalları, on sekizinci yüzyılın sonları ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında, demiryollarının kullanıma girmesinden önce, buhar makineleri, kömür, taş, tuğla ve kil gibi ağır malzemelerin, mavnalarla görece ucuz bir maliyetle nakledilmesine olanak vermektedir” (Yılmaz, 2011: 258). Bu durum da bize; Wedgwood'un üretim ve pazarlama konusunda kayda değer stratejiler geliştirebilen, iyi bir seramik üreticisi olduğu kadar, iyi bir de tüccar olduğunu kanıtlamaktadır.

Görüldüğü gibi, büyük bir titizlikle ve özenle konumlandırılmış ve inşa edilmiş olan Etruria Fabrikası; resmi olarak 13 Haziran 1769'da faaliyetine başlamıştır.

Görsel 14: Etruria Fabrikası.

Kaynak: <https://artuk.org/discover/artworks/wedgwood-factory-etruria-20310>, (2 Ocak 2019).

Fabrikanın açılışını kutlamak için altı tane vazo yapılmıştır. Siyah çamur üzerine kırmızı renk kullanılarak resmedilen klasik figürler, Etruscan mezarlarında bulunan ve üzerinde ‘Artes Etruriae Renascuntur’ (Etruria sanatı yeniden doğuyor) yazan Yunan vazolarından taklit edilmiştir. Bu vazolardan ikisi Barlaston’daki Wedgwood müzesinde muhafaza edilmektedir ve ‘First Day Vases’ (İlk Gün Vazosu) olarak bilinmektedir.

Görsel 15: İlk Gün Vazosu, Josiah Wedgwood, 1769.

Kaynak: http://www.gutenberg-e.org/cgi-bin/dkv/gutenberg/slideshow_low.cgi?pn=60, (3 Ocak 2019).

Wedgwood’un iş hayatında en büyük yardımcısı ve destekçisi olan Thomas Bentley; Etruria fabrikasının kuruluş döneminde, Trent ve Mersey Kanalları’nın yapımında, özellikle de politik konularda büyük destekte bulunmuştur.

Josiah’ın ilerleyişine önemli ölçüde katkı sağlayan Bentley ile tanışması, Ivy Hause’da usta bir çömlekçi olarak çalıştığı döneme denk düşmektedir. Ürünlerin dekorlarında kullanılan kobalt alışı verışı için at üstünde sık sık Liverpool’a seyahat eden Wedgwood, bu seyahatlerinden birinde kaza geçirir ve istirahat etmek zorunda kalır.

Bu zorunlu istirahati döneminde doktoru Metthew Turner tarafından; zeki, ince bir zevk sahibi ve ayrıca mükemmel bir konuşmacı olan Thomas Bentley ile tanıştırılır. Bu

karşılaşma sıkı bir dostluğun olduğu kadar, on sekizinci yüzyılın en önemli iş ortaklıklarından birinin de başlangıcı olur.

Bently; kıtalar arası seyahat eden, Fransızca ve İtalyanca konuşabilen, klasik ve Rönesans sanatı hakkında iyi bir bilgiye sahip Liverpool’lu bir tüccardır. “Genellikle firmanın Londra’daki ofisinde satış ve pazarlama işlerini yönetecek olan Bentley’nin Wedgwood üzerindeki esas tesiri, moda ve beğeni konularında olur. Thomas Bentley’nin 1780’deki ölümüne dek süren bu samimi ortaklık süresince firma, dönemin Neo-Klasik beğenisi doğrultusunda, esasen, antik ilhamlı çalışmalara yönelir. Hatta girift hatlara ve süslemelere sahip Queen’s Ware dahi, Bentley’nin telkinleriyle “dingin bir sadeliğe dayanan klasik beğeniye uyarlanır” (Yılmaz, 2012: 261).

Bently-Wedgwood ortaklığının pazarlama alanındaki başarıları da göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. “İngiltere’de tüketici kültürünün gelişmesinde önemli bir rol oynayan Wedgwood’un kullandığı devrimci pazarlama teknikleri, topluca şöyle sıralanabilir: Ürün farklılaştırma, markalaşma, sınırlı dağıtım, süreli moda değişimleri, doğrudan reklam, piyasa bölümlendirmesi ve farklı alım güçlerine hitap edecek şekilde çeşitlendirilen üretim hatları” (Yılmaz, 2012: 262). O günün şartlarında seramik sektörü için görülmemiş bir yenilik olan bu uygulamaya verilebilecek en iyi örnek ‘Katherine Takımı’ veya bir diğer adıyla ‘Kurbanlı Takım’ için yapılmış olan sunumdur.

Görsel 16: Portland House.

Kaynak: <https://www.wedgwood.co.uk/history>, (23 Ocak 2018).

Wedgwood, dönemin tüccarlarına nazaran, ürünlerin teşhir ve sunumunun satış rakamlarına olacak olumlu etkisini öngörebilen bir girişimciydi. Bu düşünceyle, Londra kent merkezindeki Greek Street’te yer alan ve Portland House olarak adlandırılan bir mağazaya taşınmıştır. Amaç, soyluları, şehrin önde gelen kişilerini etkilemek, beğeni kazanmak ve dolayısıyla satış rakamlarını arttırmaktır. Bir mağaza-galeri niteliğinde olan Portland House, en etkileyici ürünlerin gösterime sunulduğu bir mekândır. Ayrıca Londra elitlerinin gözde buluşma yerlerinden biri olarak bilinen bu mekân, yaklaşık 20 yıl boyunca Wedgwood’un söz konusu yaklaşımına hizmet etmiştir.

Londra’da açılan mağazalar işe yarayacak olacaktı ki, hemen akabinde 1773 yılında Rus Çariçesi II. Katerina’dan yemek ve tatlı takımlarını içiren yüklü bir sipariş almıştır. Siparişte “Çariçe, Kurbağa Bataklığı (La Grenouilliére) denilen mevkideki Chesmenski Sarayı’nda kullanılmak üzere ısmarladığı bu takımın her parçasında hanedanlık kalkanı içindeki yeşil bir kurbağadan oluşan bir amblemin bulunmasını ister” (Yılmaz, 2012: 262). Çariçe’nin siparişinin tasarımı büyük bir titizlikle hazırlanır. Wedgwood’un Chelsea’de bulunan dekorasyon atölyesindeki hummalı çalışmaya ek olarak, fabrika dışından da ressamlar kiralanmıştır. Anlaşılabacağı üzere, Çariçe’yi memnun edecek her detay en iyi şekilde işlenmiştir.

Kefee (2005: 17)’den alınan bilgiye göre, üretilen takımın her bir parçası defne yapraklarıyla bezenmiştir ve tepe noktasında kurbağa amblemi yer almaktadır. Bununla birlikte, 1775’te yapımı tamamlanan takım, 952 parçadan oluşmaktadır. Ayrıca, Queen Ware bünye ile hazırlanan parçaların üzerlerinde, 1244 farklı Büyük Britanya manzarasını temsil eden el boyaması dekorlar bulunmaktaydı. Ne yazık ki getirisi maliyetini neredeyse karşılamasa da, söz konusu takım tanıtım ve reklam açısından beklentinin üzerinde bir başarı getirmiştir.

Wedgwood, büyük bir titizlikle hazırladığı bu takımı, Portland House’da belirli bir giriş ücreti karşılığında bir süre sergilemeye karar vermişti. Buradaki amaç, hiç şüphesiz reklam ve pazarlamadır.

Görsel 17: Oval Tabak, Frog Service (Kurbağalı Takım); Etruria (made), Chelsea (painted), 1775.

Kaynak: (Keefe, 2005: 22).

Wedgwood, 1766’ da Charles Street’de bulunan Londra mağazasını kapatmış, bununla birlikte 1768’de Newport Street’te daha büyük bir mağaza açmıştır. Bu mağazayı 1774’te Greek Street’e taşımış, ayrıca Burslem’de yer alan eski Bell Works, kuzeni Thomas’ın yönetimi altında kullanım eşyaları üretmeye devam etmiştir. Fakat 1773’te tüm üretimin Etruria’ya sevk edilmesinin ardından, Bell Works de kapatılmıştır.

Wedgwood için en kötü gelişme ise 1780’de ortağı Bentley’in ölümü olmuştur. Birlikte birçok başarıya imza atan ikili, tarihe isimlerini büyük harflerle yazdırmışlardır.

1.2.5. Barlaston Seramik Fabrikası

Etruria fabrikasının bulunduğu çevrede yapılan maden kazıları sebebiyle, fabrika alanı içinde kısmi çöküntüler meydana gelmiştir. Bu çökme, sel durumlarında su birikintilerine ve ayrıca suyun tahliyesi konusunda sıkıntıların yaşanmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, yakın çevrede var olan demir işletmeleri ve demiryollarının neden olduğu çevre kirliliği de problemlerin yaşanmasına neden olmuştur. Var olan bu kirlilik, üretilen seramiklerde lekelenmelere yol açmaktadır.

Görsel 18: Barlaston Seramik Fabrikası.

Kaynak: <https://www.discoverbritainmag.com/wedgwood/>, (15 Ocak 2019).

Yaşanılan bu olumsuzluklar karşında fabrikayı taşıma kararı alan Josiah Wedgwood V. (Josiah Wedgwood'un oğlu) Barlaston'da yeni fabrika için arazi almıştır. Josiah V, satın aldığı bu araziye; daha temiz koşullarda, elektrikle çalışan ve içerisinde spor tesisleri de bulunan yeni bir fabrika inşa ettirmiştir. Yüksel (2011: 37)'in belirttiği üzere, Earthenware üretimi Etruria fabrikasından 1940 yılında transfer edilmiş ve 1950 yılında Etruria'daki üretime tamamen son verilmiştir.

Görsel 19: Wedgwood Factory, Barlaston, 1955.

Kaynak: <https://www.discoverbritainmag.com/wedgwood/>, (21 Ocak 2019).

1.3. Wedgwood Ürün Çeşitleri

İngiliz çömlekçiliğinin kalbi denebilecek bir bölgede (Staffordshire) dünyaya gelen ve bilindiği üzere çömlekçi bir ailenin üyesi olan Josiah Wedgwood; yerel killerin kullanıldığı ürünlere farklılıklar getirme konusunda çalışmalar yapmış ve seramik endüstrisine yeni çamur bünyeler kazandırmıştır. Söz konusu bu bünyelerle üretilen Wedgwood ürünleri; earthenware (bkz.dipnot 4), stoneware⁵ ve porselen ürünler olarak kategorilere ayrılmış ve aşağıda detaylı bir şekilde sınıflandırılmıştır.

1.3.1 Earthenware (Toprak İşi) Grubu Ürünler

Wedgwood işletmelerinin ilk ürettiği ürünler earthenware grubu ürünler kategorisinde yer almaktadır. Earthenware dilimizde toprak kap olarak geçmektedir. Pişme derecesi porselen ve stoneware'a göre daha düşük, daha kaba görünümlü, bununla birlikte su emmesi (gözenekli yapısı sebebiyle) de daha fazladır. Keefe (2005:7)'nin kitabında yer verdiği bilgiye göre earthenware terimi; saf çamur ile su karışımından yapılmış çömlekleri ifade etmektedir.

1.3.1.1. Krem Rengi Ürünler (Queen's Ware - Creamware)

Josiah Wedgwood'un seramik tarihine getirdiği önemli katkıların başında krem renkli earthenware bünye gelmektedir. Wedgwood'un geliştirdiği ve creamware olarak adlandırdığı bu bünyenin ilk hali Keefe (2005: 13)'nin kitabından edinilen bilgiye göre Wedgwood'un döneminden önce de üretilmektedir. Rengi kahverengine daha yakın, günlük sofraya eşyası olarak üretilen bu ürünler, Çin üretimi beyaz sofraya eşyalarından daha ucuz oldukları için tercih sebebiydiler. Ancak bununla birlikte, söz konusu bu ürünlerde önemli bir sorun yaşanmaktaydı. Bu sorun, ürünlerin yüzeyinde meydana gelen sır çatlaklarıydı.

⁵ Stoneware: Yüksek pişirimli sert ve gözeneksiz kil ürünü, camlaştırılmış/yarı camlaştırılmış sert kil ürünü (Bengisu, 2019).

Görsel 20: Tornada şekillendirilmiş Creamware vazo, 1770.

Kaynak: (Reilly, 1980: 39).

1763’de üretilen bu kahverengimsi ve sır çatlağı olan ürünleri geliştirmek üzere çalışmalara başlayan Wedgwood, ilerleyen beş yılın sonunda ürünü kusursuzlaştırmayı başarmıştır. Çözüm olarak mevcut creamware’in ve sırn içine; Cornish china clay⁶ (kaolen) ve china stone⁷ (feldspat) ilave etmiştir. Sonunda; soluk krem renkli, genellikle yeşil sır ile sırlanan, hafif ve zarif bir ürün elde etmeyi başarmıştır. Bununla birlikte, sır çatlaklarını önlemek için sırı, bünyeye ince bir katman halinde uygulamıştır. Ayrıca, Wedgwood’un Creamware olarak adlandırdığı ürünler 1765’ten beri Queen’s ware olarak bilinmektedir (Bkz. s.16).

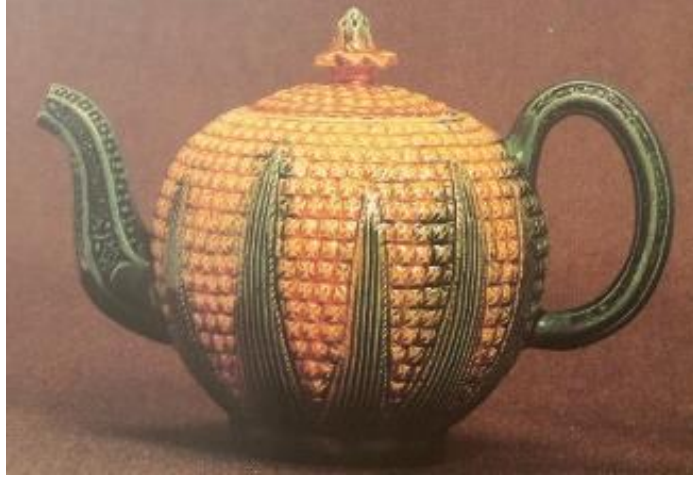
1.3.1.1.1. Yeşil Sırlı ve Karnabahar Rölyefli Ürünler

Josiah’ın kendi adına üretim yaptığı ilk on yılına ait çoğu ürün, sarı ya da yeşil sırlı; meyve ve sebze rölyefleri olan ürünlerden oluşmaktadır. Yeşil sır genellikle bu meyve,

⁶ Yaklaşık formülü: $Al_2O_3 \cdot 2SiO_2 \cdot 2H_2O$; Alm. China clay, Englischer kaolin; Fr.China-clay; Ing.China clay-Granitik kayaların bozunmasıyla, silis ve alüminen oluşan ak renkli, yüksek ısılara dayanıklı bir çeşit birincil kil; İngiliz kaoleni, porselen kili olarak da anılır. Çoğu hamur hazırlamada, bazen de yüksek ısı sırlarında silis ve alümin kaynağı olarak kullanılır (Ayta, 2017: 27).

⁷ (Ing.): Fr. Pierre de Cornouailles, stone; Ing.China-stone, Cornwall-stone- İngiltere’de Cornwall (Kelt) yöresinden elde edilen, granitin bozunmasıyla oluşmuş, pegmatite benzeyen, öğütülmesi daha kolay feldispatik bir kayac türü; İngiliz feldispatı (Ayta: 2017: 26).

sebze rölyeflerinin üzerine uygulanırdı. Rölyefler, işletmede görevli diğer çömlekçiler tarafından şekillendirilir; Wedgwood ise titizlikle, sırın mükemmel görünmesiyle ilgili detaylarla ilgilenirdi.

Görsel 21: Yeşil ve Sarı Sırlı Ananas Rölyefli Demlik, 1762.

Kaynak: (Reilly, 1980: 46).

1.3.1.1.2 Akik Görünümlü Ürünler (Variegated Agate Ware)

Akik (Agate) görünümlü ürünler, (Encyclopaedia Britannica, 2019)’den alınan bilgiye göre ilk kez 1730’larda Staffordshire’de Thomas Wedgwood tarafından uygulanmıştır. Kırmızı ve devetüyü gibi renkli killerin rastgele karışması sonucu elde edilen bu ürünler; 1740’lar da Thomas Whieldon tarafından metal oksitlerle renklendirilmiş killere kullanılarak geliştirilmiştir. Keefe (2005: 9)’nin ifade ettine göre; Vairegated, mermer ve akik gibi parlak veya yarı parlak taşlardan yapılmış antik vazoların görünüşüne benzetilmek amacıyla üretilen earthenware bir bünyedir.

Josiah Wedgwood ise Queen Ware üzerinde çalıştığı bir dönemde dekoratif vazo denemeleri yapmaya başlamıştır. Söz konusu akik (agateware) görünümlü ürünler motorlu tornada şekillendirilmiş, yaldızlı ürünlerdir. Bu ürünler üç farklı teknik kullanılarak üretilmektedir. Reilly (1980: 34)’ün ifade ettiği üzere ilk teknik; kesilerek bir araya getirilmiş çamurların, bir form yüzeyine mermer dokusu ya da çizgili bir görünüm verecek şekilde dizilmesi sonucu uygulanmıştır. İkinci teknikde ise renklendirilmiş çamurların şekillendirilmiş bünye üzerine akıtılması yöntemi (bir nevi

astar) ile akik taşı görüntüsü elde edilmiş, üçüncü yöntem de ise renkler sır içerisine karıştırılmıştır. Agateware vazoların üretimleri Wedgwood Bently ortaklığı boyunca, Etruria fabrilasında devam etmiştir.

Görsel 22: 18.yy vazo, sır altı akik (astarlı), Wedgwood&Bentley.

Kaynak: <https://www.antiquesandthearts.com/osiah-wedgwood-and-his-circle/>, (21 Ocak 2019).

1.3.1.1.3. Transfer Baskılı Ürünler (Transfer Printed)

Seramik yüzey üzerine uygulanan transfer baskı tekniği, ilk olarak 1756'da John Sadler ve Guy Green tarafından geliştirilmiştir (litografi). Söz konusu tekniğin ayrıntıları tam olarak bilinmese de; bakır plaka yüzeyine kazınan desenin üzerine sürülen boyanın; özel bir kâğıt yüzeyine transfer edilmesi ve bu transfer edilen desenin seramik bünye üzerine aktarılması şeklinde yapılmış olduğu düşünülmektedir (sır altı baskı).

Wedgwood, 1761'de transfer baskı tekniği için, Liverpool'da bulunan Sadler&Green'e Queen's Ware ürünleri göndermiş; onlarda dekoru tamamlanan bu ürünleri Liverpool mağazalarında satışa sunmuşlardı. 1770'de John Sadler'in işi bırakmasından sonra ise Wedgwood, Chelsea Decorating Studios'unda söz konusu baskıları yapmaya devam etmiştir. Reilly (1980: 35)'in ifade ettiğine göre, yaklaşık on yıl kadar kendi gravür

sanatçılarıyla çalışsa da, 1793'e kadar Guy Green ile transfer baskı işlerini yapmaya devam etmiştir.

Görsel 23: Queen's Ware çaydanlık, dekorasyon Sadler&Green, 1775.

Kaynak: (Reilly, 1980: 58).

1.3.1.1.4. Emaye Ürünler (Enameled)

Wedgwood'un tek renk transfer baskılı ürünlerinin satış rakamları başarılı bir girişim olduğunu kanıtlar nitelikteydi. Fakat ürünleri daha da cazip hale getirmek için farklı renkler de kullanmak istiyordu; bir diğer amacı ise Meissen, Sévres ve Chelsea fabrikalarında üretilen dekorlu porselen ürünleriyle rekabet etmektir.

Görsel 24: Wedgwood Queen's Ware, emaye dekor David Rhodes, 1770.

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/277112183305786182/>, (23 Ocak 2019).

Bu amaç doğrultusunda, her zaman, işini ilerletmek konusunda işbirliği kuracağı en iyi meslek erbaplarını bulmayı başaran Wedgwood; emaye⁸ konusunda da Reilly (1980: 35)'nin kitabında yer alan bilgiye göre, Leeds'deki Robinson & Rhodes ile çalışmıştır. Rhodes, yaklaşık on yıl kadar Wedgwood üretimi Queen's Ware ürünlerini enamel (emaye) ile dekorlamıştır (bezemiştir). Daha sonra ise Wedgwood'un Chelsea'de, kendi adına açtığı, Thomas Bentley yönetimindeki dekor stüdyosuna müdür olarak atanmıştır.

1.3.1.2 İnci Serisi Ürünler (Pearlware)

Staffordshire'li çömlekçiler arasında beyaz görünümlü sofraya eşyaları üretmek konusunda bir rekabet vardı. Wedgwood bu rekabette 1779'da bulduğu ve pearlware olarak adlandırdığı bünye ile öne geçmişti.

Görsel 25: Kapaklı sosluk, mavi sıraltı dekorlu ve kenarları emaye kaplamalı, 1782.

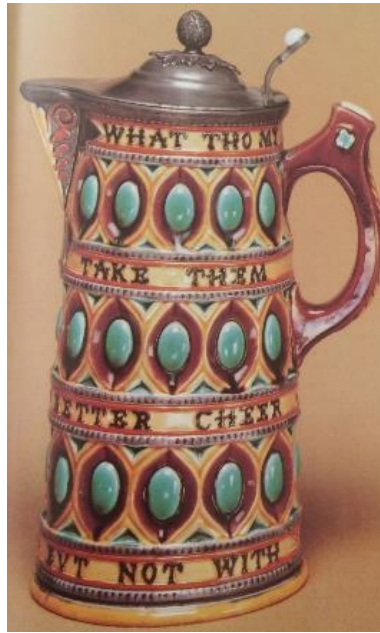
Kaynak: Reilly (1980: 117).

⁸ Emaye: Alm. Emaille; Fr. Email; Ing. Enamel - 1) Ergime derecesi düşük renkli sırça. Yüksek sıcaklıklarda ergiyen sert sırların yüzeylerine parlaklık sağlama amacıyla kullanılan renkli cila. 2) Ergitici camı maddeler ve özel renklendiricilerin birlikte pişirildikten sonra öğütülmesiyle elde edilen metal kaplama örtüsü (Ayta, 2017: 38).

Pearlware bünye, Quenn' Ware'e benzeyen fakat Reilly (1980: 116)'nin kitabında yer verdiği bilgiye göre, içeriğinde bulunan beyaz kil ve flint (çakmaktaşı)⁹ dolayısıyla farklılık göstermekteydi. Ayrıca kullanılan sırın içinde de, ürünü beyazlatmak amacıyla az miktarda kobalt oksit bulunmaktaydı.

1.3.1.3 Mayolika (Majalika) Ürünler

Mayolika dekoru; kırmızı çamurdan yapılmış ürün üzerine (kırmızı çamurun renginden dolayı süsleme olanaklarının kısıtlı olması sebebiyle), opak ve kalay oksit katkılı beyaz sır uygulanması ve ham ürün üzerine mayolika¹⁰ yapılarak dekorlanmıştır.İspanya'dan İtalya'ya yayılan ve Reilly (1980: 132)'nin belirttiği gibi, İngilizler tarafından 1850'de Léon Arnoux tarafından keşfedilen mayolika; Wedgwood tarafından ilk kez 1860'da ürünlerin dekoru için kullanılmıştır.

Görsel 26: Sürahi, Tasarım Frederick Bret Russel, Wedgwood, 1867.

Kaynak: Reilly (1980:133).

⁹ Çakmak taşı *İng.* flintsone, flint: Seramik, cam ve yol yapım endüstrilerinde kullanılan, SiO₂ kimyasal yapısına sahip, sert ve opak görümlü, kristal bir madde (Türk Dil Kurumu, 2018).

¹⁰ Mayolika Boyaları: Alm. Mayolikafarben; Fr. Couleurs majolique (maiolique); İng. Majolika coulers - Genellikle, kalaylı ya da zirkonlu sırlar üzerine pişirmeden önce uygulanan ve sır ile aynı derecede gelişerek sır tabakasının içine giren bir çeşit dekorlama boyası (Ayta, 2017: 69).

1.3.2. Stoneware Grubu Ürünler

Wedgwood ürünlerinin bir araya getirildiği ikinci kategori ürünleri stoneware adı altında gruplandırılmıştır. Bununla birlikte “Stoneware terimi bünyenin kayaya benzetilmesinden ileri gelmektedir. En büyük özelliği olarak yeterli derecede sert, çizilmelere karşı dirençli, yoğun ve su geçirmez olmasının yanı sıra topraksı yumuşak renk ve doku etkisine sahip olmasıdır. Pişme renkleri açık griden koyu griye veya devetüyü renginden koyu kahverengiye kadar değişen stoneware çamuru, 1200°C’nin üzerinde olgunlaşmaktadır” (Güneş, 2015, s. 136).

1.3.2.1 Siyah Bazalt Ürünler (Black Basalt)

Black Basalt, Wedgwood’un meslek hayatı boyunca elde ettiği en önemli başarılar arasında yer almaktadır. Wedgwood Black Basalt’ı geliştirmeden önce, Staffordshire çömlekçileri tarafından ‘Black Egyption’ (Mısır Karası) olarak bilinen bir earthenware bünye yapılmış ve bu bünyenin üretimi uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Wedgwood söz konusu bünyeyi 1768’de geliştirmiş ve Black Basalt adını vermiştir. Kelly (1975: 33)’nin kitabında ifade ettiği bilgiye göre yeni üretilen siyah bünye; daha önce yapılanlara kıyasla daha koyu renkli, hammadde iriliği açısından daha ince yapılı ve dolayısıyla da yüzey olarak daha pürüzsüzdü. Wedgwood bu yeni bünyeyi, hem kap kacaklarda hem de rölyefli plakalar, vazolar, büstler ve madalyonların yapımında kullanmıştır.

Black Basalt, içeriğinde Basalt (doğal taş) olmamasına rağmen, görünüş olarak bu doğal taşa benzediği için Black Basalt ismini almıştır. Keefe (2005:109)’nin kitabından edinilen bilgiye göre Black Egyption olarak bilinen bünye; yerel Bradwell çamuru ile ochre (renk veren oksit- koyu sarı, kahverengi) karışımından elde edilmektedir. Wedgwood ise Black Basalt yapımında yerel çamurları kullanmamış; bunun yerine Purbeck¹¹ kili ile siyah demir oksit ve mangan oksit karışımını kullanmıştır.

¹¹ Josiah Wedgwood’un ürünlerinde kilit rol oynayan, dünyada sadece birkaç yerde bulunan ve pişme renginin beyazlığıyla ün yapan bir kil (ball clay) çeşitidir (Purbeck Mineral and Mining Museum, 2019).

Görsel 27: Black Basalt Teapot, Wedgwood, 1790.

Kaynak: <https://collections.vam.ac.uk/item/O149003/teapot-josiah-wedgwood-and/>, (21 Ocak 2019).

Black Basalt bünye, makine ile döndürülen tornada dekorlanmaya ve döküm yöntemiyle bezemeye uygun bir bünyeydi. Bununla birlikte Reilly (1980: 137)'nin kitabında yer alan bilgiye göre, Wedgwood Black Basalt ürünlerin dekoru için patent almıştı. Patent alınan bu teknik, emayede [encaustic painting] yakarak boyama¹² olarak adlandırılmaktaydı ve teknik geliştirilirken antik Yunan ve İtalyan kırmızı figürlü vazolarından ilham alınmıştı. Söz konusu teknikle üretilen en ünlü vazo ise “İlk Gün Vazosu” (bkz. s.18) olarak bilinmektedir.

Görsel 28: Wedgwood Black Basalt Çaydanlık ve Sürahi, 1785-90.

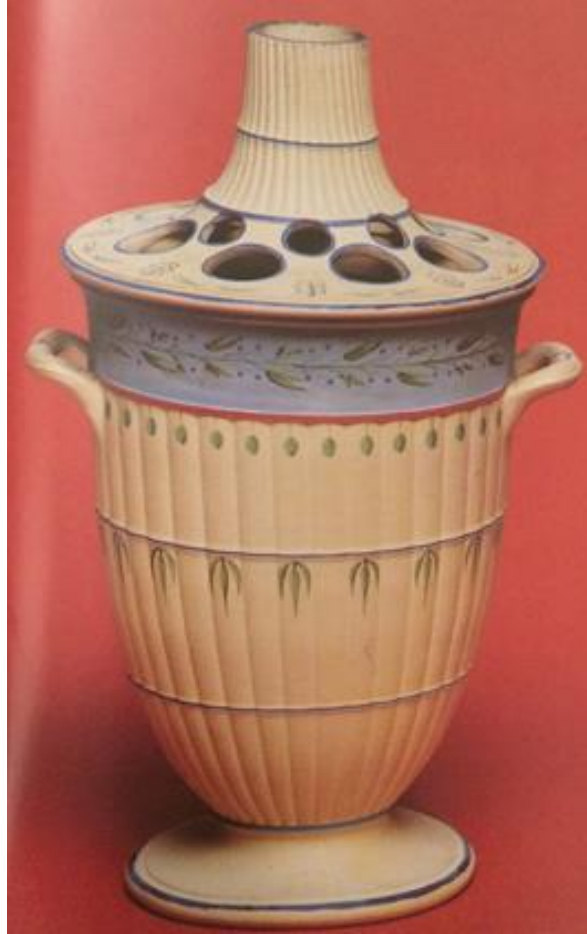
Kaynak: <https://www.bonhams.com/auctions/25085/lot/263/>, (28 Ocak 2019).

¹² Encaustic Boyama: Pigmentlerin sıcak sıvı ile karıştırıldığı boyama tekniğidir (<https://www.britannica.com/art/encaustic-painting>, 1 Mayıs 2019).

1.3.2.2 Bambu İşi (Cane Ware) Ürünler

İlk olarak 1770’te üretilen Caneware, Staffordshire’li çömlekçilerin geleneksel kahverengi çömlekleri üretmek için kullandıkları yerel killerin rafine edilmiş hali olarak bilinen, taba renkli stoneware bir bünyedir. Fakat söz konusu bu bünye Wedgwood’un standartlarına göre bazı kusurlara sahiptir. Ancak Wedgwood çeşitli denemelerden sonra, 1783’de Caneware’i geliştirmeyi başararak Jasper ve Basalt işlere yakın kalitede bir ürün haline getirmiştir.

Bununla birlikte Caneware ürünlerinin dekorlarında; torna ile şekillendirme, yakarak boyama [encaustic], emaye ve rölyef süslemeleri gibi teknikler kullanılmıştır. Ayrıca renk kullanımlarında zaman zaman zıt renkler tercih edilmiştir.

Görsel 29: Cane Ware Şamdan Vazo, Encaustik boyama, Wedgwood, 1785.

Kaynak: (Reilly, 1980:176).

1.3.2.3 Jasper İşı (Jasperware) Ürünler

Wedgwood'un seramik alanında sunduğu önemli buluşlardan biriside beyaz bir stoneware olan Jasper'dır. Bununla birlikte bünyenin adı, yarı değerli bir taş olan 'jasperine' den gelmektedir (Encyclopaedia Britannica, 2019). Bir kuvars türü olan jasperine; kahverengi, sarı, kırmızı ve yeşil gibi renklere sahiptir.

Wedgwood markası denilince akla ilk gelen ürün olan Jasper, Josiah Wedgwood'un en önemli ve bununla birlikte tamamen orijinal bir buluşu olması bakımından da özel bir yere sahiptir. Stoneware bir bünye olan Jasper; sırsız, mat yüzeyli ve yapı olarak rölyef uygulamaya çok elverişlidir. Keefe (2005: 131)'in belirttiğine göre Jasper, Wedgwood tarafından gerçekleştirilen 10.000'nin üzerinde kaydedilmiş deneyin bir sonucudur.

Ayrıca, Wedgwood ürünleri söz konusu olduğunda akla ilk mavi beyaz Jasperware ürünler gelmektedir; Jasper'in pürüzsüz yüzeyi, klasik desenleri ve renkleri onu popüler kılan unsurların en başında yer almaktadır.

Görsel 30: İlk Jasper Denemeleri ve Josiah Wedgwood'un not defteri (Experiment Book), 1762-76.

Kaynak: (Reilly, 1980:184).

Wedgwood'un deneylerinde elde etmek istediği sonuç, kusursuz beyazlıkta bir seramik bünyeye ulaşmaktır. Ancak, seramik üretiminde kullanılmakta olan çamurların çoğu saf halde değildi; az miktarda da olsa demir oksit gibi elementler içerebiliyorlardı. Çamur içerisinde bulunan demir oksit de kahverengi tonlarda ürünlerin elde edilmesiyle sonuçlanıyordu. Josiah'ın yaptığı ilk deneyler de koyu sarı ile kahverengi tonları arasında sonuçlanmıştı. Fakat bu durum Wedgwood'un hiç de ulaşmak istediği bir sonuç değildi. Wedgwood, Keefe (2005: 132)'nin belirttiğine göre söz konusu deneylerini uygularken Cornish (bkz. dipnot 6), hatta Cherokee¹³ (kil çeşidi) ve China clay (bkz. dipnot 6) gibi ithal çamurlardan birini kullanıyordu. Bununla birlikte çamurun fusible stone¹⁴ ile karıştırılması da gerekiyordu. Fakat 'fusible stone' karışımı ile elde edilen deneyler sürpriz sonuçlarda getirmektedir. Bazı deney numuneleri tamamen cam gibi erirken, bazıları da sorun çıkarmadan istenilen sonucu vermiştir. Bu bağlamda karışım oranlarını istenilen sonucu vermesi açısından dengede tutmak oldukça önemlidir.

Wedgwood, deneylere başladığı 1771 itibariyle, her ne kadar amacına ulaşması yıllarını almış olsa da, işleri yolunda gitti ve elde etmek istediği renk ve kalitedeki bünyede bulunması gereken hammadde oranlarını dengelemiştir. Son olarak 1774'de keşfettiği hammadde oranıyla kusursuz sonuca ulaşmayı başarmıştır.

Wedgwood'un yapmış olduğu deneyler de öne çıkan bir buluşu daha vardı; cameo¹⁵ örneklerindeki rölyeflerin benzerini yapabilmek amacıyla, rölyefi ürün gövdesinden ayrı bir kalıpta uygulayıp, daha sonra (henüz her iki çamurda nemliyen) hazırladığı rölyefi ana gövdeye (ürün) monte etmişti. Bu üretilen ilk Jasper ürünleri; küçük cameo örnekleri, mühürler ve küçük portrelerdi. Bunun yanında, daha büyük parçalı ürünleri üretmeye teşebbüs etmiyordu, çünkü henüz uygun fırın sıcaklığını dengeleyememişti.

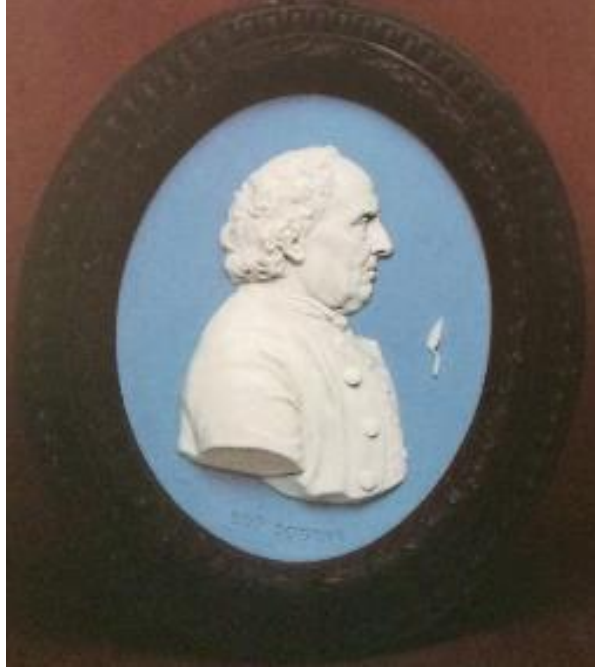
Pes etmeyi sevmeyen Wedgwood araştırmalarını ve deneylerini sürdürerek ve kusursuz sonuca 1780'den sonra ulaşmıştır. Jasper'in gelişimi için gerçekleştirilen bu deneyler sürecinde Wedgwood, ortağı Thomas Benltley ile fikir alışverişlerinde bulunmuş ve bu

¹³ Porselen yapımında kullanılan bir kil. İlk kez 1737'de Andrew Duche'nin Kuzey Carolina'daki Cherokee yerlilerinden aldığı kil ile porselen üretti ve ünü yayıldı. 1767'de Josiah Wedgwood kili satın aldı (Anderson, 2019).

¹⁴ Fusible stone pişme sırasında camlaşma sürecinin gerçekleşmesini sağlayan bir anahtar elementtir (Keefe, 2005:132).

¹⁵ Cameo: Yapıtın cam yüzeyi üzerine değişik renkli cam tabakasının üflenerek tutturulması ve daha sonra traşlanması ile yapılan kabartma resimdir (Camcılık ve Yapım Teknikleri İle İlgili Sözlük, 2019).

konuda önemli ölçüde destek almıştır. Ne yazık ki, Jasper'ın gelişmesine katkıları olan Bentley'in, mükemmel sonucu göremeden yaşamı son bulmuştur.

Görsel 31: Edward Bourne'nin Mavi Jasper Portre Madalyonu, 1778.

Kaynak: (Reilly, 1980:186).

Wedgwood üretimi olan Jasper, içeriği her zaman merak edilen ve reçetesi Josiah tarafından sır gibi saklanan bir bünye olmuştur. Bu tutumunu fabrika üretimine de yansıtan Wedgwood, çalışanlarını üretim içerisinde, hiçbir koşulda Jasper'ın gizemini çözmelerine imkân vermeyecek şekilde konumlandırmıştır. İşleri bölerek, her bir çalışanın bir konuda uzmanlaşmasını sağlayacak şekilde görev dağılımı yapmış ve bu sayede çalışanlar arasında rekabetin yaşanmamasına da olanak sağlamıştır. Ancak (Cuthbertson, 2019)'dan edinilen bilgiye göre; teknolojinin gelişmesiyle birlikte modern analizlerin yapılabildiği bir dönemde gerçekleştirilen incelemeler sonucunda, Jasper'ın kilit bileşeninin Baryum Sülfat¹⁶ olduğu anlaşılmıştır. Bünye içerisinde kilit rol oynayan bu hammadde, kilin plastikliğini arttırarak, bünye içerisindeki camlaşmayı sağlamıştır.

¹⁶ Baryum Sülfat: BaSO₄ ; Alm.Schwerspat; Fr.Barytine, sulfate de baryum; Ing.Baryte(ta)- Ergitici olarak sır bileşimlerine katılan bir barit (BaO) kaynağı (Ayta, 2017: 19).

Wedgwood üretimi Jasperware'lar iki temel şekilde üretilmiştir; 'Solid' (ürünün tamamı aynı renk) ve 'dip' (daldırma). Reilly (1980: 182)'de belirtildiğine göre Jasper'ın sekiz çeşit kullanım rengi vardı; açık mavi, koyu mavi, yeşil, lila, sarı, gri, kahverengi ve siyah.

Solid Jasperware bünye ürünlerinde, bünyenin tamamı renklendirilmiş çamurdan üretiliyordu ve renkli Jasper bünye üzerine uygulanan rölyeflerde ise beyaz Jasper bünyesi kullanılıyordu. Ancak bu üretim tekniği, renk veren oksitlerin (mavi renk için kobalt oksit) maliyetlerinin artmasından sonra üretimden çıkarılmış ve 'dip' tekniğiyle değiştirilmiştir. 'Solid' üretimi daha sonra, ucuz renklendirme yöntemlerinin geliştirildiği bir dönemde, 1854'te tekrar üretime alınmıştır.

Görsel 32: Beyaz Bitkisel Rölyeflerle Çevrelenmiş Çikolata Fincanı ve Fincan Tabacağı, Mavi Solid Jasper, 1785.

Kaynak: (Reilly, 1980:198).

Dip Jasper üretimi ise solid Jasper ürünlerinin daha ucuza mal edilmiş sürümüydü ve 1777'de keşfedilmişti. Söz konusu teknikte; ürün öncelikle beyaz Jasper bünye ile elde edilip, sonrasında renklendirilmiş olan Jasper bünyenin içerisine daldırılıyordu. Ancak bu yöntem, uygulama sonrasında ürünün için de veya üst kısmında renkli çamurla kaplanmamış alanlar bırakabiliyordu. Ürün, tamamının renklendirilmesi için tekrar daldırılıyordu. Bu işlem sunucunda, solid Jasper ile aynı görünümde fakat daha ucuza mal edilmiş ürünler elde edilmiş oluyordu.

Görsel 33: Yeşil Renkli Dip Jasper Plaka, Rölyef (Hackwood), "The Birth of Bacchus", 1776.

Kaynak: (Reilly, 1980:190).

Bununla birlikte, Jasperware için kullanılan dekor tekniklerinden biri de [Dice Ware] (zar) olarak bilinen ürünler için kullanılan bir yöntemdi. Söz konusu teknikte dikkati çeken dama deseni, yatay eksenli tornada şekillendirilmiştir. Wedgwood, Dice Ware'ı 1785'de geliştirmişti. Oldukça zahmetli bir teknik ile üretilen Dice Ware, uygulama zorluğundan ötürü pahalı ve günümüzde nadir bulunan bir üründür.

Görsel 34: Üç Renkli Dip Dare Ware Kupa, 1790.

Kaynak: (Keefe, 2005:131).

Bununla birlikte, Jasper serisi ürünlerin rölyefleri dönemin ünlü sanatçıları tarafından modellenmektedir. Bu sanatçılardan ilki ve en önemlisi John Flaxman'dır. Flaxman Wedgwood için çok sayıda heykel ve rölyef modeli yapmıştır. Bu çalışmalardan en

önemlisi 1778’de Jasper bünye ile üretilen Homeric Vazo’sudur. Vazo, kapağının üzerinde bulunan at figürü sebebiyle Pegasus Vase olarak da bilinmektedir.

Görsel 35: Pegasus Vase, John Flaxman (tasarım), modelleme (William Hackwood), Wedgwood Etruria Fabrikası, 1786.

Kaynak:

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=41854&partId=1, (1 Şubat 2019).

Bir diğer sanatçı ise William Hackwood’dur. Hackwood, Wedgwood fabrikalarında 1769 ile 1832 yılları arasında çalışmış, çok sayıda büst ve portre madalyonunun modellenmesini yapmıştır. Modellediği pek çok sayıdaki klasik figürün arasında en ünlüsü günümüzde hala kullanılan “Dancing Hours” figürüdür. Dancing Hours figürü bazen Flaxman’a atfedilmektedir. Fakat bu Keefe (2005: 131)’ye göre doğru değildir. Flaxman benzer bir ürün tasarlamıştı fakat nasıl olduysa kalıplar tahrip olmuştur ve Hackwood bu kalıpların yedeklerini üretmiş ve yeniden tasarlamıştır.

Hackwood ayrıca Slave (Köle) Madalyonu’nu da tasarımcısıydı. Söz konusu madalyon, Wedgwood ürünleri arasında özel bir öneme sahiptir. Sıradan bir figür olan madalyon, Wedgwood’un dönemin sosyal açıdan büyük bir problemi olan köle ticaretine karşı olduğunu ifade etmesi dolayısıyla dikkatleri üzerine çekmiştir.

Görsel 36: Slave Medallion. 1787.

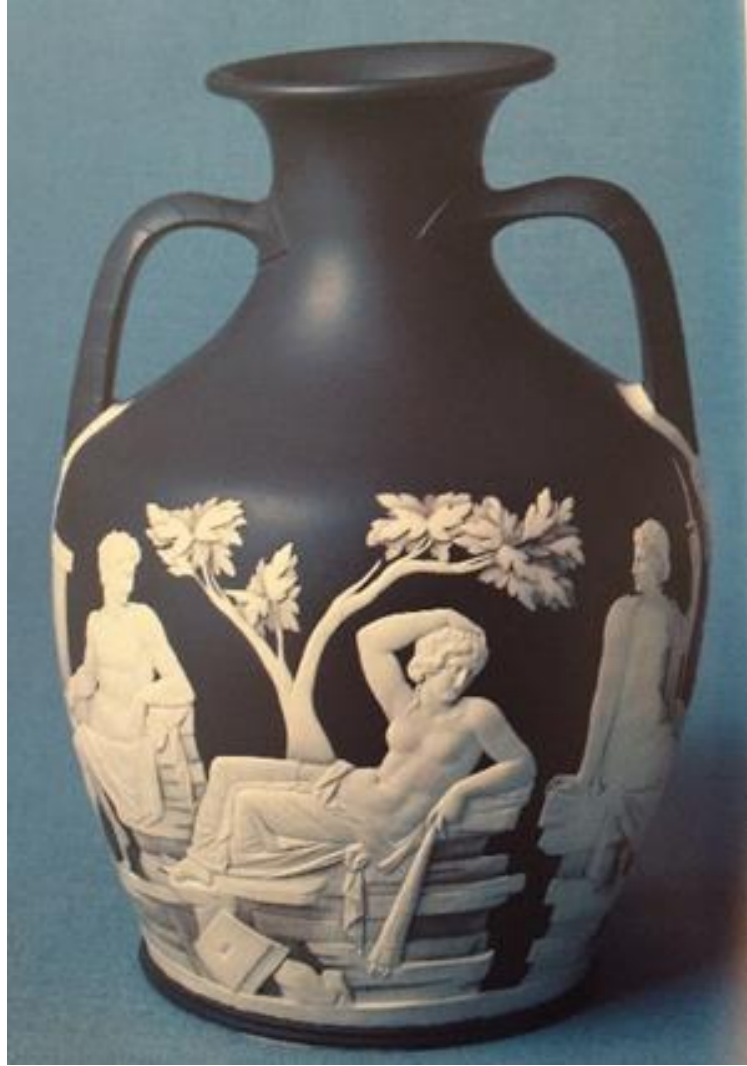
Kaynak: http://www.thepotteries.org/did_you/005.htm, (1 Şubat 2019).

1.3.2.3.1 Portland Vazosu

Josiah Wedgwood’un ustalık işlerinden biri olan Portland vazosunun orijinal adı Barberini vazosu olarak bilinmektedir. Orijinal vazo, 16 yy. sonlarında Roma yakınlarındaki Alexsander Severus’un mezarında bulunmuştur. Barberini ailesinin arşivlerinde yer alan vazoyu; Sir William Hamilton 1786’da satın almış, daha sonra Portland Düşesi’ne satmıştır. Vazo, bugünkü adını da bu aileden almıştır.

Portland ailesinin isteği üzerine 1786’da Wedgwood tarafından vazonun kopyası üretilmiştir. 1810’da 4. Portland Dükü tarafından kalıcı olarak sergilenmesi için Londra’daki British Museum’a verilmiştir. (Machet, 2012, s. 2)’in makalesinde yer

verdiği bilgiye göre, orijinal vazonun mavi renkli gövdesi mitolojik sahnelerle süslenmiş, süslemelerdeki kabartmalar ise beyaz cam rölyefler şeklinde uygulanmıştır. Cameo tekniğiyle (bkz. dipnot 13) uygulanan rölyefler içeren Portland Vazo'su için Kula, Cameo cam tekniği kullanımı bakımından verilebilecek en iyi örneklerden biridir, ifadesini kullanmıştır (Kula, Küçükbiçmen, & Yeşilay Kaya, 2012, s. 66).

Görsel 37: Josiah Wedgwood'un Portland Vazo'su Kopyası.

Kaynak: (Reilly, 1980:218).

Ancak Wedgwood, orijinal vazonun kopyasını üretirken; Cameo cam tekniği yerine, yine kendi buluşu, stonware bir bünye olan Jasperware'i kullanmıştır. Siyah jasperware bünye üzerine, beyaz jasperware ile uygulanan rölyefler; gövdeden ayrı bir alçı kalıpta şekillendirilip, her iki parça da nemliken gövdeye aplatılmıştır. Wedgwood

tarafından üretilen Portland Vazosu kopyası, orijinalinde olduğu gibi camın şeffaflığını vermese de yapıldığı dönem içerisinde uygulanan teknik bakımından büyük bir başarı olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca söz konusu kopya vazo; gerek saygınlığı, gizemli kökeni ve önemi, gerekse geliştirilen teknik zorluk açısından Wedgwood’un diğer sıradan ürünleri için bir reklam kampanyası niteliğini de taşımıştır. Bununla birlikte Portland Vazosu; Wedgwood Prestij Koleksiyonu arasında yer alması bakımından da büyük bir öneme sahiptir.

1.3.2.3.2 Jasper Ware Dekor Tekniği

Jasper işlerinde kullanılan dekor tekniği, seramik literatüründe, aplikasyon (parça ekleme) dekoru olarak geçmektedir. “Parça ekleme veya aplikasyon tekniği, alçak rölyef kalıp içine çamur basılarak, çıkartılan bu modelin ham seramik form üzerine su ile yapıştırılmasıdır. Elle uygulanan bu teknik, yapıştırma sırasında dikkatli bir şekilde nemli yüzeye basınç uygulayarak şekillendirilir” (Yüksel, 2011: 78). Wedgwood ürünleriyle özdeşleşen bu teknik, akla ilk önce Jasper işlerini getirmektedir.

Görsel 38: Parça Ekleme Dekorü İçin Basılan Çamurun Kalıptan Çıkarılması.

Kaynak: (Reilley, 1980:296).

Bununla birlikte (Wedgwood, 2019)’den alınan bilgiye göre, Wedgwood Jasper serisi ürünler içerisinde dekor açısından zirveye yerleşmiş, 1790’da antika bir vazo olan [Borghese Vase] Borghese Vazosu’dan uyarlanan vazo, yaklaşık sekiz sanatçının 200 saat boyunca çalışarak ortaya çıkardıkları bir eserdir. Ayrıca vazanın aşağıda bahsedilecek üretim aşamaları, jasperware ürünlerde kullanılan dekor tekniğini (aplikasyon) kavramak açısından da kolaylık sağlayacaktır.

Görsel 39: Borghese Vase.

Kaynak: <https://www.wedgwood.co.uk/wedgwood-bentley>, (2 Şubat 2019).

Jasper bünye kullanılan söz konusu vazanın üretimi titizlik gerektiren yedi adımdan meydana gelmektedir; adım 1’de tasarımları 18. yy. sanatçılarına ait olan alçı kalıplara döküm çamuru dökülür ve bünye yeterli kalınlığı aldıktan sonra çamur kalıptan geri boşaltılır. Çamur kalıp açıldığı zaman deforme olmayacak sertliğe geldiğinde ise kalıp açılır ve ürün çıkarılıp beklemeye alınmaktadır. Adım 2’de bünye üzerinde meydana

gelmiş olan kalıp izleri düzeltilir ve fazla çamurlar kesilir, ardından yüzey nemli bir sünger ile pürüzsüzleştirilir. Adım 3'te alçı rölyef kalıbına çamur basılır ve preslenir, kalıp yüzeyindeki fazla çamurlar metal bir spatula yardımıyla toparlanır ve rölyef kalıptan çıkarılmaktadır.

Görsel 40: Kalıptan Çıkarılan Rölyefler.

Kaynak: <https://www.themarthablog.com/2008/06/come-see-where-beautiful-wedgwood-pottery-is-made.html>, (2 Şubat 2019).

Adım 4'te kalıptan çıkarılarak bekletilen bünyenin rölyef uygulanacak bölgesi ıslatılır ve alçı kalıptan çıkmış olan rölyef, nemli yüzeye yapıştırılır ve tamamen yapışabilmesi için hafif bir baskı uygulanmaktadır.

Görsel 41: Rölyef Parçasının Ana Gövdeye Yapıştırılması.

Kaynak: <https://www.wedgwood.co.uk/wedgwood-bentley>, (2 Şubat 2019).

Adım 5'te rölyef montajı sırasında gelişmiş olan küçük kusurlar kontrol edilir ve düzeltmeleri yapılır. Son olarak nemli bir süngerle tekrar silinir ve rölyef yapıştırılması sırasında renkli bünyeye bulaşmış olan beyaz renkli çamurun izleri giderilmeye çalışılır.

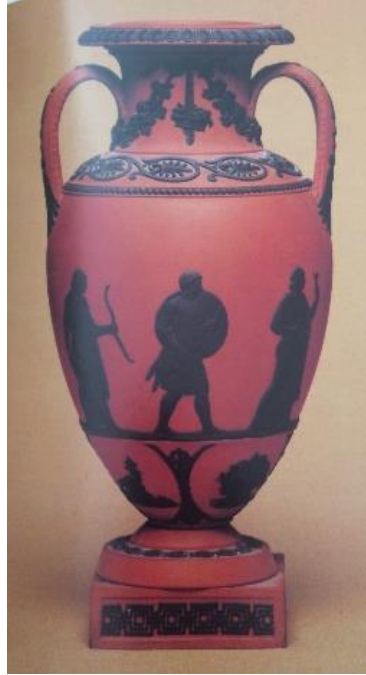
(Wedgwood, 2019)'dan alınan bilgiye göre 1170 °C'de pişirilir ve soğuma işleminden sonra fırından çıkarılır, bu işlem toplamda 30 saat kadar sürmektedir. Adım 6'da ana gövdede gerekli yerlere altın dekoru yapılır ve son olarak 7. adımda kalite kontrol yapıp vazanın parçaları birleştirilir.

1.3.2.4 Rosso Antico

1700'lerde Avrupa'da, Yi-hsing (Çin'de bir kasaba)'dan ihraç edilen Çin seramiklerinin taklitleri yapılıyordu. Yi-hsing, 1500'lerden beri kırmızı stonware ürünler üreten bir merkezdi.

Avrupa'da yaygın hale gelen bu ürünler Staffordshire'de de kullanılmaya başlandı ve yaklaşık yetmiş yıl boyunca üretimi devam etmiştir. Wedgwood ise ilk kez 1764'te Rosso Antico (kırmızı işler) üretimine başlamıştır.

Bir stoneware bünye olan Rosso Antico, 1776 itibariyle, tuğla kırmızısından çikolata rengine kadar farklı tonlarda uygulanmıştı. Ayrıca siyah ve beyaz bünye ile yapılan işlerde de Rosso Antico ile yapılmış süslemelerin kullanıldığı örnekler karşımıza çıkmaktadır.

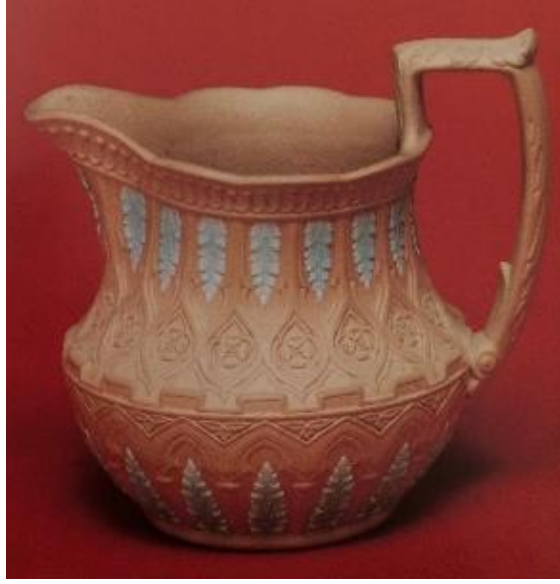

Görsel 42: Black Basalt İle Süslenmiş Vazo, "Procession Of The Deities", Wedgwood, 1792.

Kaynak: (Reilly, 1980:218).

1.3.2.5 Drabware Ürünler

Drabware'in ilk örnekleri olarak nitelendirilebilecek olan yeşilimsi kahverengi tonlardaki tuz sıııyla kaplanmış stoneware ürünler; 1740'larda Staffordshire'de, üretilmiştir. Wedgwood'un drabware ürünleri ise 1800 ile 1820 tarihleri arasında; sırsız stoneware ve earthenware olmak üzere iki formda piyasaya sürülmüştür (Reilly, 1980: 253).

Görsel 43: Drab Stonware, Gotik Tarzda Sürahi, 1825.

Kaynak: (Reilly, 1980:257).

1.3.3 Porselen Ürünler

Wedgwood ürünleri porselen ürünler adı altında aşağıdaki bölümlere ayrılmışlardır. Bununla birlikte Ayta (2017: 82) porseleni; kaolen, kuvars ve feldispatın uygun oranlarda karıştırılıp şekillendirilmesinden sonra, ortalama 1300 °C ile 1400 °C dereceleri arasındaki sıcaklıklarda pişirilen ak renkli, yarı saydam, su geçirmez, yarı camsı seramik eşyanın genel adı olarak tanımlamıştır.

1.3.3.1 Kemik Porseleni (Bone China) Ürünler

“Kemik Porselen; bünyesini kemik külü, feldspat ve kuvarsın oluşturduğu, yarı şeffaf ve son derece beyaz bir porselen türüdür. Bilinen karakteristik formülü 1797'de Josiah Spode II tarafından İngiltere'de geliştirilmiş ve Staffordshire'de Spode fabrikasında üretilmeye başlanmıştır” (Çakır, 2004, s. 17). Wedgwood üretimi kemik porselenleri ise

ilk kez 1812’de, porselen çay takımı talebini karşılamak amacıyla Etruria fabrikasında üretilmiştir. Staffordshire çömlekçilerine göre Wedgwood’un kemik porseleni üretimine daha geç başlamasının sebebi, Creamware üretimine odaklanmış olmasıdır. 1795’te hayatını kaybeden Josiah Wedgwood ne yazık ki bu ürünlerin üretimine dâhil olamamış, oğlu Josiah I bayrağı devralıp, babasından miras kalan güçle üretilere devam etmiştir.

Görsel 44: Wedgwood Üretimi Kemik Porseleni Ürünler, 1812-1815 (ilk dönem).

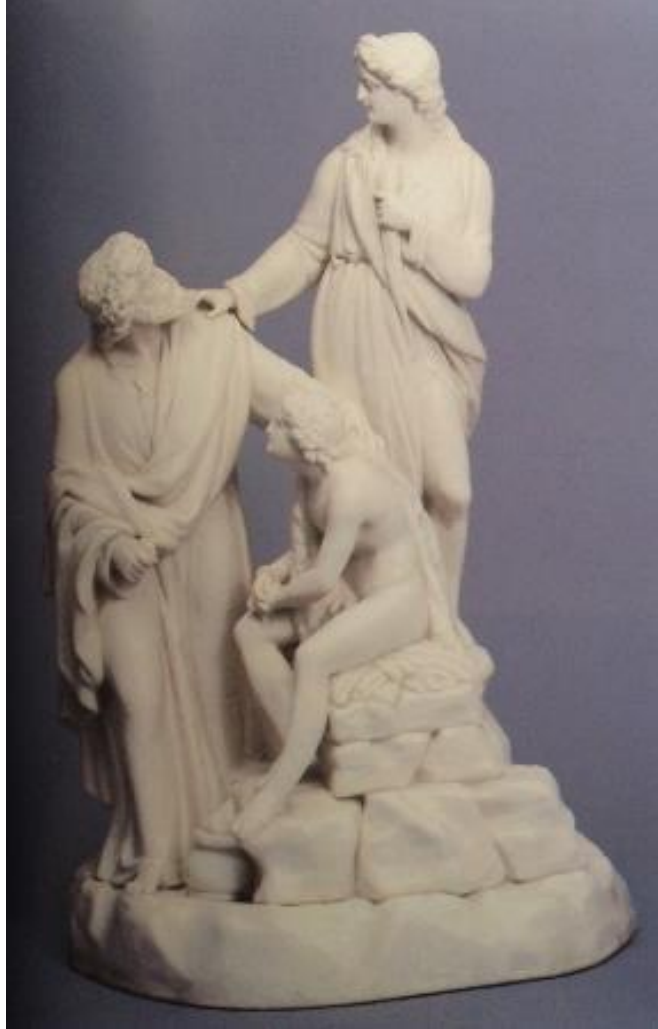
Kaynak: (Reilly, 1980:262).

Wedgwood kemik porseleni ürünlerinin dekorlu tasarımlarını geliştirerek, 1878’de kemik porseleni üretiminin ikinci dönemini başlatmış oldu. İkinci dönem ürünleri fark edilir ölçüde daha beyaz, daha hafif ve Japon desenlerinden etkilenilmiş olan dekoratif unsurlarla müşterinin beğenisine sunulmuştur.

1.3.3.2 Parian-Carrara Ürünler

Parian; beyaz, az miktarda da olsa yarı saydam, ilk olarak 1846’da Copeland tarafından [Statuary Porcelain] adı altında pazarlanan, porselene benzer bir bünye olarak tanımlanmaktadır. Genellikle sırsız olarak kullanılan bünye, renklendirilmeden büst ve figüratif işlerin yapımında kullanılmıştır. Wedgwood Parin’ı ilk olarak 1849’da üretimine dâhil etmişti ve bu ürünleri “ Carrara Statuary Porcelain” olarak ya da kısaca “Carrara” adıyla piyasaya sürülmüştür. Söz konusu bu isim; büst yapımında kullanılan bu bünyenin,

Kuzey İtalya'nın Carrara bölgesinde yer alan mermer ocaklarından elde edilen mermerlere benzemesinden ileri gelmektedir. Carrara üretimi 1890'ların ilk yarısına kadar Wedgwood fabrikalarında devam etmiştir (Reilly, 1980: 284).

Görsel 45: 'The Sacrifice', Uygulama (William Beattie), Wedgwood, 1857.

Kaynak: (Reilly, 1980: 287).

Bununla birlikte, Wedgwood 1861'de Carrara'nın sırlı kullanımını denemiş ve sonuç olarak ortaya mayolika işlere benzer ürünler ortaya çıkmıştır. Mayolikadan farklı olarak Jasper ve Black Basalt işlerde kullanılan geleneksel karakteristik rölyefler tercih edilmişti. Carrara (Parian) bünye ile şekillendirilen vazolar ayrıca, Victoria Ware olarak da bilinmektedir. Söz konusu bu vazoların yüzeyleri boyanmış, yıldızlarla bezenmiş ve yoğun bir şekilde rölyeflerle dekorlanmıştır.

Görsel 46: Wedgwood Victoria Ware, 1880.

Kaynak: <https://www.skinnerinc.com/auctions/2940B/lots/398>, (2 Şubat 2019).

1.3.3.3 Lüster Ürünler (Lustre Ware)

Lüster ile Etruscan araştırmalarını yaparken karşılaşan Wedgwood, lüster¹⁷ denemelerini 1700'lerin sonuna doğru ürünlerinde uygulamıştı. Ama ne yazık ki, 1795'te ölümünden sonra gerçekleşecek lüster üretimli işleri görememiştir.

Wedgwood lüster tekniğini kullanarak ürettiği ürünleri 1800'lerin başında piyasaya sürmeye başlamıştır. Keefe (2005: 131)'nin kitabında yer alan bilgiye göre Wedgwood,

¹⁷ 1) LÜSTER: Alm.Luster; Fr.Lustre; Ing.Lustre, luster - Sırlı seramik eşya yüzeyinde sedef görünümlü, metalik parıltılı dekorların yapımında kullanılan, pişirildiğinde renkli ve parlak, metalik reçinat eriyiklerinden özel yollarla elde edilen çözeltilere verilen ad (Ayta, 2017: 67).

2) Lüster ya da lostra sözcüğü, parıltı, ışıltı anlamı taşımaktadır. Lüsteri pırıltılı renkli bir yüzey efekti olarak tanımlayabiliriz (Çizer, 2010, s. 11).

lusterin tüm tekniklerini; Iridescent Lustre (yanardöner), Metal Lustre ve Commercial Lustre (ticari), ürünlerine uygulamıştır.

Görsel 47: Ayışığı Lüsterli Vazo, 1810.

Kaynak: (Kefee, 2005:234).

BÖLÜM 2: YILDIZ ÇİNİ VE PORSELEN FABRİKASININ TARİHİ VE ÜRÜN ÇEŞİTLERİ

2.1 Avrupa’da Porselen Üretiminin Yayılma ve Gelişme Süreci

İlk olarak Çinliler tarafından bulunan porselen, yüzyıllar boyunca bir saray sanatı olarak gelişim göstermiş ve günümüze kadar gelmiştir. “Teknik açıdan eldeki bilgilere göre çok eskilerden beri Çin’de bu iş için ‘Çin hamuru’ (Kaolen) ve ‘Çin Taşı’ (Petuntse) ile hazırlanan hamuru yüksek ısılarda pişirerek, ‘Sert, ince ve ışık geçirgen’ özelliklerde porselen elde etmektedirler” (Küçükerman, 1987: 18). M.Ö. 900’lerden beri, porselen yapımı için gerekli hammaddeleri bölgelerinde kolayca elde edebilmenin avantajını kullanarak porselen üretimini gerçekleştiren Çinli’ler bilgi ve tecrübelerini gizleme konusunda büyük bir titizlik göstermişlerdir. Fakat bu durum, porselen üretiminin kendi coğrafyalarının ötesine taşınmasına engel olamamıştır.

Porselen sanatının Avrupa yolculuğunun Marco Polo ile başladığı bilinmektedir. Bununla birlikte, “Porselenin kelime olarak kökeni, Venedikli gezgin Marco Polo’nun gezileri esnasında Çin’de gördüğü muhteşem porselenleri tanımlamasına dayanmaktadır. Bozuk para yerine kullanılan ufak deniz salyangozu (Cypraea Pantherina) ve aynı sedefli renklerdeki porselen kaplar için kullanılan ‘Porcellana’ sözcüğü aslında, İtalyanca ’da ‘küçük dişi domuz’ anlamındadır” (Kalyoncu, 2011, s. 18). Marco Polo’nun Çin’den Venedik’e dönüşünde yanında getirdiği porselen ürünler, doğu porselen sanatının Avrupa’da ilgi görmesine ve yayılmasına neden olmuştu.

Ortaçağ Avrupası’nda Çin’den gelen bu eşsiz kap-kacaklar saraylarda kral ve imparatorların oldukça değer verdikleri bir ürün halini almıştı. Hatta söz konusu porselen kap-kacakları altın, gümüş v.b. değerli madenlerle bir araya getirip değerlerine değer katmışlardı.

İtalyan tüccarlar tarafından yayılmaya başlanan porselen sanatı, 15.yy. dolaylarında artık Anadolu’da, Mısır’da ve Suriye’de kendini göstermeye başlamıştı. Bununla birlikte, aynı tarihlerde Venedik’te gelişimini gösteren cam sanatı, bölgeyi cam sanatı ürünleri açısından ilk sıralara taşımıştı. Fakat diğer yandan, İtalyan’lar doğudan gelen porselenin gizemini çözmek için de çalışmalara başlamışlardı. Fakat Küçükerman’ın (1987: 19)’un

ifadesine göre yapılan incelemelerde, Venedik'te o dönemde üretilen porselen ürünlerinde gerçek porselen çamuru yerine, dış görünüş olarak porselene benzer opal cam kullanıldığı anlaşılmıştır.

Bununla birlikte 1575'e gelindiğinde on yılı aşkın bir süre boyunca süregelen araştırmaların sonucunda doğu porselen tekniğiyle üretimin gerçekleştiği bilinmektedir. Tüm bu gelişmeleri destekleyen ve Floransalı Medici Ailesi sayesinde yeni bir üretim geleneği kendini gösterir ve böylece Avrupa'nın kendi üretimi olan "Medici Porselenleri" olarak ün kazanır. Ancak yapımında kaolen kullanılmayan bu porselenler tam anlamıyla Çin porseleni özelliklerini taşımamaktadır. "Bunların yumuşak hamurlu bir yapısı vardır. Yani, dış görünüşüyle sanki porselen gibidir. Dış yüzeyde camlaşan bir kaplama ve içeride beyaz hamurlu bir yapıdadırlar" (Küçükerman, 1987: 18).

Diğer yandan, doğu porselenlerinin yapımında kullanılan sırın gizemi de çözülmeye başlanmıştı. "Nitekim 1671 'de İngiltere'de 'Porselen, Çini ve İran İşi ismiyle bilinen, topraktan yapılan saydam şey' in üretim patenti, iki yıl sonra da Fransa'da bir başka patent alınır. Fransa'da kralın çevresinin desteğiyle bir porselen fabrikası kurulur" (Küçükerman, Bayraktar, & Karakaşlı, 1994, s. 11). Bu gelişmeler ışığında ilerleyişini sürdüren porselen endüstrisi büyük bir ivme kazanarak nerdeyse tüm Avrupa'ya yayılmıştı. Porselen üretimi 18.yy. itibarıyla artık; Viyana, İtalya, Berlin, Rusya, Nymphenburg, Sevres, Hollanda, Danimarka, Polonya ve İngiltere gibi merkezler başta olmak üzere farklı bölgelerde de devam etmektedir.

Buna ek olarak, İngiltere'de 'kemik porseleni' nin üretilmeye başlamasıyla birlikte porselen farklı bir kimlikte kazanmıştır. "Thomas Freye'nin ilk kez Bow Porselen Fabrikası'nda denediği kemik porseleni Josiah Spode II geliştirerek, tüm Avrupa'ya lanse etti. Porselen literatüründe "Bone China" olarak yerini alan kemik porselenin tarifsiz saydamlığı ve kalitesi ile Spode İşletmeleri'nden sonra, Wedgwood'da da üretilmeye başlanmasıyla, bu porselen türünü tüm dünyada tanımayan kalmadı" (Arcasoy, 2019).

Avrupa'da porselen endüstrisi adına gerçekleşen bir önemli gelişmede İngiliz'ler tarafından geliştirilen 'çıkartma (transfer)' tekniğidir. Porselen dekorlama işlemini seri ve pratik hale getiren bu teknik, bulunduğu dönem açısından oldukça önem arz etmekteydi. Söz konusu tekniğin 1753'de Londra'da kullanılmaya başlanmasıyla

birlikte, Liverpool atölyelerinde de geliştirilerek kullanılmaya devam edilmişti. Küçükerman (1987: 32)'nin verdiği bilgiye göre Wedgwood'dun da bu yöntemi kullandığı bilinmektedir.

Görsel 48: Avrupa'daki Ünlü Porselen Fabrikaları.

Kaynak: (Küçükerman, 1987: 31).

2.2. Anadolu’da Gelişen Seramik, Çini Geleneği ve Porselen Üretiminin Başlaması

İnsanlık tarihiyle eş olarak nitelendirilen seramik tarihi, aslında Anadolu topraklarında Neolitik Çağ ile kendisini göstermeye başlamıştır. Yapılan arkeolojik çalışmalarda pişmiş toprak ürünlerine ilk kez rastlanan bu dönemle birlikte, hem günlük kullanım eşyası, hem de sanat objesi olarak gelişip günümüze gelmiştir.

Tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bu bağlamda kültürel zenginlikleri bünyesinde barındıran Anadolu topraklarında pişmiş toprak ürünleri (seramik) Catalhöyük'te var olmaya başlamıştır. “Anadolu toprağı üzerinde, Neolitik

çağdan Roma ve Bizans'a, Selçuklu ve Osmanlı'dan Modern Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan tarih yolculuğunun her adımında karşımıza yeni buluşlar, farklı formlar ve arayışlarla seramiğin izleri çıkmaktadır" (Erman, 2012, s. 20).

Seramik sanatı; seramik üretimi için gerekli olan fırınların sabit oluşu veya taşınabilse de bunun zor koşullarda gerçekleştirilmesi ayrıca seramik ürünlerin ağır ve kırılğan olmaları sebeplerinde dolayı konargöçer toplumlarda izleri sürülebilecek bir sanat türü olarak var olamamasına sebep olmuştur. Bununla birlikte dönemin en güzel örnekleri Selçuklular zamanında karşımıza çıkmıştır.

Anadolu Selçuklu hükümdarları, iktidarlarının gücünü temsil ettiklerini düşündükleri pek çok mimari eser yaptırmışlardı. Cami, türbe, medrese ve saraylardan oluşan bu yapıları ise çinilerle donattırmışlardı. Bu dönemde çini üretiminin merkezi Konya'ydı.

Anadolu'da Selçuklulardan sonra Osmanlıların hüküm sürmesiyle birlikte Selçuklulardan miras kalan çini sanatı üslup açısından değişikliğe uğrayarak devam etmeye başlamıştır. Çini üretim merkezleri 15.yy. ile birlikte başta İznik ve Kütahya olmak üzere Bursa ve İstanbul'a taşınmıştır.

Bununla birlikte, İznik ve Kütahya üretimlerinden oldukça farklı örneklerle Anadolu seramiklerine biçim ve sır uygulamaları açısından çeşitlilik katan Çanakkale seramikleri de seramik tarihine adını yazdırmıştır.

19. yy ile birlikte değişen kültürel dönüşümler ve bununla birlikte sofraya alışkanlıklarındaki dönüşüm farklı arayışları da beraberinde getirmiştir. Porselen Avrupa'da hızla yayılmış ve kendini Anadolu topraklarında da kabul ettirmiştir.

Osmanlı Saraylarında rastlanan porselenler; hediye olarak, saray tarafından satın alınarak, savaşlarda ganimet olarak ve ölen ya da azledilen devlet adamlarına ait olan eşyaların saraya intikal etmesi şeklinde elde edilmiştir. Farklı yöntemlerle saraya giren bu porselenlerden değerli olanları hazineye saklanırken, diğerleri ise günlük kullanımlar için değerlendirilmiştir.

Saraydan soylu ailelere ve ardından halkın kullanımına kadar inen porselen eşyalar talebin artmasına neden olmuştur. Avrupa'dan gelen porselen ürünlerinin oldukça pahalı oluşu ve ayrıca İstanbul'da porselen üretimi yapabilecek kalitede kil rezervlerinin de

bulunmasıyla birlikte yerel üretime geçişin planları yapılmıştır. 19 yy. da Beykoz'da küçük atölyeler halinde üretime başlayan porselen üreticileri, günlük sofraya eşyalarından ziyade hediyelik ve süs eşyaları üretmişlerdir.

2.2.1. Eser-i İstanbul Porselen Fabrikası

Porselen talebini karşılamak amacıyla Galata, Beykoz, Balat ve Eyüp civarında kurulan atölye tarzı işletmelerin ürettiği porselenler kalite olarak ne yazık ki beklentiyi karşılayamamıştır.. Daha kaliteli porselenler üretilmesi amacıyla (Taşçı, 2019)'dan alınan bilgiye göre; Sultan Abdülmecid (1839-1861) tarafından söz konusu küçük atölyeler Beykoz'un İncirli Köyü'nde bir araya getirilmiş ve tek çatı altında üretime devam edilmiştir.

Görsel 49: Eser_i İstanbul Üretimi Porselen Fincan.

Kaynak: <http://www.antikalar.com/topkapi-sarayinin-eser-i-istanbul-damgali-porselenleri/>,
(10 Şubat 2019).

Kurulan bu fabrikayla ilgili Küçükerman, kitabında şu bilgilere yer vermiştir: “İstanbul’da porselen üretimi için yapılan ciddi girişimlerden birisi de Beykoz’da başlatılmıştı. 1862 yılında Fethi Paşa’nın Beykoz’da Batı teknolojisiyle kurduğu bu fabrikanın, tek tek çalışan bu ustaların bir araya toplanmasını sağladığı görülmüştür. Bu

fabrikada Fethi Paşa'nın Sultan Mecid adına büyük yatırımlar yapmış olduğu ve renkli porselenler ve fayanslar ürettiği anlaşıyor" (Küçükerman, 1987: 54).

Başlangıçta kaolen hammaddesini Avrupa'dan getirten işletme, bu durumun maliyeti arttırmasından ötürü İstanbul civarında hammadde arayışına girişmişlerdir. Hatta Eyüp ve Haliç kıyılarındaki kil ve çamurun, seramik ve porselen yapımında kullanıldığı da bilinmektedir. "Önceleri Viyana ve Saksonya porselenleri örnek alınarak yapılan, ancak daha sonraları Osmanlı zevk ve kültürüne yönelik üretimin yapıldığı bu eserler kendi aralarında, soğuk damga ile 'mühür basılmış olanlar' ve bir kısmının altın yaldız, bir kısmının ise mavi veya kırmızı boya ile damgalandığı 'boya ile damgalananlar' olarak ikiye ayrılırlar" (Kalyoncu, 2011: 86). Bununla birlikte, yaklaşık 25-30 yıl kadar çalışmalarını sürdüren işletme, kurucusu Fethi Paşa'nın ölümü dolayısıyla gelişen maddi yetersizliklerden ötürü kapatılmıştır.

2.3. Yıldız Çini ve Porselen Fabrikasının Tarihi ve Kuruluşu

Yıldız Çini ve Porselen Fabrikasının kurulma düşüncesini başlatmış olan durumlar için, bir takım söylentiler günümüze kadar gelmiştir. Bu söylentilerden birisini Küçükerman (1987: 62) şu şekilde açıklamıştır: Dönemin Fransız elçisi, Sultan Abdülhamid ile yaptığı bir toplantı sırasında, masanın üzerinde duran bardağı çok beğenir ve beğenisini Sultan'a iletir. Sultan bardağın Sevr ürünü olduğunu ve kendisinin de bardağı çok beğendiğini söyler. Elçi ise aldığı cevabın ardından Sultan'a "Öyleyse Sevr'deki fabrika gibi bir tane de burada kuralım" diye karşılık verir.

"Sultan 2. Abdülhamit marangozluğa ilgi duyardı. Boş vakitlerini özel atölyesinde masa, sandalye gibi iç mimari eserleri yaparak geçirirdi. Marangozluk kadar olmasa da porselen, çini ve resme de ilgi duyar; fırsat buldukça bunları incelemekten zevk alırdı. Bu sanata ve el becerisine olan alakadar tutumu, böyle bir fabrika girişimine karşı bakışını etkilemiş olabilir" (Damlıbağ, 2011: 52). Öyle görünüyor ki, kendisi de marangozluk konusunda üstün becerilere sahip olan ve bu bağlamda el emeğine değer veren Sultan Abdülhamid; söz konusu fabrikayı açma konusunda karar verirken çokta zorlanmamıştır. Buna ek olarak Altay (2015: 31)'ın da belirttiği gibi II. Abdülhamid dönemi kültürel anlamda pek çok yeniliğin gerçekleştiği bir dönemdi. Eğitimin öneminin farkına varıldığı bu dönem içerisinde yeni okullar açılmış, mevcut batı tarzında eğitim veren okullarda ise

iyileştirmelere gidilmiştir. Bununla birlikte Sultan'ın sanata olan ilgi ve alakası sayesinde Saray çevresinde bir sanat ortamı gelişmiş ve ayrıca yurt dışından gelen pek çok sanatçı aracılığıyla kültürel bir alışveriş imkânı da doğmuştur.

Bilindiği üzere Fransız elçisinin önerisiyle kurulan Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası; Yıldız Sarayı'nın dış bahçesinin doğu tarafındaki yamaçlarda, küçük bir düzlük üzerinde inşa edilmiştir. Fabrikanın günümüze kadar gelebilmiş olan orijinal yapısının, Sultan Abdülhamid adına çalışan mimarlardan Raimondo d'Aranco tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Fabrikanın açılma amaçlarının başında elbette Anadolu Seramik ve Çiniciliğini yaşatmak geldiği gibi, Avrupa'da süregelen porselen üretimine İstanbul'u da katmak istemek göz ardı edilmemesi gereken bir detaydır.

Görsel 50: “Abdülhamid Albümleri” adıyla tanınan albümden Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu.

Kaynak: (Küçükerman, Bayraktar ve Karakaşlı, 1994: 10).

1890'da kurulan küçük ölçekteki ilk fabrika, 1894 İstanbul depreminde ciddi boyutta hasar almış ve aynı yıl, neredeyse baştan inşa edilircesine tamirata gerçeğeleşmiştir. Bununla birlikte Yıldız Sarayı bünyesinde bulunan diğer atölyeler arasında (marangozhane, demirhane v.b.) en masraflı olanı Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunuydu. “ Çünkü önceleri fabrikada çalışan ustalar, çini mühendisleri hatta eserlerin yapımında kullanılan kalıplar ve en önemlisi de bizde kaolenin saf şekli güç bulunduğu için, porselenin hammaddesi olan toprak kaolen, feldspat bile Fransa'daki Serves Porselen

Fabrikası’ndan getiriliyordu” (Küçükerman, Bayraktar, & Karakaşlı, 1994, s. 23). Büyük bir özenle ve hatta hiçbir masraftan kaçınmayarak kurulan bu fabrika üretime başlar; artık Saray ve çevresinin porselen ürün ihtiyaçları buradan karşılanmaktadır.

Fabrika bünyesinde çalışmakta olan yabancı personelle birlikte, Türk ustaların da var olduğu kesin olmayan bilgiler arasındadır. Küçükerman (1987: 63)’nın da ifadesine göre; Bahriye’de öğrenciyken Sultan’ın emriyle Sanayi-i Nefise Mektebi’nin resim bölümüne geçiş yapan ve 1893’te bu okuldan mezun olan Halit Naci, Yıldız Fabrikası için yetiştirilmek üzere Sévres Fabrikasına gönderilmiştir. Burada çini ressamlığı üzerine çalışmalar yapan Halit Naci, İstanbul’a döndükten sonra Yıldız Çini Fabrikası baş ressamlığına atanmış ve görevini uzun yıllar sürdürmüştür.

Görsel 51:“Abdülhamid Albümleri” adıyla tanınan albümden Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu Model Atölyesi.

Kaynak: (Küçükerman, Bayraktar ve Karakaşlı, 1994: 17).

Bununla birlikte ilk kurulan fabrika müdürünün ‘Date’ isimli bir Fransız olduğu bilinmektedir. “Kendisi Hazine-i Hassa Nezareti ile yaptığı antlaşmayla, Yıldız Porselen ve Çini fabrikasına ait faaliyetleri yürütmeyi taahhüt etmiştir. Çini ve porselen üretimi ile ilgili bütün çalışmaları yerine getirecektir” (Damlıbağ, 2011: 53). Ancak Bayraktar

(Küçükerman, Bayraktar ve Karakaşlı, 1994: 23)’ın ifade ettiği üzere 1895 yılında bu görevi Nazım Paşa’nın sürdürdüğü bilinmektedir.

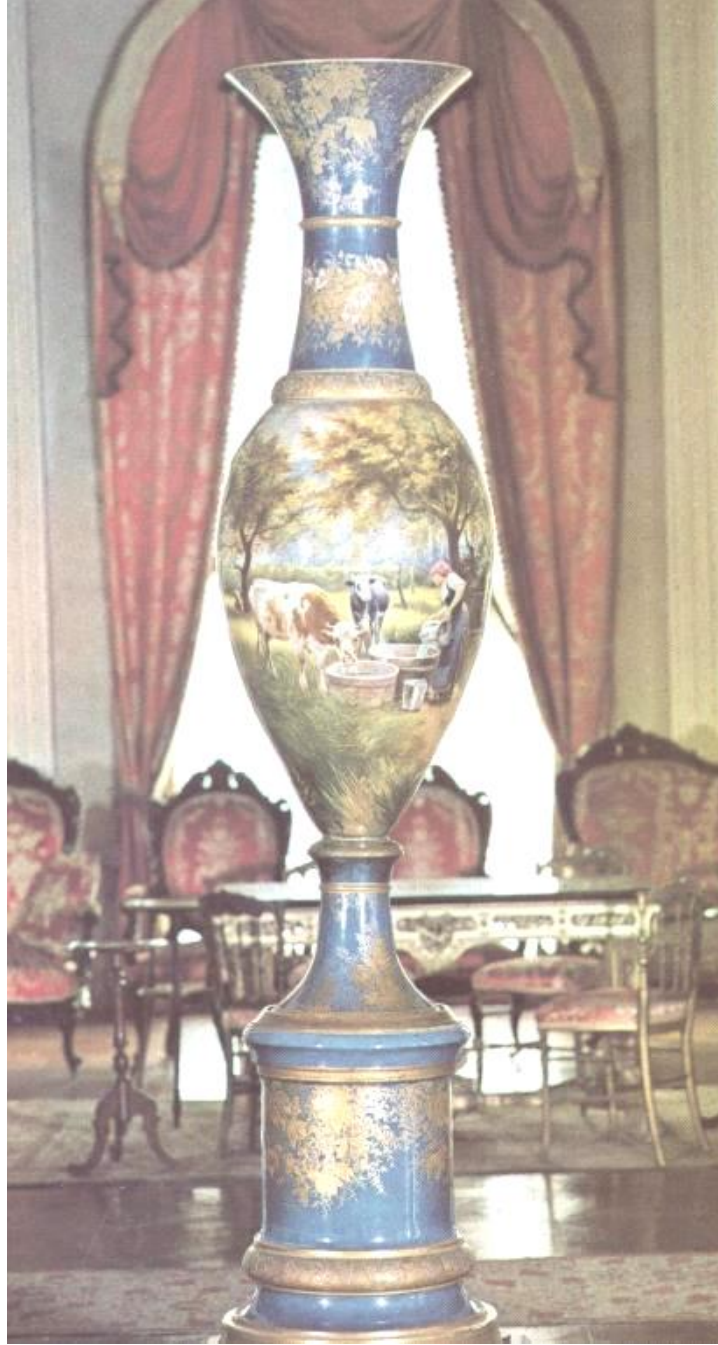
Saray için çalışan bu fabrikada üretilen ürünler, devlet büyüklerine hediye edilmektedir. “[...] bu durum gerek Osmanlı’da ve gerekse uluslararası protokol kurallarında bir gelenektir” (Serin, 2009: 78). Söz konusu ürünlerin tasarımları Mustafa Vasfi Paşa’ya aittir. Mustafa Vasfi Paşa; yaptığı haritaların saray tarafından beğenilmesinden sonra Harbiye matbaası resimhanesine, oradan da fabrikanın ressamlığına atanan ve 1905 itibarıyla fabrikanın müdürlüğünü yapan bir sanatçıdır.

Üretilen porselenlerin üzerinde genellikle Osmanlı arması, II. Abdülhamid’in tuğrası ya da isminin baş harflerinden oluşmuş amblem yer almaktadır. Söz konusu bu armalar genellikle; duvar tabakları, levhalar, fincanlar ve tabaklar üzerinde kullanılmıştır. Buna ek olarak ürünlerin dekorlarında; geometrik ve bitkisel desenler, çiçek, kuş ve çeşitli hayvan figürleri ve ayrıca manzara resimleri de kullanılmıştır. Resmedilen manzaraların bir kısmı hayalden resmedildiği gibi, bir kısmı da İstanbul’un semt ve manzaralarını içermektedir. Bununla birlikte, manzara resimlerinde genellikle Halid Naci imzası yer almaktadır.

Görsel 52: “Abdülhamid Albümleri” adıyla tanınan albümden Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu ilk üretimlerinden Abdülhamid tuğralı tabağın suluboya resmi.

Kaynak: (Küçükerman, Bayraktar ve Karakaşlı, 1994: 22).

Görsel 52: Salon Vazosu, Manzara, Dolmabahçe Sarayı Medhal Salonu (TBMM Milli Saraylar Koleksiyonu).

Kaynak: (Küçükerman: 1987, 164).

Üretilen bir grup porselende ise insan, özellikle de çocuk ve kadın resimleri yer almaktadır. Söz konusu porselenlerin insan figürleri Sultan II. Abdülhamid zamanında Saray baş ressamı olan İtalyan Fausto Zonaro tarafından yapılmıştır. “En önemli porselenler ise padişah portrelerine sahip olanlardır. (1312 sene 3) yani 1897 tarihli kahve

fincanları üzerinde madalyon şeklinde sırasıyla Sultan I. Osman'dan itibaren 32. Osmanlı padişahı olan Sultan Abdülaziz'in resmi dâhil seri halde yapılmıştır. Çok iyi kalitede olan bu fincanlar, 6 cm. çapında ve 4,5 cm. yüksekliğindedir” (Küçükerman, Bayraktar ve Karakaşlı, 1994: 23). Söz konusu fincanların üzerine resmedilen padişah portrelerinin yanına, kaçınıcı padişah olduğunu belirten numaralarda eklenmiştir. Ayrıca resimlerin altında ressam ‘Rıfat’ yazısı da yer almaktadır.

Görsel 53: Padişah Portreli Kahve Fincanları (Topkapı Sarayı Koleksiyonları).

Kaynak: (Küçükerman, 2011: 56).

Görsel 54: Duvar Panosu, 29x34 cm, imza Halit Naci, 1894 (Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu).

Kaynak: (Küçükerman, 1987: 154).

Anadolu'nun geleneksel çinicilik sanatının yeniden canlandırılması açısından önemli bir girişim olan Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, aynı zamanda Türk sanatının Batılılaşma hareketine de öncülük etmiştir. Fabrikanın kuruluş dönemiyle hemen hemen eş zamanlı gelişen batılı anlamda eğitim veren kurumların ve Sanayii Nefise Mektebi'nin kurulması, birbirini destekleyen nitelikte gelişmelerdir. Sanayii Nefise Mektebi'nde Osman Hamdi Bey öncülüğünde yetişen birçok ressam ve farklı kesimlerden sanatçılar söz konusu fabrika bünyesinde önemli çalışmalara imza atmış, bununla birlikte Yıldız üretimi porselenlerin kalitesini Fransız ürünlerle yarışabilecek niteliğe getirmeyi de başarmışlardır.

Görsel 55: İlk Dönem Yıldız Porselen Ürünlerinden Bir Örnek, Topkapı Sarayı Müzesi.

Kaynak:

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/4820/001582003010.pdf?sequence=3>,
(16 Şubat 2019).

Tüm bu olumlu gelişmelerin aksine, uzun yıllar boyunca kendi düzeni içerisinde üretimini sürdüren fabrika, bir takım sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sıkıntılardan en önemlisi porselenin hammaddesi olan kaolenin Fransa'dan getiriliyor olmasıdır. Buna ek olarak porselen ustalarının da Fransa'dan getirilmiş olması maliyetlerin artmasına, dolayısıyla fabrikanın maddi sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştu. “Oysa Avrupa'dan

yapılan ithalat ile daha düşük fiyata, hemen hemen aynı porselenler elde edilebilmektedir” (Küçükerman, 1987: 74).

Bununla birlikte fabrikada yerli hammadde arayışı uzun bir süre gerçekleşmese de; fabrika imalat müdürlüğü görevinde bulunmuş olan Pierre Tharet bu konuda ilk girişimi gerçekleştiren kişi olmuştur. “Pierre Tharet 1907 yılında hükümete sunduğu raporda, yerli hammadde konusundaki çalışmalarından bahsetmiştir. Yerli hammadde ile birinci sınıf olarak ürettiği, tabaklı bir fincanla bir adet sigara tablasını bu raporuyla beraber padişaha sunmuştur” (Damlıbağ, 2011: 78). Tharet’in bu başarısı sayesinde yerli kaolen ile üretilen porselenlerin üzerlerine ‘Türk Toprağı’ damgası vurulmuştur.

Görsel 56: Aşure Testisi, imza Hüsrev Usta (Kalıpçı), Topkapı Sarayı Müzesi Koleksiyonu.

Kaynak: (Küçükerman, 1987: 153).

Büyük bir özen ve titizlikle kurulmuş olan Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu ne yazık ki 1909 yılında II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesi ve II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte kapatılmıştır. Bununla da kalmayarak Sultan Reşad döneminde Saray yerleşkesi dışına taşınılması düşünülse de, yalnızca duvar ile ayrılarak Saray dış bahçesinde bırakılmıştır.

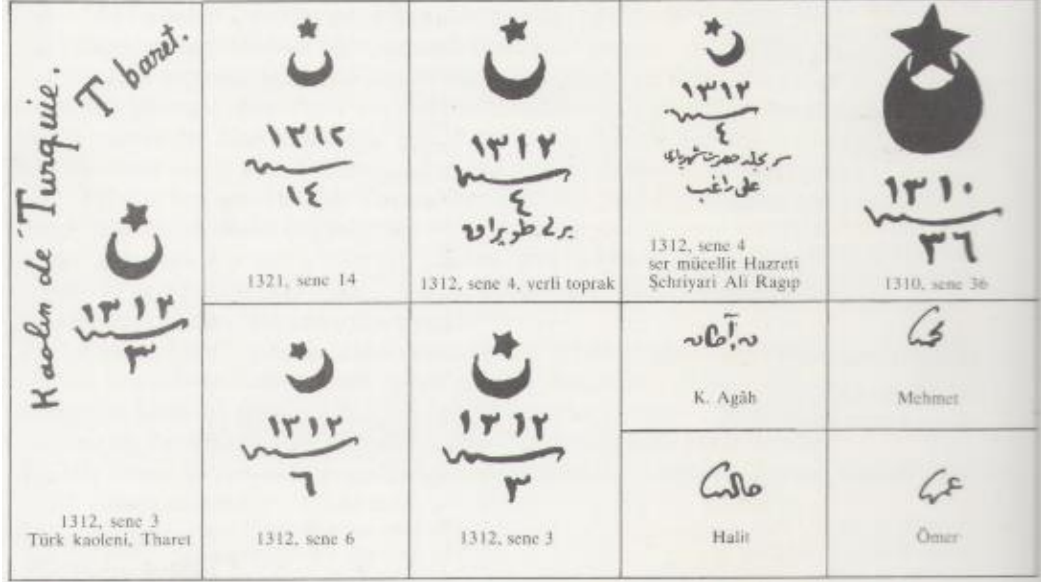
Fabrikanın kapatılışının ardından, yeniden açılması gerektiği konusunda ısrarlı girişimlerde bulunan Osman Hamdi Bey; fabrikanın Müze-i Hümayun Müdürlüğüne bağlanmasını istemiştir. Devir işlemleri oldukça yavaş işlemektedir; ne yazık ki bu süre içerisinde Osman Hamdi Bey rahatsızlanır ve 24 Şubat 1910'da vefat etmiştir. Böylelikle fabrikanın devri için gerekli işlemleri, Müze-i Hümayun Müdürlüğü'ne atanan Halil Edhem Bey yürütmüştür. Edhem Bey konuyu farklı bir açıdan ele almıştır. Kendisine göre ismi Yıldız Çini Fabrikası olan işletme, çiniden çok porselen üretimi yapmıştır. Bununla birlikte Avrupa'dan çok sayıda porselen ülkeye gelmiştir. Bu durumda zorlu rekabet koşullarına direnmenin mali açıdan üretimi sıkıntıya sokacağı düşüncesindedir. Edhem Bey'e göre fabrika çini üretimine devam etmeli ve böylece geleneksel olan sanatımız yeniden canlandırılmalıdır. Fakat bu konu üzerine yapılan çalışmalar da işe yaramaz ve proje rafa kalkmıştır.

İşletmenin hayata geçmesi için bir diğer adımda Yıldız Çini Fabrikası'nın ilk kuruluş döneminde üretim müdürlüğü yapmış olan Pierre Tharet'ten gelmiştir. Küçükerman (1987: 112)'den alınan bilgiye göre, Tharet fabrikada 15 yıl kadar çalışmış ve önemli başarılarla imza atmıştır. Bu bağlamda, fabrikanın yeniden açılmasını ve kendisinin de yeniden göreve getirilmesi isteğini ifade eden bir dilekçeyi Müze Hümayun Müdüriyeti'ne göndermiştir. Ne yazık ki bu girişim de olumsuz bir sonuçla neticelenmiştir.

En nihayetinde fabrika 1911 yılının Temmuz ayında yeniden üretime başlamış, bununla birlikte işletme yönetimi ve idari işler Maarif Nezareti (Milli Eğitim Bakanlığı)'ne devredilmiştir.

Bununla birlikte patlak veren I. Dünya Savaşı, fabrikanın tekrar kapanmasına sebep olmuştur. Fakat savaş döneminde çok önemli bir ihtiyaç olan ve porselenden üretilen telefon ve telgraf izolatörlerinin temini için fabrika yeniden üretime açılır. "Bu süreçte Sadrazam Sait Halim Paşa ve Meclis-i Mebusan Başkanı Halil Bey'in teşvik ve alakaları ve bizzat Talat ve Enver Paşaların talepleri etkili olmuştur" (Serin, 2009: 96). Savaş sebebiyle kaolenin Fransa'dan getirilmesi imkânsızdır ve bu sebeple Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden kaolen örnekleri getirilmiştir. Çalışmalar sonucunda istenilen sonuca ulaşılmış ve ülkenin içinde bulunduğu sıkıntı giderilmiştir. "Devletin 4000 liralık bütçe ayırması ve fabrika müdürü Mesrur İzzet Beyin hammaddeyi ülke içinden temin etmesiyle, zor savaş şartları altında bulunan ülkenin ihtiyacı giderilmiş ve haberleşmenin

devamı sağlanmıştır” (Damlıbağ, 2011: 49). Bu gelişme ışığında gelişen bir detay dikkatlerden kaçmamıştır: “Fabrikanın ilk kuruluşunda, ancak lüks porselenlerin arkasına vurulan ‘Ay yıldız, tarih ve yapıldığı yılın son iki sayısı’ ile birlikte ‘Yerli toprak’ yazısı, bu günlerde üretilen pek çok örneğin arkasına vurulmuştu” (Küçükerman, 1987: 116).

Görsel 57: Yıldız Porselenlerinde Bulunan Çeşitli Yazı Ve İmzalar.

Kaynak: (Küçükerman, 1987: 138).

Savaşın ardından kendi kaderine bırakılan fabrika, Emlak-ı Milliye tarafından tasfiye edilir. “İstanbul Defterdarlığı fabrikadaki kalıpları, yarı pişmiş 3000 tabağı, fırını ve çok sayıda vazoyu açık arttırmayla; 1350 liraya bir antikacıya satmıştır. Kendi haline terk edilmiş fabrika binasıysa, on iki sene boyunca boş durmuştur” (Damlıbağ, 2011: 50). Bununla birlikte 1957 yılında fabrikanın tekrar üretime başlaması için girişimlerde bulunulmuştur. Dönem itibarıyla ülke sınırları içerisinde başka bir porselen fabrikası olmaması sebebiyle hükümet söz konusu fabrikayı tekrar canlandırmak istemiştir. Sonuç olarak fabrikanın onarılması, ekipmanlar ile donatılması ve işletme hakları Sümerbank’a devredilir. Fabrikanın kurulması için gerekli ekipmanlar, makineler ve elektrikli fırınlar Almanya’dan getirtilmiştir. İlk kuruluşunda Fransız malı ekipmanlarla donatılan fabrika artık yolculuğuna Alman ürünleriyle devam edecektir. Bununla birlikte adı artık ‘Sümerbank Yıldız Porselen Müessesesi’dir.

Fabrika yeni ismiyle 1 Ocak 1962 tarihinde üretime başlar. Fabrikanın ilk müdürü Muzaffer Tayşi’dir. Tayşi’nin ardından Cevdet Demirok ve sonrasında da İstanbul Devlet

Sanatlar Akademisi öğretim üyelerinden Muhsin Demironat fabrika müdürü olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

Görsel 589: Muhsin Demironat Tarafından 68 cm Lenger Tabak İçin Yapılmış Olan Çizimler.

Kaynak: (Küçükerman, 1987: 221).

Yeni bir solukla üretime başlayan fabrikanın üretim niteliği de bir bakıma değişmiştir. Amaç Türk desenlerinden ilham alan porselen ürünler üretmektir. Bu bağlamda fabrikada üretilen ürünler sayesinde gerek yurtiçinde, gerekse yurt dışında geleneksel sanatımızı tanıtım fırsatı doğmuştur.

Yıldız Porselen fabrikasındaki ürünlere ait desenler 1966-1975 yılları arasında bir diğer önemli sanatçı olan Nezihe Bilgütay Derler tarafından tasarlanmıştır. Söz konusu yıllarda Derler (Dün Kaşı Evani Bugün Çini Sergisi Kataloğu, 2018)’den alınan bilgilere göre Yıldız Porselen Sanayii Müessesesi El Dekor Atölyesi’nde atölye şefi olarak çalışmış ve tasarladığı desenlerle ürünlere değer katmıştır. Bununla birlikte geçen onca zamana rağmen günümüz fabrika üretiminde birçok üründe Derler’in desenleri kullanılmaktadır.

Görsel 59: Sümerbank Yıldız Porselen Müessesesi El Dekor Atölyesinde Yapılan Sır Altı Dekor Uygulaması.

Kaynak: Sümerbank Yıldız Porselen Müessesesi Ürün Kataloğu, (tarih yok).

Günümüzde üretimi halen devam eden fabrika, 2015 yılına ait ürün kataloğundan alınan bilgiye göre işletme hakkı 1994 yılında TBMM Milli Saraylara devredilmiştir. ‘Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası’ adı altında üretime devam eden fabrika günümüz insanının beğenisine hitap edecek ürünlerin yanı sıra, kuruluş yıllarında yaptığı ürünlerin replikalarını da üretmeye devam etmektedir.

Görsel 61: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Atölyelerinden Bir Görünüm.

Kaynak: <http://www.millisaraylar.gov.tr/fabrikalar/yidiz-cini-fabrika-i-humayunu>, (16 Şubat 2019).

2.4. Yıldız Çini Ve Porselen Fabrikası Ürünleri

Prof. Ahmet Çapoğlu'nun TBMM Milli Saraylar tarafından Saray Konferansları adı altında “Saray Porselen Çeşitlerine Teknik Yönden Bir Bakış” (22 Mart 2018) konulu sunumunda ifade ettiği üzere; TBMM Milli Saraylar Yıldız Çini ve Porselen Fabrikasında üretilen ürünler porselenin bir alt grubu olan ‘sert porselen’¹⁸ çeşidinden üretilmiştir. Söz konusu ürünler 1350 °C ve 1400 °C aralığında yüksek sıcaklıklarda pişmektedir. Yüksek yoğunluklu ve düşük gözenekli olma özelliğine sahip bu ürünler; yüksek miktardaki camsı faz özelliğinden dolayı düşük mukavemete sahiptirler. Bununla birlikte aşınma ve çizilme dirençleri de yüksektir. Pişme aşamasında yüksek sıcaklığa maruz kalmalarından dolayı bünye içinde kullanılacak renk veren pigmentler kararlılığını koruyamayacağı için kullanılabilecek renk seçeneği de azdır (Çapoğlu, 2018).

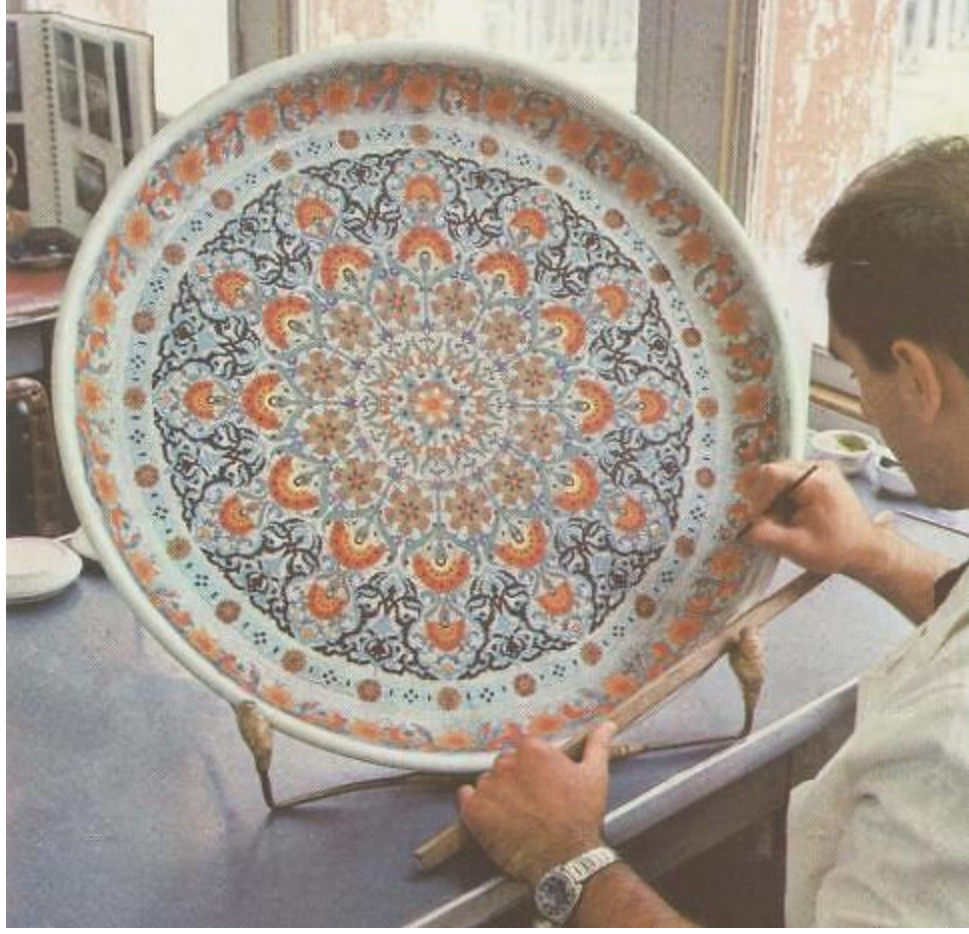
Söz konusu ürün grubu için kullanılabilecek uygun pigmentler arasında yer alan kobalt mavisi pigment Vejuvut serisi ürünlerin renklendirilmesinde kullanılmaktadır. Küçükerman (1987: 125)'in kitabında yer verdiği bilgiye göre 1000 kg porselen çamuru için uygulanan reçete içeriği aşağıdaki gibidir.

¹⁸ Sert Porselen: Alm.echtes Porzellan, Hartporzellan; Fr. Pâte dure, porcelaine dure, porcelaine a feu; Ing. Hard paste, hard porcelain - Genellikle kaolen, feldispat, Cornish-stone ve diğer doğal hammaddelerin karışımıyla hazırlanmış, 1360°C - 1400°C dereceleri arasındaki sıcaklıklarda pişirilen, sert ve dayanıklı, ısı iletkenliğe sahip, genişmesi küçük ve teknik amaçlarla kullanılmaya elverişli bir porselen çeşidi (Ayta, 2017: 87).

<u>Hammaddeler</u>	<u>Miktar</u>	<u>Yüzde</u>
Sındırgı Kaoleni	560 kg	56
Feldspat	399 kg	30
Bentonit	20 kg	2
Kahverengi Kil	70 kg	7
Uşak Kaoleni	50 kg	5

Bununla birlikte ürünlerin dekorlarında ise sıraltı ve sırüstü dekor teknikleri kullanılmıştır. Sıraltı dekor tekniği, bisküvi pişirimi yapılmış ürün üzerine sıraltı boyaları ile uygulanmaktadır. “Sır-altı dekorların yapımında kullanılan pigment asıllı bu boyalar, birlikte kullanıldıkları saydam sır tabakasının altında gösterdikleri değişik renk tonları ve derinlik etkisiyle, uygulandıkları seramik eşyaya ayrı bir görünüm ve değer kazandırır. Bu boyalar, fırça dekorlarının yapımında kolaylıkla kullanılabilecek şekilde ince pudra halinde öğütülmüş, üzerlerini örten sır tabakasının altında akma ve erime yapmadan ve istenilen renk bozulmadan sabit kalabilecek şekilde hazırlanan ve aynı zamanda, sırlarda olduğu gibi, kimyasal yapılarını belirleyen moleküler formüle sahip bileşiklerdir” (Ayta, 1976, s. 93). Uygulama kolay gibi görünse de, bisküvi yüzeyinin boyayı adeta bir sünger gibi hızlı emmesinden dolayı ustalık gerektiren bir fırça kullanma kabiliyetini gerektirmektedir. Bununla birlikte sıraltı dekor tekniği söz konusu fabrika ürünlerinden İznik tarzı çini pano, çeşitli süs ve kullanım eşyalarının dekorunda uygulanan bir tekniktir.

Fabrikanın genel ürün yapısı dikkate alındığında en sık rastlanan dekor tekniği ise sırüstü dekor tekniği olarak gözlemlenmektedir. “Porselen resmi boyaları olarak da tanımlanan sır-üstü boyaları, pigment asıllı sır-altı boyalarına yüksek oranda ergitici maddeler katılmasıyla elde edilir. Bu nedenle, sır-üstü boyalarına 600°C - 800 °C dereceleri arasında ergiyen bir çeşit seramik camı da denilebilir” (Ayta, 1976: 101). Sıraltı boya uygulamalarına göre daha düşük sıcaklıklarda pişirimi yapılan sırüstü boyaları bu özellikleri sayesinde diğerlerine göre daha zengin renk çeşidine sahiptirler. Adından da anlaşılacağı gibi sır pişirimi yapılmış ürün üzerine fırça ile uygulanan bu boyalar Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası ürünleri arasında klasik tarzda (geleneksel Türk desenleri) ya da serbest tarzda desenleri renklendirmekte kullanılmaktadır.

Görsel 60: Düz Lenger Tabak Üzerine Sırüstü Dekor Uygulaması.

Kaynak: (Küçükerman, 1987: 187).

Bunlara ek olarak klasik tarzda uygulanan desenlerin kenarlarına altın ile kontör çekilmektedir. Altın dekoru; boyanmış ve pişirimi yapılmış ürün üzerine uygulanmaktadır, bununla birlikte mat ve parlak altın şeklinde iki gruba ayrılmaktadırlar. “En çok kullanılan parlak altın preparatları, içlerinde % 9 -12 oranında saf altın bulunan, çok az ya da hiç çöküntü bırakmayan, rengi açık kahverengiden siyah kahverengiye kadar değişen, lâk benzeri, eter kokulu, kıvamlı bir sıvıdır” (Ayta, 1976: 115). Fırça ile titizlikle desenin çevresine çekilen altın dekor, dikkatle uygulanmalı ve kurumaya bırakılmalıdır. Fırına taşıma esnasında üzerine el değmemeli ve ürünün etrafına bulaşmış altın dekor kalıntıları varsa temizlenmelidir. Aksi takdirde pişirim sonrası mor bir lekelenme olarak kendini gösteren altın dekor kalıntıları, ürünün defolu olmasına sebep olacaktır. Buna ek olarak porselen ürünlerinde kullanılan altın dekor 800 °C civarındaki sıcaklıklarda pişirilmektedir.

Görsel 61: El Dekorü Atölyesinde Karpuz Şekerlik Üzerine Sırüstü Teknikle Uygulanan ve Pişirimi Yapılan Klasik Kuşlu Desenin Altın Kontörlerinin Uygulanışı.

Kaynak: (Küçükerman, 1987:189).

2.4.1. Duvar Tabakları

Sıraltı ve sırüstü dekor teknikleri kullanılarak üretilen duvar tabakları; Düz Duvar Tabakları ve Küçüksu Çeşmeli Duvar Tabağı olmak üzere iki grupta sınıflandırılmıştır. Bu ürün grubu içerisinde yer alan düz duvar tabakları; sırüstü porselen dekor ve sıraltı dekor (İznik Serisi) teknikleri kullanılarak; 8, 12, 24, 30, 35, 45 ve 68 cm çaplarında üretilmektedirler.

Düz duvar tabakları genellikle daire şeklinde olup, tabakların üzerinde yer alan desenlerin kontörleri ve tabakların çevresi altın ile bezenmiştir. Bununla birlikte Oval formda üretilen Küçüksu Çeşmeli Duvar Tabağı sırüstü tekniğiyle resmedilmiştir. Ayrıca resmin çevresi rölyeflerle süslenmiş ve bu rölyefler altın yaldızla bezenmiştir.

Görsel 62: 68 cm Çapında Düz Lenger Duvar Tabakı Sırüstü, Klasik Desen, No.80.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 25).

Görsel 63: Klasik İznik Serisi, 29 cm Yanaklı Düz Duvar Tabakı.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 33).

Görsel 64: Küçüksu Çeşmeli Duvar Tabakı, Turkuaz Bordürlü.

Kaynak: (Sümerbank Yıldız Çini ve Porselen Sanayii İşletmesi Ürün Kataloğu, 1992: 23).

2.4.2. Vazolar

Sıraltı ve sırüstü olmak üzere iki teknikte üretilen vazolar; İznik serisi, küçük kandil vazo, şale vazo (tabaklı), Yıldız vazo, saray vazo, yeni Yıldız vazo, ibrik vazo, kavuk vazo, burmalı vazo, zülfüaruz vazo, lale vazo, küp vazo, Limoges vazo ve Yeni Saray vazo olarak gruplara ayrılmışlardır.

Görsel 67: Büyük Boy Kandil Vazo, Sırüstü, Klasik Desen, No:58.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 40).

Görsel 68: Lale Vazo, Sırüstü, Mineli Klasik Kuşlu Desen.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 54) .

Görsel 69: Yeni Saray Vazo, Parselli Serbest Çalışma.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 54) .

2.4.3. Şekerlikler

Sıraltı ve sırüstü olmak üzere iki teknikte üretilen şekerlikler; Karpuz Şekerlik, Saray Şekerlik, Gülbahar Şekerlik, Çeşmibülbül Şekerlik, Demet Şekerlik, Dantel Şekerlik ve Aşiyân Kâse olarak gruplara ayrılmışlardır.

Görsel 70:Karpuz Şekerlik,
Kapitemonte Güllü.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası
Ürün Kataloğu, 2015: 61) .

Görsel 71: Gülbahar Şekerlik,
Sıraltı, Klasik Papatya Desenli.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası
Ürün Kataloğu, 2015: 64) .

2.4.4. Takımlar (Set)

Farklı kullanım amaçları için üretilen setlerde sıraltı ve sırüstü dekor teknikleri eşliğinde, klasik ve serbest desenler uygulanmıştır. Yıldız Porselen Takımlar grubunda şu ürünler yer almaktadır: Aşure takımı; Söz konusu takım aşure güğümü, aşure kupası ve aşure kupası tabağı parçalarından oluşmaktadır. Diğer bir takım olan semaver takımı; Sırüstü Lame Corning (altın kontürlü dekor) tekniği ile üretilmiştir ve semaver, 6 adet semaver bardağı, semaver tepsisi ve semaver servis tepsisi parçalarından oluşmaktadır. Başka bir takım olan boza takımı ise sırüstü klasik desen ile üretilmiştir, söz konusu takım; boza güğümü ve 6 adet boza bardağından oluşmaktadır. Altı kişilik takım olarak üretilen Sultan çay takımı ise; Sultan çay fincanı, Sultan tepsisi, Sultan şekerlik, Sultan çaydanlık ve Sultan sütlük parçalarından oluşmaktadır. Bununla birlikte Fabrika bünyesinde üretilen kahve takımlarında da sıraltı ve sırüstü tekniği kullanılmıştır. Söz konusu takım; 2 adet kahve fincanı, fincan tabağı ve tepside oluşmaktadır.

Görsel 72: Aşure Takımı, Sırüstü, Sebest Desen, Parselli El Dekoru.

Kaynak: (Sümerbank Yıldız Çini ve Porselen Sanayii İşletmesi Ürün Kataloğu, 1992: 62).

Görsel 73: Semaver Takımı, Sırüstü, Lame Corning Tekniği.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 74).

Görsel 74: Boza Takımı, Klasik Desen.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 75).

Görsel 75: Sultan Çay Takımı (6 Kişilik), Sırüstü, Parselli Serbest Çalışma.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 76).

Görsel 76: Sultan Çaydanlık, Sırüstü, Parselli Serbest Çalışma.

Kaynak: (Sümerbank Yıldız Çini ve Porselen Sanayii İşletmesi Ürün Kataloğu, 1992: 66).

Görsel 77: Sırüstü, Klasik Boğaziçi Desen.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 77).

Görsel 78: Sıraltı, Laleli Desen, Tiryaki Kahve Takımı.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 79).

2.4.5. Abajurlar

Fabrika bünyesinde üretilen abajurlar; Salon lamba, rüya abajur, mineli rüya abajur, mineli mehtap abajur, mineli akarsu abajur olarak isimlendirilmiş ve farklı formlarda üretilmişlerdir. Sırlatı ve sırüstü tekniği kullanılan abajurlardan Salon lambanın dekorunda Lame Corning tekniği kullanılmıştır.

2.4.6. Avizeler

Fabrikada üretilen ürünlerden biri olan avize grubu ürünler kendi içlerinde; Kapitemonte güllü avize, Kapitemonte güllü aplik, Küçük kubbeli kandil aplik ve kubbeli kandil olarak çeşitlere ayrılmışlardır. El yapımı güllerle bezenmiş çeşitlerinin yanında, sırüstü dekorlu örnekleri de karşımıza çıkmaktadır.

Görsel 79: Mineli Akarsu Abajur,
Sırlatı, Serbest Çalışma.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası
Ürün Kataloğu, 2015: 85).

Görsel 80: Kapitemonte Güllü Avize.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası
Ürün Kataloğu, 2015: 87).

2.4.7. Çini Panolar

Yıldız Porselen Fabrikası ürünlerinin bir çeşidi olan çini panolar; mekân süslemeleri amacıyla çeşitli ebatlarda üretilmiş olup, sır altı İznik tarzı motiflerle süslemeleri yapılmıştır.

Görsel 81: Zencerekli Çini Pano, Sıraltı, 16. Yy. İznik Tarzı.

Pano boyutu: 120x60cm, Çini boyut: 20x20.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 101).

2.4.8. Özel Ürünler

Özel ürünler statüsünde değerlendirilen bu ürünler klasik serilerin ardından son yıllarda tasarlanıp üretime geçmiş olan ürünlerdir. Örneğin Taç Mahal kahve fincanı 2010 yılında tasarlanmış ve üretilmiştir; bir başka örnek de renkli çay ve kahve fincanlarıdır. Söz konusu bu ürünler de 2009 yılında üretime geçmiştir ve fabrika da üretimi gerçekleştiren en ince ürünler olarak bilinmektedirler.

Görsel 82: Renkli Kahve Fincanı.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 111).

2.4.9. Klasik Yıldız Tekniği (Vejvut Serisi) Ürünler

Yıldız Porselen Fabrikasında üretilmekte olan Vejvut serisi ürünler, Sümerbank dönemine ait (üzerinde tarih yazmayan fakat 1970’li yıllara ait olduğu düşünülen ve 1992 yılına ait olan) iki farklı ürün kataloglarında Klasik Yıldız Tekniği adı altında yer almaktadırlar. Bununla birlikte 2015 yılına ait (TBMM Milli Saraylar) katalogda ise yine Klasik Yıldız Tekniği başlığı altında ama bu kez Vejvut serisi ürünler olarak isimlendirilmişlerdir.

Vejvut isminin nereden geldiği, hangi tarihte üretimine başlandığı konusunda bir bilgiye tarafımızca erişilememekle birlikte, bu ismin İngiliz porselen üreticisi Wedgwood’un Jasper serisi ürünlere benzemesi ya da oradan ilham alınmış olması konusunda fikir yürütülmüştür.

İngilizce Wedgwood kelimesinin Türkçe okunuşu olan Vejvut, Klasik Yıldız Tekniği ürünlerine atfedilmesinden ötürü ve bununla birlikte her iki ürün için kullanılan renkli bünye ve üzerine beyaz çamurla yapılan dekor çalışmaları, bize aralarında bir ilişki olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Görsel 83: Düz Duvar Tabagı. Klasik Motifler Renkli Çamur Üzerine Beyaz Çamurla Angob Tarzında El ile İşlenmiştir.

Kaynak: (Sümerbank Yıldız Porselen Müessesesi Ürün Kataloğu, tahmini tarih 1970).

1770'lerin sonlarına doğru üretime geçen Wedgwood Jasper serisi ürünleri daha önce üretilmiş olması bakımından Vejvut serisi ürünlerine öncülük etmiş olduğu kesindir. Tahminlerimize göre, Sultan'a diğer devlet büyüklerinden gelen hediyeler arasında Jasper ürünlerinden birinin yer alması ya da Sultan'ın yaptığı yurtdışı gezilerden birinde bu ürüne rastlamış olması düşünülmektedir. Bunun yanında Yıldız Porselen Fabrikası'na çalışmak için yurtdışından getirilmiş olan sanatçı ya da teknik adamların Jasper ürün hakkında bilgi sahibi olması gibi alternatif düşünceler bu etkileşimin gerçekleşme nedenleri arasında yer alabilmektedir.

KLASİK YILDIZ TEKNİĞİ
CLASSICAL YILDIZ TECHNIQUE

VEJVUT SERİSİ
VEJVUT SERIES

Görsel 84: Kavuk Vazo.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 93).

2.4.9.1. Vejvut Serisinin Üretiminde Kullanılan Dekor Yöntemi

Klasik Yıldız Tekniği Vejvut serisi ürünlerde dekor, pişirim işlemi yapılmamış, kuru haldeki yarı mamul üzerine uygulanmaktadır. Vejvut serisi ürünler kısaca şu aşamalardan geçmektedir; Sert porselen çamuru içerisine kobalt mavisi pigment kullanılarak renklendirilmiş döküm çamuru (bkz. bölüm 2. 4.), fabrika şekillendirme atölyesinde alçı kalıp içerisine dökümü yapılmak suretiyle elde edilir. “ Kalıp şekline getirilmiş alçı maddesinin gözenekli oluşu nedeni ile kalıpta oluşan su emme yeteneği, kalıbın içine dökülen döküm çamurunun suyunu emerek şekillendirme işlemini herhangi bir yardımcı alet olmaksızın sürdürür. Kalıpta şekillendirme için gerekli kalınlık sağlandığı zaman, kalıp içindeki çamur geri boşaltılır. Böylelikle kalınlık alma işlemi durmuş olur. Kalıp içinde henüz yaş ve belli bir yumuşaklığa sahip olan çamurun, kalıp tarafından sürekli suyu emildiğinden, şekillendirilen parça bir süre sonra kalıptan alınacak kadar sertleşir” (Arcasoy, 1983, s. 74).

Görsel 85: Vejvut (Klasik Yıldız Tekniği) Çalışması, Kuru Haldeki Yarı Mamul Üzerine Rölyef Uygulamasını Çalışırken.

Kaynak: (Küçükerman, 1987: 191).

Kalıptan çıkarılan söz konusu yarı mamul kurumaya bırakılır. Kurutma işlemi bir yarı mamulün fırına gitmeden önce geçireceği en önemli ve dikkat edilmesi gerekli aşamalardan birisidir. “Şekillendirilmiş olan ürünlerin içindeki rutubetin uzaklaştırılması gerekmektedir. Bisküi fırınına pişirme için verilecek ürünlerde rutubet max. %3 olmalıdır. Bunu sağlamak için parçaların kurutucularda veya açıkta uzun süre bekletilerek kurutulması gerekmektedir. [...]. Döküm yöntemiyle elde edilen parçalar ise açıkta

kurutulmaktadır” (Küçükerman, 1987: 127). Kurutma işleminin ardından ise kalıp izlerini gidermek gibi çeşitli rötuş uygulamalarından sonra yarı mamuller, el dekoru atölyesine dekor işlemine gönderilirler.

Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası’nda dekor ünitesi iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlardan ilki olan ‘Teknik Dekor’ atölyesinde sırüstü dekorlama yapılmaktadır. Bu işlem sırasında çeşitli el aletlerinden yararlanılması dolayısıyla, teknik dekor atölyesi adı kullanılmıştır. Söz konusu aletlerden biri olan turnet; dairesel ürünlere çizgi (file) çekmek amacıyla kullanılmaktadır. Bir diğeri olan ıstampa ise üzerinde desenlerin olduğu kauçuktan yapılma bir el aletidir ve boyaya batırılıp ürün üzerine desenin aktarılması amacıyla kullanılmaktadır. Son olarak, desenleri özel amaçlı bir kâğıda sırüstü boyalar kullanılarak geçirilmiş ‘Çıkartma’ ile ürün üzerine bu kâğıdın transfer edilip yapıştırılması işlemidir.

Diğer dekor ünitesi ise ‘El Dekor’ birimidir. Dekor atölyesinin bu bölümünde ürünler sanatçılar tarafından fırçayla dekorlanmaktadır. Vejvut serisi ürünler, serbest ya da klasik desenlerin sıraltı ve sırüstü tekniklerle bu atölyede dekorlanmaktadır.

Yıldız Porselen Fabrikası El dekoru atölyesinde¹⁹ el dekor ustaları (Meyvacı & Öztürk, 2017) ile yapılan röportajdan elde edilen bilgilere göre; dekorlama işlemine başlamadan önce kuru haldeki yarı mamul ilk olarak nemli bir süngerle tozunun alınması ve bir süre kurumması için bekletilmesi gerekmektedir.

Fotoğraf 1: Kuru Haldeki Yarı Mamul, Gülbahar Şekerlik.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekor Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

¹⁹ 2 Kasım 2017 tarihinde yapılan röportaj TBMM Milli Saraylar Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası El Dekor Atölyesi sorumlusu Şeker Yılmaz’ın izni ile gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraf 2: Kuru Haldeki Yarı Mamulün Nemli Süngerle Tozunun Alınması.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekorü Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Fotoğraf 3: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası El Dekorü Atölyesi.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekorü Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Tozu alınan yarı mamul üzerine daha önce parşömen kâğıdına çizilip, iğne ile delinen desen, kömür tozuyla aktarılır. Söz konusu el dekoru atölyesinde bu işleme desen silkeleme denilmektedir.

Fotoğraf 4: Yarı Mamul Üzerine Desen Silkeleme İşlemi.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekorü Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Fotoğraf 5: Yarı Mamul Üzerine Aktarılan Desen.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekorü Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Kömür tozu aracılığıyla yarı mamul üzerine aktarılan desenin, kömür tozlarının dağılıp desenin bozulmasına sebep olmaması için, kurşun kalemle üzerinden geçilerek sabitlenmesi sağlanır. Desen artık dekora hazırdır.

Adeta bir angop (astar) uygularcasına gerçekleştirilen bu teknikte hayati öneme sahip olan detay, renkli bünye üzerine uygulanacak çamurun yaklaşık 48 saat bilyeli değirmende öğütülmüş olmasıdır. Aksi takdirde yarı mamul üzerine uygulanan rölyeflerde pişme esnasında kabarmalar hatta atmalar oluşacaktır. Bu olumsuz durumun önüne geçmek için 48 saat bilyeli değirmende öğütülen çamur, 48 ile 72 saat arasında dinlenmeye bırakılmalıdır.

Fotoğraf 6: Dekoru Tamamlanmış Mamul.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekoru Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Değirmende 48 saat boyunca öğütülmüş, daha sonra dilenmeye bırakılmış ve macun kıvamına gelmiş olan renksiz çamur yarı mamul üzerine sürülmeden önce, desenin rölyef yapılacak kısmı fırçayla bir miktar ıslatılır. Bu işlem sayesinde nemli olan yüzey, çamuru bünyesine daha kolay hapsedecek ve rölyef, bünye üzerine sorunsuz bir şekilde tutunacaktır.

Fotoğraf 7: Rölyef Yapılacak Alanın Nemlendirilmesi.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekorü Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Desenin formuna göre ince ve kalın katmanlar halinde yarı mamul üzerine fırça ile sürülen çamur, az miktarda sulandırılarak yüzeye uygulanmalı ve her bir desen için kaç katman uygulandığı sayılmalıdır. Diğer desen parçalarında da bu sayı kadar katman oluşturulmalıdır. Bu sayma işlemi, uygulama sonunda oluşacak rölyef desenin görünümünde homojen bir dağılım olması açısından oldukça önemlidir.

Fotoğraf 8: Dekor İçin Dinlendirilmiş Çamur.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekorü Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Fotoğraf 9: Dekor Çamurunun Yarı Mamul Üzerindeki Desene Uygulanması.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekorü Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Katmanlar halinde desen üzerine uygulanan çamurun üzerinden zaman zaman ıslak fırçayla geçilmelidir. Bu sayede, form bütünündeki açık koyu etkiyi yaratacak alanlar arasındaki geçiş, kontrollü bir şekilde gerçekleşmiş olacaktır. Bundan sonraki aşamada ise rölyefi tamamlanan desen parçasının etrafından ucu sivri bir el aletiyle geçilmelidir. Üç boyutlu etkiyi artırmak amaçlı yapılan bu uygulamanın ardından ise ıslak fırçayla rölyefin üzerinden tekrar geçilmeli ve işlem sırasında oluşan çamur çapakları giderilmelidir.

Fotoğraf 10: Rölyefin Etrafının Çizilmesi.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekorü Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Rölyef desen üzerinde son aşamada ince metal uçlu bir el aletiyle kazımalar ve rötuşlar yapılır. Islak fırça yardımıyla tekrar rötuş işlemi yapılmalıdır. Bu işlem sırasında dikkat edilmesi gereken en önemli detay, renksiz olan çamurun, renkli bünye üzerine bulaşmasını engellemek ve desen sınırı dışına taşmaları önlemek olmalıdır.

Fotoğraf 11: Çamur Çapaklarının Temizlenmesi.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekor Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Fotoğraf 12: El Dekor Atölyesinde Bulunan Vejvut Serisi Bir Ürün.

Kaynak: Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, El Dekor Atölyesi, (Tuba Marmara, 2 Kasım 2017).

Dekor işlemi tamamlanmış yarı mamulün pişirme aşaması iki etaptan oluşmaktadır. İlk aşama 900 °C’de gerçekleşen bisküvi pişirimidir. “Bu pişimle ürünlere gerekli sağlamlık ve prozite sağlanmış olur” (Küçükerman, 1987: 127). Bisküvi pişiriminin ardından ise daldırma ya da püskürtme yöntemleriyle sırlama işlemi yapılır. Ancak Vejvut serisi ürünlerde sır, ürünün iç kısmına uygulanmaktadır. Bu sebeple dış kısım (dekor uygulanan yüzey) mat bir görünüme sahiptir. Sırlama işleminin ardından ise ikinci ve son pişirim yapılır. Sırlı pişirim 1280 °C’de yapılmaktadır.

BÖLÜM 3: WEDGWOOD JASPER SERİSİ ÜRÜNLER İLE YILDIZ PORSELEN VEJVUT SERİSİ ÜRÜNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Wedgwood ismiyle özdeşleşmiş ve Wedgwood adı anılınca ilk akla gelen ürün olan Jasper serisi ürünler, özellikle mavi gövdeli, beyaz rölyefli çeşitleriyle hafızalara kazınmıştır. Josiah Wedgwood'un 1770'ler itibariyle, yıllarını harcadığı deneyler sonucu ortaya koyduğu Jasper bünye, dönemi itibariyle oldukça ses getiren bir buluş olmasıyla birlikte; günümüzde de beğenilen ve ilgi çeken örnekleriyle karşımıza çıkmaktadır. Üretimine halen Barlaston'da devam eden fabrika, geniş ürün yelpazesıyla birlikte Jasperware üretimlerine; klasik mitolojik sahneler içeren desenlerin yerine, getirdiği yenilikçi desen karakterleriyle devam etmektedir.

Görsel 86: Manolya Çiçeği Jasperware Bud Vazo.

Kaynak: <https://www.wedgwood.co.uk/home-and-gifts/by-collection/jasperware/magnolia-jasper-bud-vase>, (25 Şubat 2019).

Bununla birlikte 19. yy. sonlarına doğru Avrupa'da başlamış ve etkisini her alanda göstermiş Sanayi Devrimini takiben, Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'in sanata ve el emeğine ilgisi ve merakı neticesinde kuruluşu gerçekleşmiş bir saray fabrikası olan Yıldız Çini Fabrika'sı Hümayun'u; günümüzde TBMM Milli Saraylar Yıldız Çini Porselen Fabrikası adı altında üretimine devam etmektedir.

İki farklı ülkede faaliyet gösteren ve ilk üretimlerine başlamaları açısından aralarında bir asırdan fazla zaman farkı olan bu iki kuruluşu bir araya getiren ortak nokta, Jasper ve

Vejvut serisi ürünleridir. Hiç şüphesiz ki 1770’lerde üretimi yapılan Wedgwood Jasper, Yıldız Porselen Ürünü Vejvut serisine ışık tutmuştur. Bununla birlikte bu etkileşimin ne zaman ve nasıl gerçekleştiğine dair yazılı bir kaynağa tarafımızca rastlanmamıştır. İsmi bile Wedgwood’un Türkçe okunuşu olan ‘Vejvut’tan’ alan ürün serisi, aslında bu etkileşimi kanıtlamaya yeter bir detay niteliğindedir.

Elbette tek benzerlik isim konusunda değildir. Seramik bünye içerikleri dikkate alınmadığında, mavi gövde üzerine uygulanan beyaz rölyef işlemleri ikincil olarak değerlendirilebilecek benzerlik ölçütüdür.

Bu bağlamda değerlendirilecek ve aşağıda detaylı bir şekilde ifade edilecek karşılaştırma kriterleriyle, söz konusu iki ürün tüm yönleriyle değerlendirilecektir.

3.1. Jasper ve Vejvut Ürünlerinin Bünye İçeriği Açısından Karşılaştırılması

Josiah Wedgwood’un en önemli buluşlarından biri olan Jasper bünye; stonware özelliğe sahip, içerisinde bünyenin kilit elementi olarak baryum sülfat bulunan ve kobalt oksit kullanılarak renklendirilmiş bir seramik bünyedir. Bünye ince şekillendirildiğinde ve 1250°C’ nin üzerinde bir sıcaklıkta pişirildiğinde tıpkı porselen gibi şeffaf bir etki bırakmaktadır.

Yüksel (2011: 58)’in ifade ettiğine göre; Josiah Wedgwood’un, Jasper bünyenin reçetesinin yazılı olduğu ve 1776’da ortağı Thomas Bentley’e bünyenin içeriğini öğrenmek isteyen casuslardan gizlemek amacıyla, reçeteyi kodlayarak gönderdiği mektup sayesinde, hammadde karışımıyla ilgili şu bilgiler elde edilmiştir. 1 kısım kalsine kuvars, 3 kısım Purbeck kili, ¼ kısım kalsiyum karbonat ve 6 kısım baryum sülfat.

Fakat bugün kullanılan reçete hakkında bir bilgiye tarafımızca ulaşamamıştır. Aradan geçen asırlar sonrasında kil yataklarının değişmiş olabileceği ve bu bağlamda hammadde oranlarında da değişikliğe gidilmiş olunabileceği düşünülmektedir. Ancak Jasper’ı önemli ve eşsiz kılan kilit element baryum sülfatın, reçetenin değişmez parçası olarak bugünde kullanılageldiği tahmin edilmektedir. Bilindiği üzere baryum sülfat ($BaSO_4$) Jasper bünyede mevcut olan saf beyazlığı ve ipeksi mat dokuyu veren elementtir.

Jasper serisi ürünler, akla ilk olarak mavi bünye üzerine beyaz rölyefli işleri getirmektedir. Ancak, Jasper serisi ürünler farklı renklerde de üretilmişlerdir. Bu bağlamda pigmentlerle renklendirilen Jasper bünye karşımıza yeşil, lila, hardal sarısı, kırmızı gibi renklerle de çıkmaktadır.

Görsel 87: Wedgwood Sarı Jasper Çuha Çiçeği Bud Vazo, 1970.

Kaynak: https://www.etsy.com/market/primrose_vase, (25 Şubat 2019).

Görsel 88: Kırmızı Jasper Çay Kutusu, 1920.

Kaynak: https://www.1stdibs.com/furniture/dining-entertaining/pottery/tea-canister-crimson-jasper-wedgwood-circa-1920/id-f_10158653/, (25 Şubat 2019).

Görsel 89: Yeşil Jasperware Örneği Ürünler.

Kaynak: <https://www.the-saleroom.com/en-gb/auction-catalogues/denhams/catalogue-id-srden10031/lot-2345fd7f-0c7b-445f-ab7a-a4c20095fc5e>, (25 Şubat 2019).

Görsel 90: Lila Renkli Jasper İmparatorluk Kâsesi, 1970.

Kaynak: <https://www.worthpoint.com/worthopedia/wedgwood-lilac-jasperware-imperial-bowl-jasper>, (25 Şubat 2019).

Bununla birlikte Yıldız Porselen üretimi Vejvut serisi ürünlerinde ise bir porselen çeşidi olan sert porselen bünye kullanılmıştır (bkz bölüm 2.4). Fakat bünye içeriğinde kullanılan hammadde çeşitleri ve oranlarıyla ilgili fabrika üretim birimiyle yapılan görüşmede kurum gizliliği sebebiyle bilgi edinilememiştir.

Ancak Küçükerman'ın 1987'de yazmış olduğu kitapta yer verdiği bilgilere göre fabrika üretimi dâhilinde olan tüm porselen ürünler için kullanılan hammadde reçetesinde; Sındırgı kaoleni, feldspat, bentonit, kahverengi kil ve Uşak kaoleni kullanılmıştır. Bununla birlikte söz konusu hammadde yataklarının aradaki zaman farkı dolayısıyla değişmiş olabileceği, buna ek olarak hammadde içeriği ve oranlarının da bu bağlamda farklılıklar gösterebileceği ihtimal dâhilindedir.

Bununla birlikte, bir sert porselen bünye olan Vejvut bünye, içerisine uygun oranda karıştırılan kobalt mavisi pigment ile renklendirilmektedir ve Vejvut serisi ürünlerde bunun dışında bir renk kullanılmamıştır.

3.2. Jasper ve Vejvut Ürünlerinin Üretim Yöntemi Açısından Karşılaştırılması

Jasper ve Vejvut serisi ürünlerin her ikisi de alçı kalıp içerisine döküm yöntemiyle şekillendirilmişlerdir. Söz konusu üretim yönteminde; hammadde çeşit ve oranlarıyla hazırlanmış olan döküm çamuru, üretilecek ürün çeşidi için yapılmış olan alçı kalıp içerisine dökülür. Çamurun istenilen et kalınlığına ulaşmasıyla birlikte mevcut kalıp boş döküm kalıbıysa çamur geri boşaltılır ve yarı mamul deforme olmayacak şekilde kalıptan çıkacak hale gelinceye kadar alçı kalıp içinde nemini kaybetmesi beklenir. Bununla birlikte dolu döküm kalıbı ile şekillendiriliyorsa, çamuru geri boşaltmaya gerek kalmadan yarı mamulün kalıp içerisinde nemini çekmesi beklenir.

Alçının su emici özelliği sayesinde nemini belli ölçüde kaybetmesi sağlanan yarı mamul kalıptan çıkarılır. Kalıptan çıkarılan yarı mamul gerekli rötuş işlemlerinin ardından nemli bir süngerle yüzeyi pürüzsüz hale getirilir.

Bu adıma kadar ortak özelliklere sahip olan Vejvut ve Jasper ürünler dekor yöntemlerinin farklılıkları bakımından ayrılmaktadırlar. Jasper serisi ürünlerde kullanılan rölyef, ayrı bir kalıpta basılarak elde edilir ve bünye nemini tamamen kaybetmemişken (deri sertliği) rölyef uygulanacak yüzeye yapıştırılır. Bu işlemin ardından rölyef aplikasyonu tamamlanan yarı mamul kurutmaya bırakılır. Kurutma işleminin ardında da yaklaşık 1170 °C'de pişirilir.

Görsel 91: Şekillendirme Atölyesinde Şekerlik Alt Gövdesinin Döküm İşlemleri, Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası.

Kaynak: (Küçükerman, 1987: 243).

Yıldız porselenin Vejvut serisi üretiminde ise, rötuş aşamasının ardından yarı mamul kurumaya bırakılır. Kurumuş olan yarı mamul üzerine fırça ile rölyef uygulanır. Son olarak kontrolleri yapıp nemli süngerle temizlenir ve nemini tamamen kaybetmesinin ardından yaklaşık 1280 °C’ de pişirilir.

Belirtilmesi gereken önemli bir detayda sır uygulamasıdır. Hem Jasper hem de Vejvut serisi ürünlerde formların dış yüzeyi sırlanmamaktadır. Ancak sır; gıda tüketimi amaçlı ürünler için, yalnızca ürünün gıdaya temas ettiği yüzeye uygulanmaktadır.

Görsel 92: Wedgwood Fabrikalarında Uygulanan Alçı Kalıba Döküm ile Şekillendirme Yöntemi.

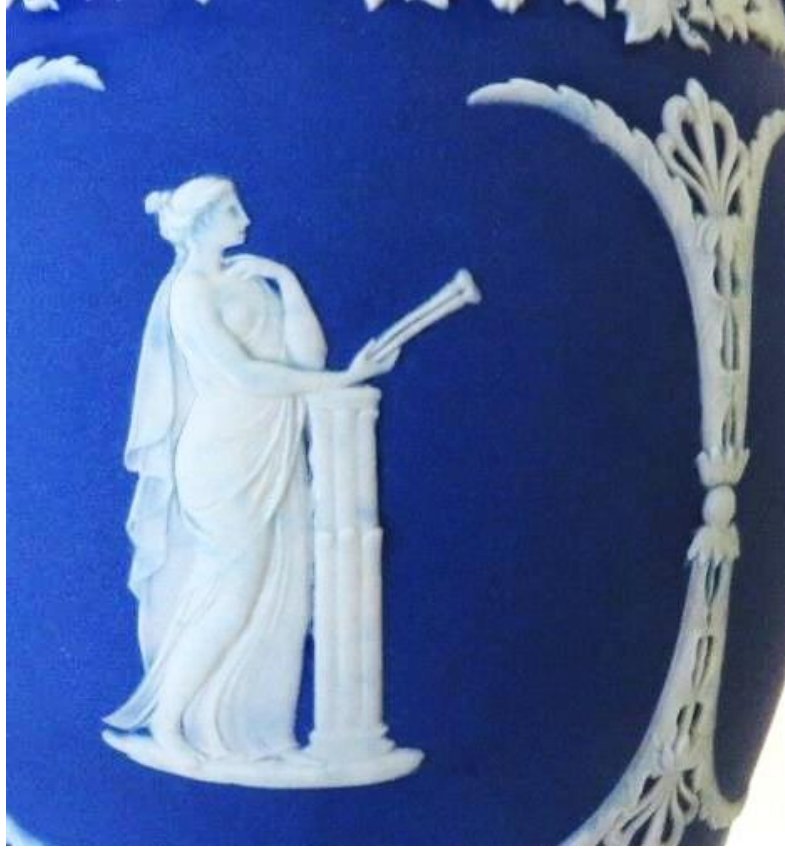
Kaynak: <https://www.wedgwood.co.uk/wedgwood-bentley>, 2 Mart 2019.

3.3. Jasper ve Vejvut Ürünlerinin Dekor Yöntemleri Açısından Karşılaştırılması

Wedgwood Jasper serisi ile Yıldız Porselen Vejvut serisi ürünler bünye renkleri ve üzerlerine uygulanan beyaz rölyefler sebebiyle benzerlik göstermektedirler. Ancak bu benzerlik, rölyeflerin uygulanış biçimleri açısından farklılıklar içermektedir.

3.3.1. Uygulanan Dekor Tekniği Yönünden Karşılaştırılması

Jasper serisi ürünlerde rölyefler parça ekleme (aplikasyon) yöntemi kullanılarak uygulanmaktadır (bkz.s.39). Bu yöntemde rölyef için ayrı bir alçı kalıp hazırlanmıştır ve rölyefi oluşturacak renklendirilmemiş bünye çamuru söz konusu rölyef kalıbı içine basılmakta ve kalıptan çıkarılan rölyef, nemli haldeki bünye üzerine yapıştırılmaktadır. Bu işlem sırasında rölyef üzerine hafif bir baskı uygulanarak ve rölyefin bünyeyle arasında hava boşluğu kalmayacak şekilde yüzeye iyice yapışması sağlanmaktadır. Yapıştırma işleminin ardından nemli bir süngerle rölyef artığı çamurlar temizlenerek, bünye yüzeyinde oluşabilecek renk karışıklığının giderilmesi sağlanarak ve yarı mamul kurumaya bırakılmaktadır.

Görsel 93: Wedgwood Jasper İşi Rölyef Detayı.

Kaynak: <https://picclick.com/Antique-Wedgwood-Jasper-Ware-Cobalt-Blue-Muses-5-202477692576.html#&gid=1&pid=1>, (25 Şubat 2019).

Bu yöntemden farklı olarak Yıldız Porselen Vejvut serisi ürünlerinde ise dekor, fırça ile el dekoru tekniği kullanılarak üretilmektedir. Kurutma işlemi tamamlanmış halde fabrikanın ‘el dekoru’ birimine teslim edilen yarı mamulün öncelikle nemli bir süngerle üzerindeki tozlar temizlenerek nemlenen bünyenin nemini kaybetmesi beklenir.

Bu işlemin ardından, daha önce deseni kâğıda çizilmiş ve iğne ile delinmiş rölyef deseni; kömür tozunun delikli desen kâğıdı üzerinde bir bez yardımıyla gezdirilmesiyle yarı mamul üzerine aktarılır. Yüzeye kömür tozu ile aktarılan desenin, fırça uygulaması sırasında silinmemesi için kurşun kalemle üzerinden geçilir.

Yüzey üzerine uygulanacak rölyef için yine ana gövde için kullanılan çamurun renklendirilmemiş hali kullanılmaktadır. Fakat burada belirtilmesi gereken önemli detay rölyef için ayrılan çamurun en az 48 saat bilyeli değirmende çevrilmesi ve yine 48 saat

dinlendirilmesi gerekmektedir. Daha pürüzsüz ve ipeksi bir görünüm için uygulanan bu işlemlerin ardından çamur, artık rölyef uygulaması için hazırdır.

Rölyef uygulamasına öncelikle, gövde üzerine çizilen desenin bulunduğu yüzeyin fırça ile ıslatılmasıyla başlanır. Ardından çamur fırça yardımıyla desenin formuna göre katmanlar halinde yüzeye uygulanır. Bu işlemler esnasında belli aralıklarla çamurdan arındırılmış fırça suya doyurulmak suretiyle form verilen desenin üzerinden geçirilerek katmanlar arasındaki farkın yumuşatılması sağlanır. Söz konusu işlemlerin tekrarı şeklinde gelişen fırça uygulamalarıyla dekor işlemi tamamlanır ve nemli bir süngerle son rötuşları yapılır. Tekrar kurumaya bırakılan ürün yaklaşık 1280 °C’ de pişirilir.

Görsel 65: Vejvut Kavuk Vazo Dekor Detayı.

Kaynak: (Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası Ürün Kataloğu, 2015: 93).

3.3.2. Kullanılan Desen Çeşidi Yönünden Karşılaştırılması

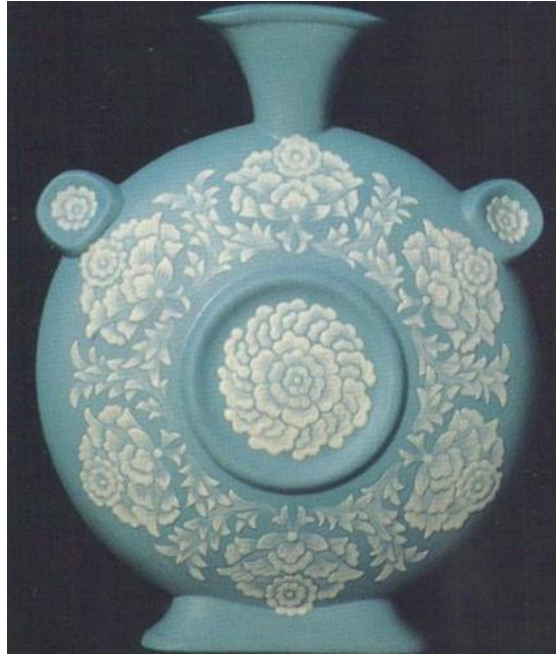
Wedgwood Jasper serisi ürünlerin ilk bakışta hayranlık uyandıracak kadar estetik değere sahip rölyefleri Yunan mitolojisinden konular içermektedir. Bu konular mitolojik öykülerden sahneler içerdiği gibi, yine Yunan mitolojisine ait desenleri de karşımıza çıkarmaktadır. Bununla birlikte, madalyon portrelerin üretildiği rölyeflerde Jasper serisi ürünler arasında yer almaktadır.

Görsel 66: Wedgwood Jasperware Plaka, Yunan Mitolojisiinde Cupid&Psyche Evliliği, 1770'ler.

Kaynak: <http://www.homethingspast.com/wedgwood-jasperware/>, 2 Mart 2019.

Bundan farklı olarak Yıldız Porselen Vejvut serisi ürünlerde ise geleneksel Türk desenlerinden olan hatai, penç ve yaprakların kompozisyonundan oluşan desenler kullanılmaktadır. Görsel 95’de görüldüğü üzere, formun orta kısmına yerleştirilmiş penç motifi ve onu çevreleyen hatai ve yapraklarla oluşturulmuş bir kompozisyon uygulanmıştır.

Görsel 67: Matra Vazo, Klasik Yıldız Tekniği.

Kaynak: (Sümerbank Yıldız Çini ve Porselen Sanayii İşletmesi Ürün Kataloğu, 1992: 80).

3.2. Tez Konusu Kapsamında Yapılan Uygulamalar

3.2.1. Uygulama 1:

% 1,5 oranında kobalt mavisi pigmentle renklendirilmiş stoneware bünye üzerine Çintemani deseninin Vejvut dekor tekniği kullanılarak uygulanmasıyla üretilmiş rölyefli üçlü kahve fincanı, 1250 °C’de pişirilmiştir.

Fotoğraf 13: 3'lü Kahve Fincanı.

Kaynak: (Tuba Marmara, 20 Kasım 2018).

Fotoğraf 14: Vejvut Dekorlu Kahve Fincanı.

Kaynak: (Tuba Marmara, 20 Kasım 2018).

3.2.2. Uygulama 2:

% 1,5 oranında kobalt mavisi pigmentle renklendirilmiş stoneware bünye üzerine, Rikkat Kunt tasarımı desenin Vejvut dekor tekniği uygulanmasıyla üretilmiş 16 cm duvar tabağı, 1200 °C’de pişirilmiştir.

Fotoğraf 15: Vejvut Dekorlu 16 cm Duvar Tabağı.

Kaynak: (Tuba Marmara, 5 Mart 2019).

Fotoğraf 16: Vejvut Dekorlu Duvar Tabağı Detay.

Kaynak: (Tuba Marmara, 5 Mart 2019).

3.2.3. Uygulama 3:

% 4 oranında krom yeşili pigmentle renklendirilmiş stoneware bünye üzerine, Yunan Mitolojisi konulu desenin Vejvut dekor tekniği uygulanmasıyla üretilmiş 16 cm duvar tabağı, 1250 °C’de pişirilmiştir.

Fotoğraf 17: Vejvut Dekor Tekniği İle Üretilmiş Duvar Tabağı.

Kaynak: (Tuba Marmara, 10 Mart 2019).

Fotoğraf 18: Vejvut Dekor Tekniği İle Üretilmiş Duvar Tabağı Detay.

Kaynak: (Tuba Marmara, 10 Mart 2019).

3.2.4. Uygulama 4:

% 1,5 oranında kobalt mavisi pigmentle renklendirilmiş stoneware bünye üzerine, Yunan Mitolojisi konulu desenin Vejvut dekor tekniği uygulanmasıyla üretilmiş 16 cm duvar tabağı, 1250 °C’de pişirilmiştir.

Fotoğraf 19: Vejvut Dekor Tekniği İle Üretilmiş 20 cm Duvar Tabağı.

Kaynak: (Tuba Marmara, 13 Mart 2019).

Fotoğraf 20: Vejvut Dekorlu Duvar Tabağı Detay.

Kaynak: (Tuba Marmara, 13 Mart 2019).

3.2.5. Uygulama 5:

% 1,5 oranında kobalt mavisi pigmentle renklendirilmiş stoneware bünye üzerine, Geleneksel Türk Desenleri ile tasarlanmış kompozisyonun Vejvut dekor tekniği uygulanmasıyla üretilmiş 20 cm duvar tabağı, 1250 °C’de pişirilmiştir.

Fotoğraf 21: Vejvut Dekor Tekniği İle Üretilmiş 20 cm Duvar Tabağı.

Kaynak: (Tuba Marmara, 25 Mart 2019).

Fotoğraf 22: 20 cm Duvar Tabağı Detay.

Kaynak: (Tuba Marmara, 25 Mart 2019).

Fotoğraf 23: 20 cm Dubar Tabağı Detay.

Kaynak: (Tuba Marmara, 25 Mart 2019).

3.2.6. Uygulama 6:

% 1,5 oranında kobalt mavisi pigmentle renklendirilmiş stoneware bünye üzerine, aplikasyon dekor tekniği uygulanmasıyla (parça ekleme) üretilmiş Şah Vazo, 1250 °C’de pişirilmiştir.

Fotoğraf 24: Wedgwood Dekor Tekniği İle Üretilmiş Şah Vazo.

Kaynak: (Tuba Marmara, 1 Nisan 2019).

SONUÇ

Wedgwood seramik fabrikası Josiah Wedgwood tarafından kurulan bir şahıs işletmesidir. Detaycı, çalışkan, girişimci ruha sahip, ticari zekâsı oldukça yüksek ve yaptığı her yenilik dönemi için devrim niteliği taşıyan Wedgwood, her üründe imzası olan bir çömlekçi dehasıdır. Aile mesleği olmasının da avantajıyla işin mutfağında yetişmiş ve kendine eklediği yeni bilgilerle keşif niteliğindeki buluşlarla seramik camiasında adını altın harflerle yazdırmıştır. Tüm bu üstün vasıflarının yanında iş hayatında ortaklık yapacağı insanları da titizlikle seçmiş; ona değer katacak, üreteceği ürünlerde biricikliği sağlayacak, onu kalkındıracak isimleri bulmayı başarmıştır. Tüm bu kompleks oluşumlar ışığında geliştirdiği Jasper ürünleri de uzun yıllar sabırla yürütülen deneyler sonucunda keşfedilmiştir.

Bunun yanında Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'in sanata ve el emeğine merakı sonucu kurulmuş bir devlet kuruluşudur. Dönemin Avrupa'sında kendini göstermiş ve bir takım olumlu değişimleri yaşatmış olan Sanayi Devrimini takiben gelişen fabrikanın açılışı, dönemi itibariyle Osmanlı topraklarında kendini gösteren büyük bir atılım niteliğindedir. Sanata olan ilgi artmış, bu alanda eğitim kurumları açılmış ve estetik algıda gelişmelerin yaşandığı bir dönem olarak tarihte yerini almıştır. Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, Sérvés porselen fabrikasının neredeyse küçük bir kopyası olarak; ekipmanlarına, personeline ve hammaddesine kadar Fransız ekolünden etkilenmiştir. Söz konusu fabrika başarılı geçen üretim döneminin ardından, siyasi nedenlerle kapatılmış, tekrar açılışının ardından patlak veren savaş nedeniyle üretimini durdurmuş ve bu esnada kayıtlı birçok belge tahrip olmuştur. Sümerbank tarafından işletmesi devralındıktan sonra bu kez Klasik Türk Motifleri'ni yaşatmak ve tanıtmak amacıyla dönemin önemli sanatçılarıyla çalışmış, söz konusu sanatçıların eşsiz desen tasarımlarıyla gündemdeki yerini almıştır.

İki farklı coğrafyada, kuruluş tarihleri itibariyle aralarında neredeyse bir asırdan fazla zaman farkı bulunan İngiliz porselen üreticisi Wedgwood ve yerli kuruluşumuz olan Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, Jasper ve Vejvut serisi işleri ile tez çalışması kapsamında karşılaştırılmıştır.

İki ürün arasındaki benzerliğin bir etkileşimin neticesinde gerçekleştiği apaçık ortadadır. Ancak yapılan araştırmalar sonunda söz konusu etkileşimin ne zaman ve hangi koşullarda gerçekleştiğine dair net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1700'lerin başında kurulmuş olan Wedgwood işletmesi akla ilk olarak 1890 yılında üretimine başlayan Yıldız Porselen Fabrikası'na öncülük etmiş olabileceğini getirir de, Yıldız Porselen Fabrikasının söz konusu dönemde Fransız porselenlerinden etkilendiği ve üretimini bu doğrultuda yürütmüş olduğu bilgisi bu düşüncüyü çürütür niteliktedir. Bunun dışında, diplomatik bir gelenek olarak bilinen devlet büyükleri arasında süregelen hediyeleşme ritüeli ya da yurtdışı gezilerinde Jasper ürününün fark edilmiş olması gibi durumlar bu etkileşime zemin hazırlamış gelişmeler olarak düşünülmektedir. Söz konusu etkileşimin esinlenmeden öteye gitmediği açıkça görülmektedir. Jasper serisi rölyeflerinin uygulama tekniğinden farklı olarak, Vejvut ürünleri kendine has yeni bir üslup ile üretilmiştir. Geleneksel Türk Desenleri bağlamında üretimini sürdüren Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası, Vejvut serisi ürünlerinde de bu ilkesini devam ettirmiş, ürünün çıkış noktası olan Jasper serisinin dekor temasını değiştirip kendi kültürüne uyarlamıştır. Ayrıca, Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası iki ürün grubu arasındaki etkileşimin varlığını gizlemeyerek, üretimini gerçekleştirdiği seriye, ilham aldığı kurumun ismini vermekten de çekinmemiştir.

Yapılan araştırmalar sonunda, Vejvut ürün grubunun Yıldız Çini ve Porselen Fabrikası'nın diğer ürünlerine kıyasla daha az bilindiği, bu nedenle de daha az talep gördüğü bilinmektedir. Estetik görünüme sahip olmasına karşın tanınmayan bu ürün grubunun, yapılan tez çalışması sayesinde seramik sanatı camiası tarafından tanınacağı, yurtiçi ve yurtdışı sergilerde yer buldukça bilinirliğinin artacağı; böylelikle seramik sanatı eğitimine de katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Bunların dışında, günümüzde üretimine devam edilen Vejvut serisi ürünler; tıpkı Jasper ürünleri gibi farklı bünye renkleriyle üretilir ve ürün form çeşitliğinin arttırılmasıyla birlikte kullanım alanları da genişletilirse bu ürün grubunun bilinirliğinin artacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

(2018, Ekim 13). *Dün Kaşı Evani Bugün Çini Sergisi Kataloğu*. İstanbul: Pendik Belediyesi.

Altay, S. C. (2015). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Yıldız Çini Fabrika-i Hümayunu Üretimi Art Nauveau Eserler* . Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.

Anderson, W. L. (2019, Ocak 30). *Cherokee Clay, from Duche to Wedgwood: The Journal of Thomas Griffiths, 1767-1768*. East Carolina University: <https://digital.lib.ecu.edu/ncpi/view/21501> adresinden alındı

Arcasoy, A. (1983). *Seramik Teknolojisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Arcasoy, A. (2019, Şubat 13). *Araştırmacı Girişimcilerin Kurduğu Endüstri. İngiliz Porselenleri*. Antikalar.com: <http://www.antikalar.com/ingiliz-porselenleri> adresinden alındı

Ayta, T. (1976). *Toprak Sanatlarında Dekoratif Uygulama Yöntemleri*. İstanbul: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ayta, T. (2017, Eylül). *Toprak Sanatlarında Teknik Terimler Sözlüğü* . İstanbul: Akoğul Basın Yayın Dağıtım.

Bengisu, M. (2019, ocak 21). *İngilizce-Türkçe seramik, cam ve malzeme terimleri sözlüğü*. http://homes.izmir ekonomi.edu.tr/mbengisu/Sozluk_Website.htm adresinden alındı

Camcılık ve Yapım Teknikleri İle İlgili Sözlük. (2019, Ocak 31). <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-80584/camcilik-ve-yapim-teknikleri-ile-ilgili-sozluk.html> adresinden alındı

Cuthbertson, A. (2019, Ocak 28). *History of Wedgwood Jasper*. Collecting Wedgwood: <https://collectingwedgwood.com/wedgwood-jasper> adresinden alındı

- Çakır, A. F. (2004). Kemik Porselen Üretiminin İncelenmesi, Sanatsal Çalışmalarda Uygulanabilirliğinin Araştırılması ve Estetik Niteliklerinin Değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Çapoğlu, A. (2018, Mart 22). *Saray Porselen Çeşitlerine Teknik Yönden Bakış*. <https://www.youtube.com/watch?v=7TkoLrG6EM> adresinden alındı
- Çizer, S. (2010). *Lüster Tarihi Tekniği Sanatı*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Damlıbağ, F. (2011). Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Osmanlı Devleti'nde Porselen ve Çini Fabrikaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE .
- Encyclopaedia Britannica*. (2019, Şubat 2). Agateware: <https://www.britannica.com/art/agateware> adresinden alındı
- Encyclopaedia Britannica*. (2019, Ocak 29). <https://www.britannica.com/art/jasperware> adresinden alındı
- Erman, D. O. (2012, Ocak). *Türk Seramik Sanatının Gelişimi: Toprağın Ateşle Dansı*. Acta Turcica: http://www.beylerbeyidernegi.com/uploads/iv_02.pdf adresinden alındı
- Güneş, P. Ç. (2015). Renk Veren Oksitlerle Geliştirilen ‘Stoneware’ Sır Araştırmaları. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 135-142.
- Kalyoncu, H. (2011). Topkapı Sarayı Müzesi Yıldız Porselen Koleksiyonu’nun Değerlendirilmesi. *Doktora Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE.
- Keefe, D. J. (2005). *Wedgwood Ceramics*. Atglen: Schiffer Publishing Ltd.
- Kelly, A. (1975). *The Story Of Wedgwood*. London: Faber and Faber.
- Kula, E., Küçükbiçmen, E., & Yeşilay Kaya, S. (2012). *Cameo Cam Üretim Yönteminde Alternatif Uygulama Olarak Kumlama Tekniği*. Docplayer: <https://docplayer.biz.tr/40885430-Cameo-cam-uretim-yonteminde-alternatif->

uygulama-olarak-kumlama-teknigi-sand-blasting-technique-as-an-alternative-application-in-cameo-glass-production.html adresinden alındı

Küçükerman, Ö. (1987). *Dünya Saraylarının Prestij Teknolojisi: Porselen Sanatı ve Yıldız Çini Fabrikası*. İstanbul: Sümerbank.

Küçükerman, Ö., Bayraktar, N., & Karakaşlı, S. (1994). *Milli Saraylar Koleksiyonunda Yıldız Porseleni*. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

Machet, L. (2012). *The Portland Vase and the Wedgwood copies: the story of a scientific and aesthetic challenge*. Miranda:
<https://journals.openedition.org/miranda/4406> adresinden alındı

Macht, C. (1957). *Classical Wedgwood Designs*. New York: M. Barrows and Company.

Meyvacı, M., & Öztürk, B. (2017, Kasım 2). *Vejvut Serisi Ürünlerin Dekor Yöntemleri*. (T. Marmara, Röportaj Yapan)

museo galileo. (2019, Şubat 2). virtual museum:
<https://catalogue.museogalileo.it/object/WedgwoodsPyrometer.html> adresinden alındı

Purbeck Mineral and Mining Museum. (2019, Ocak 30).
<http://www.purbeckminingmuseum.org/clay-history/> adresinden alındı

Reilley, R. (1980). *The Collector's Wedgwood*. New York: Portfolio Press.

Rickard, J., & Carpentier, D. (2019, şubat 15). *The Little Engine That Could: Adaptation of the Engine-Turning Lathe in the Pottery Industry*. chipstone:
<http://www.chipstone.org/article.php/151/Ceramics-in-America-2004/The-Little-Engine-That-Could:-Adaptation-of-the-Engine-Turning-Lathe-in-the-Pottery-Industry> adresinden alındı

Serin, S. (2009). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Çini Porselen Fabrikası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.

Simkin, J. (2019, Ocak 10). *Spartacus Educational*. <https://spartacus-educational.com/REwedgwood.htm> adresinden alındı

Taşçı, H. (2019, Şubat 10). *Topkapı Sarayı'nın Eser-İ İstanbul Damgalı Porselenleri*. Antikalar.com: <http://www.antikalar.com/topkapi-sarayinin-eser-i-istanbul-damgali-porselenleri/> adresinden alındı

Türk Dil Kurumu. (2018, Ocak 28). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=68509 adresinden alındı

Wedgwood. (2019, Şubat 20). <https://www.wedgwood.co.uk/wedgwood-bentley> adresinden alındı

Yılmaz, E. (2012). Josiah Wedgwood: Seramik Üretiminin ve Pazarlamasının Dönüşümü. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 253-266.

Yüksel, İ. (2011). Wedgwood Seramikleri ve Üretimi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi GSE.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İzmit'te tamamladı. 2000 yılında Kocaeli Ünv. Kocaeli MYO. İnşaat bölümünden mezun oldu. Üç yılı aşkın bir süre toplu konut inşaatlarında görev aldı. 2000-2002 yılları arasında İstanbul Beyoğlu İstasyon Sanat Merkezi'nde İç Mimarlık eğitimlerine katıldı ve MEB onaylı İç Mimarlık sertifikası aldı. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam bölümünü kazandı ve 2013 yılında aynı bölümden fakülte birincisi olarak mezun oldu. Mezuniyetin hemen ardından, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Temel Sanat ve Tasarım Yüksek Lisans programına devam etti ve 2016'da mezun oldu. 2015 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik ve Cam programında yüksek lisans eğitimine başladı.

2017-2018 eğitim döneminde Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları bölümünde Temel Sanat Eğitimi dersleri vermeye başladı. Halen aynı fakültede Temel Sanat Eğitimi ve Görsel İletişim Tasarımı bölümünde Temel Tasarım derslerini yürütmeye devam etmektedir.

Evli ve bir çocuk annesidir.